

Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка
Національний технічний університет України "КПІ"
Чернігівський національний технологічний університет

***Мова. Культура. Комунікація:
поширення інтегративних тенденцій у
сучасних дослідженнях мов і літератур***
Матеріали VIII-ї Міжнародної науково-практичної
конференції (28–29 квітня 2017 р.)

***Язык. Культура. Коммуникация:
распространение интегративных
тенденций в современных исследованиях
языков и литератур***
Материалы VIII-й Международной научно-
практической конференции (28–29 апреля 2017 г.)

***Language. Culture. Communication:
Spread of the Integrative Tendencies in the
Modern Language and Literature Studies***
Papers of the 8th International Scientific and Practical
Conference (April 28–29, 2017)

Чернігів 2017

УДК 811'11 + 811.112

ББК Ш 143

Ш 143.21

Мова. Культура. Комунікація: поширення інтегративних тенденцій у сучасних дослідженнях мов і літератур: Матеріали 8-ї Міжнародної науково-практичної конференції (Чернігів, 28–29 квітня 2017 р.). – Чернігів : Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. – 2017. – 208 с.

© Колектив авторів, 2017

У збірнику представлені результати сучасних розвідок у галузях лінгвокультурології, лінгвофілософії, семантики, зіставних студій, лінгвокогнітивних і лінгвопрагматичних досліджень дискурсу, методики викладання мов і літератур, літературознавчого аналізу текстів, прикладних аспектів мовознавства.

Організаційний комітет:

В. О. Дятлов, перший проректор ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, проректор з науково-педагогічної роботи, доктор істор. наук, професор, **голова оргкомітету**;

О. О. Борисов, кандидат філол. наук, доцент, завідувач кафедри германської філології ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, **співголова оргкомітету**.

Члени оргкомітету:

С. О. Жила, доктор пед. наук, професор, завідувач кафедри української мови та літератури ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка;

А. А. Калита, доктор філол. наук, професор кафедри теорії, практики та перекладу французької мови ФЛ НТУУ "КПІ";

І. О. Гаценко, кандидат філол. наук, доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін ЧНТУ.

Редакційна колегія:

О. Г. Васильєва, кандидат філол. наук, доцент кафедри германської філології ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка;

Н. В. Деркач, кандидат філол. наук, доцент кафедри германської філології ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка;

О. С. Конотоп, кандидат пед. наук, доцент кафедри мов і методики їх викладання ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка;

В. В. Красавіна, канд. філол. наук, доц. кафедри української мови та літератури ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка;

Н. В. Репех, кандидат філол. наук, ст. викл. кафедри германської філології ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка;

Л. В. Пікун, кандидат філол. наук, доцент кафедри германської філології ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка;

І. В. Ганжа, викл. кафедри германської філології ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка.

*Рекомендовано до друку Вченою радою філологічного факультету
Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка
(Протокол № 8 від 20.04.2017 р.).*

РОЗДІЛ І. СЕМАНТИЧНИЙ, КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ І ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТИ МОВИ Й МОВЛЕННЯ

Kolesnyk O. S.

Kyiv Borys Hrinchenko University

DEFRAGMENTING THE WORLDS: M-LOGIC IN VERBAL MODELING

The phenomenon of verbal modeling is considered within the conceptual and methodological framework of mythic logic. Alternative realities are regarded as verbally mediated systemic informational transformations. Defragmentation is addressed as systems' nature-oriented upgrading and tuning.

Verbal encoding of informational quanta resulting into generating alternative realities involves operating a number of inchoative axioms traditionally associated with myth. At various stages of cultural development respective mythic construals become the bases of secondary myths thus expanding the variation of the primary allegedly iconic matrix of natural state of affairs. Employing secondary myths and mythic simulacra for specific (political, economic, personal etc.) purposes inevitably increases the entropy of various informational systems (semiosphere, noosphere, national worldviews, individual conceptual spaces etc.). Due to the cumulative effect of systemic errors caused by incompatibility and contrary essence (less and less "natural" in progressive modeling) of "axiomatic mythology" the conceived alternative realities appear to be "fragmented" i.e. paradoxical, auto-destructive, incapable of self-sustaining.

The fundamental principle of "irrational rationalizing" determines the dual and dialectic nature of myth-oriented world modeling (and respective myth-oriented semiosis) known as "re-mythologizing": either addressing the database of previous generations' experience in order to restore the nature-compatible state of affairs in the "primary reality" or creating secondary myths that configure parasitic consumption-oriented fake realities. In this regard the process of "de-mythologizing" could be interpreted as either "scanning for fake mythic simulacra" or analytical procedure (ineffective if solely

analytical) aiming at identifying the conceptual premises of a world. In any case, both scientific and applied existential purposes trigger the systems' "defragmenting" which encompasses elimination of excessive "empty" or "auto-destructive" data, their restructuring and re-tuning.

For instance, we speak of lingual communities' involvement in large-scale conceptual inversions. We consider inversion a poly-etiological universal characterizing the functioning of open systems allowing them to "reboot", "return to default settings", "defragment itself" when previous settings become no longer effective and hinder its adaptive development. Being a dynamic configuration update, inversion does not undermine system's integrity and sustainability, allowing it to adapt, evolve and fulfill required functions. System's inverse adaptive rearrangements often cause transformations of its polar segments. Therefore we witness the abovementioned parallel "de-mythologizing" of simulacra imposed by dominant ideological systems and "re-mythologizing" of present-day culture in the sense of searching for eco-centered patterns of humans' interaction with the world on the basis of reconstructing historically prior cultural experience. Inversion can be regarded as both a manifestation of evolution and a result of invasive manipulative practices.

We suggest carrying out multiaspectual study of lingual and cultural transformations employing Myth-Logic (M-logic). As our previous research suggests, M-logic appears to be a set of methodological concepts that aim at expanding the scope of studying and interpreting lingual data. The said approach employs broad interdisciplinary parallels, encompasses rational-analytic and irrational-synthetic research procedures. The key notions of the suggested approach are neo-anthropocentrism, myth-oriented semiosis theory, fuzzy entities' interpretation, recognizing quantum nature of lingual phenomena, causative non-linear logic, enigmatic (fuzzily synergetic) nature of system's development, inverse nature of systems' fluctuations.

Bibliography

1. Капра Ф. Паутина жизни. Новое научное понимание живых систем / Ф. Капра [Пер. с англ. В. Г. Трилиса]. – К. : София; М. : ИЗ София, 2003. – 336 с.

2. Kolesnyk O. Verbal Modelling of Alternative Worlds from the Standpoint of the Myth-Oriented Semiosis Theory / Oleksandr Kolesnyk // Kalba ir kontekstai. – Vol VII (1). – Part 1. – Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2016. – P. 248–255.
3. Колесник О. С. Мова та міф у вимірі міждисциплінарних студій : Монографія / О. С. Колесник. – Чернігів: Десна-Поліграф, 2016. – 240 с.

Хоменко І. А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

АУДІАЛЬНИЙ КОНТЕНТ У МЕДІА ТА ОСВІТІ: СПРОБА ОСМИСЛЕННЯ ЯВИЩА З ПОЗИЦІЙ СХІДНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПСИХОЛОГІЇ

The article focuses on the aspects of sound content application in media and education. The subject is covered with the account taken of radio drama productive experience. The results are interpreted from the standpoint of information theory, Gestalt psychology and classical Japanese aesthetics.

З позицій теорії інформації вплив будь-якого комунікаційного явища на особистість і загал залежить як від властивостей інформаційного продукту, так і від здатності споживача зрозуміти та інтерпретувати його. Найдосконаліший підручник, написаний незнайомою мовою, не стане для учня джерелом знань. Фільм, образна система якого передбачає володіння певним комунікаційним контекстом, не буде сприйнятий аудиторією, сформованою в межах іншого медійного дискурсу.

Із сказаного випливає, що освітня ефективність будь-яких навчальних матеріалів в ідеалі має спиратися на творчу взаємодію авторів освітньої продукції та аудиторії. Межі цієї співтворчості визначаються, серед іншого, придатністю матеріалу для осмислення, включення в асоціативний ланцюг, що ґрунтується на досвіді споживача. І ані чітка визначеність освітніх завдань, ані компетентність автора (викладача) у галузі не гарантує спроможності реалізувати у процесі навчальної комунікації креативний елемент.

Можна пояснити цю тезу на прикладі образотворчого мистецтва. З позицій свободи інтерпретації твору воно існує у дуже широких межах: від схожого за принципом сприйняття на проективний тест Роршаха

РОЗДІЛ І. СЕМАНТИЧНИЙ, КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ І ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТИ МОВИ Й МОВЛЕННЯ

абстрактного живопису до гранично конкретного фотографічного натуралізму. Разом з тим, попри те, що у наборі кольорових плям кожен бачить щось своє, а на знімку, зробленому автоматичною камерою, всі бачать одне і те ж, ці крайнощі сходяться у тому, що і в першому, і в другому випадку роль автора-творця відсутня, імітована або тяжіє до нуля. Естетичне та інтелектуальне навантаження і, як наслідок, відгук у вигляді творчого сприйняття з боку аудиторії, виникає лише у тих творах, де можливість додати щось від себе програмується і моделюється завдяки таланту митця (згадаймо «Пейзаж в Овері після дощу» В. Ван Гога, що спонукає уяву глядача ніби домалювати образ коня, насправді відсутнього на полотні).

У зв'язку з цим виникає питання: чи існує вид, тип, напрям комунікаційної діяльності, у самій природі якого було б закладено «порожній простір» для співтворчості аудиторії і який можна було б ефективно використовувати в освіті? На думку автора, така властивість є в аудіального медійного контенту. І закладена вона в природі його виражальних засобів, як вербальних, так і невербальних.

Ще у двадцяті роки минулого століття німецький письменник і теоретик радіо А. Деблін підкреслював стислість, навіть схематичність радіопрограм (див. про це Ю. Архипов, [3]). Це явище притаманне передачам усіх жанрів і розкривається на всіх рівнях – від лексичного до структурно-композиційного «...використання простих речень, малокомпонентних складних, неповних, одночленних речень» [4, с. 68] для радіоновин, наприклад, є не одним з багатьох можливих пріоритетів організації тексту, а технологічною вимогою. І якщо неповні і одночленні мовні конструкції можна почути здебільшого у репортажах та інтерв'ю з місць подій, то прості і малокомпонентні складні речення утворюють переважну більшість текстів коротких повідомлень, які озвучують ведучі у радіостудіях. Вимога лаконічності є одною з головних засад радіоредагування [5]. Американський дослідник Е. Барноу відзначав, що ознакою кваліфікації редактора радіо є вміння викреслити зайве слово та створити з двохвилинної передачі однохвилинну, не втративши смисл та емоційне навантаження твору [1].

Лінгвістичний мінімалізм виразно виявляє себе у радіодраматургії. Радіоп'єсам притаманна обірваність діалогів, незавершеність висловлювань, інтонаційні підказки, що спонукають замислитися, але не розкривають інтригу. Недомовленість постає як художній прийом, завдяки якому слухач здогадується про трагізм ситуації раніше, ніж персонажі. Так само притаманний подібний прийом драматичним радіомініатюрам. У міні-виставі В. Фоменка та І. Хоменка «Дмитро Лизогуб» атмосфера приреченості героя створюється за допомогою двох реплік (з чотирьох та двох слів) на тлі двох звукових ефектів. Щоб створити подібне враження виражальними засобами прози, знадобився б щонайменше абзац з кількох речень [7].

Згаданий лінгвістичний мінімалізм поєднується у радіомовленні з мовною надлишковістю (необхідністю періодично повторювати головні думки радіопроеграми, яка впливає з особливостей сприйняття інформації на слух). І подібне «єднання несумісного» іноді утворює потужну енергію впливу на аудиторію, яку багато разів відзначали дослідники медіа і соціологи [10]. У класичній праці «Радіопроеграма з погляду фізіології» професор М. Подкопаєв розкриває біологічний механізм аудіальної перцепції. Радіообраз створюється в людській уяві завдяки механізму вторинних асоціацій. Таким чином, він є продуктом творчої взаємодії авторів програми та слухача. Тому мозок останнього працює у багато разів інтенсивніше, ніж тоді, коли інформація подається одночасно у формі візуальній та акустичній [6]. Інтуїтивно завершуючи недомовлене, слухач рухається до творчого розуміння цілісності радіотвору у системі лексичних, інтонаційних, музичних та шумових підказок, що залишає для нього автор. Але, якщо так, то співтворчість «автор-слухач» виявляється нерозривно пов'язаною з комунікаційною специфікою радіомовлення, в широкому розумінні – аудіовиробництва. І цей феномен може бути використаний для створення дієвих та ефективних навчальних аудіоматеріалів.

Спробуємо для пояснення цього використати такі поняття класичної японської естетики, як принципи краси незавершеного юген та вабі-сабі (вабі-сабі вважають еволюцією концепції юген [9]). Не слід вбачати у цих поняттях виключно містичний, абстраговано-мистецький чи навпаки утилітарно-архітектурний та дизайнерський (ідеологія візуальної

РОЗДІЛ І. СЕМАНТИЧНИЙ, КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ І ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТИ МОВИ Й МОВЛЕННЯ

незавершеності) смисл. Це – високоефективні принципи досягнення максимальної ефективності мінімальними засобами. «Юген – надзвичайно загадкове і важко вловиме поняття. Осягнути його – ...зрозуміти саме серце Японії. Таємниця полягає в тому, щоб вслухатися в невимовне і милуватися невидимим. Це – майстерність натяку, принадність недовмченості. У японських живописців є крилата фраза: "Порожні місця на сувої сповнені більшого сенсу, ніж те, що написав пензель» [8, с. 36]. Ці слова наводяться не у літературознавчому дослідженні, а у праці, присвяченій традиційній японській холодній зброї. Уявити фізичний смисл поняття порожнечі як інструмента фехтувальника легко, якщо уявити себе бійцем на татамі. Супротивник атакує. Його катана важка, удар потужний. Ви звільняєте траєкторію чужої атаки – і інерція, примножена на власну силу, тягне супротивника вперед. (На цьому прикладі пояснював смисл деяких технік Айкі-до своїм учням майстер східних єдиноборств Д. Леклер). Так само і в соціальних комунікаціях – прийоми, які спонукають людину стати активним співучасником комунікаційного акту, будуть значно ефективнішими за ті, які передбачають пасивне споживання інформації.

Сучасна європейська психологія здобула незаперечні експериментальні підтвердження інтуїтивних прозрінь японських мислителів минулого. Специфіка впливу незавершеного на особистість пояснюється завдяки так званому «ефекту Зейгарник», який «...полягає у тому, що людина краще запам'ятовує матеріал, що стосується незавершених справ, ніж тих, що вже добігли кінця [2]» (див. докладніше про це: [11]).

Таким чином, аудіальний освітній контент не варто тлумачити виключно як допоміжний засіб ілюстрування навчального процесу звуковими матеріалами. Внаслідок властивості ініціювати психічний механізм творчого сприйняття він може утворити принципово нові якості освіти. Ця здатність верифікована сучасною експериментальною психологією. Осмислення принципів, на яких вона ґрунтується, можна знайти у східній філософії. Повноцінне розкриття потенціалу аудіального наповнення навчального процесу вимагає інтегративного міждисциплінарного дослідницького підходу. Для ефективної реалізації

подібних освітніх практик доречно співпраця науковців та практиків – фахівців у галузі медіавиробництва.

Література

1. Барноу Э. Как писать для радио / Э. Барноу; пер. с англ. – М.: НМО ГКРТ, 1960. – 38 с.
2. Ефект Зейгарнік. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D1%84%D0%B5%D0%BA%D1%82_%D0%97%D0%B5%D0%B9%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%BA – Дата доступу: 14:03 15.02.2017.
3. Концерт для четырёх голосов: Радиопьесы / [Айх Г., Айхингер И., Бель Г. и др. ; сост. Н. Павлова, предисл. Ю. Архипов] ; пер. с нем. – М. : Искусство, 1972. – 228 с.
4. Мамалига А. Комунікаційно-синтаксична специфіка медіатекстів: мовна економія (за матеріалами сучасних газетних видань) / А. І. Мамалига. // Мова. Суспільство. Журналістика: Збірник матеріалів XXII міжнародної науково-практичної конференції з проблем функціонування і розвитку української мови «Мова. Суспільство. Журналістика» (Київ, 8 квітня 2016). – К. : Видавець Паливода А. В., 2016. – С. 67–73.
5. Миронченко В. Я. Основи інформаційного радіомовлення : [підручник.] / В. Я. Миронченко – К.: ІЗМН, 1996. – 440 с.
6. Подкопаев Н. Радиопередача с точки зрения физиологии / Н. Подкопаев // Радиослушатель. – 1930. – № 18. – С. 3–14.
7. Хоменко І. А. Художнє радіомовлення і рух до відкритого суспільства (соціальна функціональність драматичного радіомистецтва): навчальний посібник / І. А. Хоменко. – К. : Київський нац. ун-т, 2014. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi48/0038552.pdf>. – Дата доступу: 13:40 15.02.2017
8. Хорев В. Японский меч. Десять веков совершенства / В. Н. Хорев. – Изд. 4-е. – Ростов н/Д.: Феникс, 2019. – 221 с.
9. Японская эстетика. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D1%8D%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0?oldid=79504316. – Дата доступа: 13:53 15.02.2017.
10. Crook T. The Psychological Power of Radio [Electronic resource] / Tim Crook. – Mode of access to the resource : <http://www.irdp.co.uk/hoax.htm>.

11. Zeigarnik B. G. Das Behalten erledigter und unerledigter Handlungen / Bluma Gerstein Zeigarnik. – Berlin: Psychologischen Institut der Universität Berlin, 1927. – 85 p.

Douglas Lee Hall
St. Mary's University

SOCIAL MEDIA IS “THE MESSAGE”

When Marshall McLuhan made his famous “The medium is the message” quote he was talking how television had not only changed the way we received information, but also changed the way we processed and expressed the information we received [1]. In other words, the medium affected the linguistic structure of not only our thoughts but the expression of those thoughts. This was confirmed with studies by Alloway and Alloway [2] and Dumontheil [3] that showed that different areas of the brain are engaged in the process of written and visual media. In addition, using the same type of media for any length of time strengthened one part of the brain while weakening another [2]. McLuhan could not have realized that the veracity of his statement would be vividly demonstrated with present-day social media.

For this treatise, we will define “social media” as any form of current communication medium used for the transfer of information and/or ideas used primarily for interpersonal rather than business or academic communication [4].

To examine how social media is affecting the linguistic expression of our thoughts and ideas, we only need to look at the history how humans used various means of communication. In ancient, pre-literate societies, symbols were used to communicate ideas, usually of a concrete nature. Stylized drawings of animals and hunters might indicate the abundance of game. Waves indicating water with an “X” across it might indicate a bad water source. Whatever the symbol it had to be simple and obvious enough that regardless of the observer’s language (such as any of the proto-Indo-European languages) [5]. As specific symbols became associated with certain signs and/or sounds (alphabetically or ideographically), writing developed and the oral traditions and their mental requirements began to lessen as those involved with complex visual patterns (words) took their place.

With the fall of the Roman Empire and the rise of Christianity, the almost universal literacy of the Greeks and Romans was replaced by an educated elite

that read Latin or Greek, and the general populace was reduced to pre-literate reliance on symbols. The invention of the printing press and the printing of the Bible in the vernacular, caused a return to a generally literate population [6].

Until the introduction of movies, reading held sway. Erudite writing, and its reflection in speaking, was considered the ultimate in communication. Students were trained in the “correct” way of expressing themselves by studying Latin, Greek, and Rhetoric.

Radio and recording introduced certain speech patterns, including those not considered “standard” to a much larger audience. The same occurred with movies, but now with a cultural aspect (the reader is directed to studies on the influence of movies not only for entertainment but for propaganda). Television, one of the media about which McLuhan was speaking, was but an extension of radio and movies. They are all basically passive modes of content. The invention of the internet changed the mode to active.

Starting off basically a text-based system, the introduction of visuals, both static and dynamic, made it the preferred mode of information exchange for a growing number of people. But the exchanges – through email and blogs – were still extensions of previous technologies – reading, writing – and adhered to the rules that had been established for them.

The rise of social media such as Facebook, YouTube, Twitter, and Grindr, changed the paradigm. Now the users were freed from being solely consumers of information as presented to them. They were now generators. And the requirements of the platforms changed the way people thought and expressed those thoughts (ref. Twitter’s limit of 144 characters). Abbreviations quickly appeared (LOL, BRB, etc.) soon to be followed by emoji’s that expressed a range of emotions and phrases. Suddenly users were back to the much earlier stage of symbolic communication of their far-distant ancestors. As Google lessened the need for remembering facts, the internet became “memory”. Attention spans shortened. With the introduction and eventual perfection of machine translation, the need to learn another language, either written or spoken, becomes less and less important. Literacy becomes the domain of an elite. The language becomes impoverished for the average person.

We come to a point, like in the novel 1984 when certain ideas are unable to be expressed because the words are unknown.

Annotated Bibliography

1. McLuhan, Marshall, and Lapham, Lewis H. (Introduction). *Understanding Media: The Extensions of Man*, 24 October 1994, MIT Press, Cambridge, MA.
2. Alloway, Tracy Packman, Alloway, Ross Geoffrey. “The impact of engagement with social networking sites (SNSs) on cognitive skills”, *Computers in Human Behavior*, Volume 28, Issue 5, September 2012, Pages 1748–1754.
3. Dumontheil, Iroise, Ph.D. Department of Psychological Sciences, Birkbeck University of London, Science Week 2016 discussion panel: “Inspired by Science: women scientists tell their stories”, 11–14 April 2016.
4. Aggregate definition from research from “Social Media”, *Actionable Media Guide*, by Heidi Cohen.
5. von Petzinger, Genevieve. *The First Signs: Unlocking the Mysteries of the World’s Oldest Symbols*. May 2016, Simon and Shuster, New York.
6. “Printing Press and Its ‘Impact’ on Literacy”. ETEC540: Text Technologies, 30 October 2010, University of British Columbia, Vancouver, Canada.

Борисов О. О.

*Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка*

**КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ
НОМІНАЦІЙ КОНЦЕПТІВ *DIALOGUE* ТА *ДІАЛОГ*: ЗІСТАВНИЙ
АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ТА
УКРАЇНОМОВНИХ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ)**

*The paper is devoted to the cognitive analysis of the key lexemes meanings that denote concepts *DIALOGUE* and *ДІАЛОГ* in the present-day English and Ukrainian. The semantic analysis as the first stage of the frame analysis is carried out. The structures of the meanings and the concepts of interaction are modeled and compared.*

Концептуальний аналіз на рівні значень ЛСВ *dialogue* та *діалог* дозволяє встановити відмінності й подібності уявлень про діалог представників британської та української лінгвоспільнот. Оксфордський

словник сучасної англійської мови наводить такі визначення діалогу: 1) *a conversation between two or more people as a feature of a book, play, or film* (розмова двох або більше людей як елемент книги, п'єси або фільму); 2) *a discussion between two or more people or groups, especially one directed towards exploration of a particular subject or resolution of a problem* (бесіда між двома чи більше особами або групами людей, особливо спрямована на вивчення певного об'єкта або вирішення проблеми) [2]. В Академічному тлумачному словнику сучасної української мови семантична структура «діалог» представлена трьома ЛСВ: ЛСВ 1 *розмова між двома або кількома особами*; ЛСВ 2 *частина літературного твору, в якій відбувається розмова двох осіб*; ЛСВ 3 *літературний твір, написаний у формі бесіди* [1].

Як бачимо, етнічні значення ЛСВ 2 *dialogue (a discussion between two or more people or groups, especially one directed towards exploration of a particular subject or resolution of a problem)* [2] та ЛСВ 1 *діалог (розмова між двома або кількома особами)* [1], у цілому, збігаються в архісемах «*discussion*» та «*розмова*», а також у кількісних семах «*two or more people*» та «*дві або кілька осіб*». Таким чином, діалог визначається як акт між щонайменш двома, а можливо й більше комунікантами. Однак, відмінність було зафіксовано як на рівні архісем, так і диференціальних сем. Архісема «*discussion*» є комплексною семою, яка згідно словникових даних *the action or process of talking about something in order to reach a decision or to exchange ideas*, складається з семантично рівноправних компонентів «*the action or process of talking about something in order to reach a decision*» (дія або процес обговорення чогось для досягнення рішення) та «*to exchange ideas*» (обмін думками) [2]. Відповідно порівняння значень лексем *dialogue* та *діалог* виявляє аломорфізм на рівні першої архісеми, яка відбиває процес обговорення, його запланований кінцевий результат – досягнення рішення; ізоморфізм можливо констатувати на рівні другої архісеми, яка експлікує обмін думками або розмову. Інші диференціальні семи також маркують етнічну відмінність даних дефініцій: «*groups*», яка передбачає аломорфну актуалізацію в межах ЛСВ 2 опозиції «індивід :: група», «*especially one directed towards exploration of a particular subject or resolution of a problem*», що відбиває

РОЗДІЛ І. СЕМАНТИЧНИЙ, КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ І ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТИ МОВИ Й МОВЛЕННЯ

намагання представників британської лінгвосоільноти за посередництва діалогу дослідити певну тему або вирішити наявну проблему.

Етнічні значення ЛСВ2 *dialogue (a discussion between two or more people or groups, especially one directed towards exploration of a particular subject or resolution of a problem)* [2]) та ЛСВ1 *діалог (розмова між двома або кількома особами* [1]) формуються навколо етнічно подібної акціонально-посесивної фреймової структури знання: [[ТУТ/ЗАРАЗ] СТИЛЬКИ ХТОСЬ1 / ХТОСЬ2: агенс (*особа*) діє на / впливає на СТИЛЬКИ ХТОСЬ2 / ХТОСЬ1: пацієнс (*особа*) ТАК1 (*вербально*) [за допомогою [ТАКИЙ ЩОСЬ: інструмент / контейнер (*форма*) [має СТИЛЬКИ ЩОСЬ: вміст (*ідея*)]]]. Однак, у британській лінгвокультурі, на відміну від української, діалог передбачає обов'язкове вирішення певної проблеми – інформація, яка міститься у слоті **ТАК2**: спосіб дії (*інтелектуально (explore / resolve)*) та пропозиції [**ЩОСЬ3**: об'єкт (*subject / problem*) є **ТАКИЙ**: (*particular*)], яка до нього примикає. Крім того, різниця частково фіксується і у слотах етнічних фреймів **СТИЛЬКИ**: (*two or more*) / **СТИЛЬКИ**: (*два, кілька*), що на семантичному рівні аломорфно представлено компонентом «*groups*», а також у слотах **ЩОСЬ3**: вміст (*idea*) / **ЩОСЬ3**: (*думка / відомість*) – в українському світосприйнятті діалог передбачає актуалізацію нових фактів або певного повідомлення про предмет розмови.

Успішність впливу програмується як в мовленнєвих, так і невербальних діях адресанта, що фіксується на концептуальному рівні обох лінгвокультур слотом **ТАК 1**: спосіб (*невербально*) та виявляє усю палітру різноманітних невербальних сигналів, які свідомо чи несвідомо надсилаються мовцями один одному та які можуть допомогати чи заважати у досягненні поставленої мети комунікації. В цілому, такі вербальні та невербальні сигнали, інтенційно зумовлені, містять комплексний прагматичний потенціал впливу, реалізований на макро- та мікрорівнях інтенціональності, що відображено у відповідних фреймах діалогічної взаємодії. На концептуальному рівні етнічної свідомості базові стратегії поведінки – кооперативна та конфліктна – мовців ізоморфно представлені пропозиціями [**СТИЛЬКИ ТАКИЙ**: *основна* **ЩОСЬ**: мета [**ТАК**: оцінка (*позитивно / негативно*)]]. Тактики та мовленнєві акти, які

репрезентують певні інтенції, що реалізуються у межах обраної стратегічної програми поведінки та відбивають покрокові етапи її досягнення, фіксуються пропозицією [СТІЛЬКИ ТАКИЙ: *проміжна ЩОСЬ*: мета [ТАК: оцінка (*позитивно / негативно*)]]].

Література

1. Академічний тлумачний словник сучасної української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua>.
2. Oxford Dictionaries [electronic resource]. – Access mode : <http://www.oxforddictionaries.com>.

Борисов О. О., Васильєва О. Г.

*Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка*

ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАЦІЇ

The paper summarizes such modern philosophical trends as post-structuralism, phenomenology, existentialism, hermeneutics, anthropocentrism and functionalism within which the discourse analysis is carried out. Within their general perspective discourse is treated as a specific means of oral and written speech structuring based on the world interpretation. The latter is always multifaceted and endless as each time it involves a range of mental operations in a particular situation of the Self existence. That is why discourse should be studied as a product of the author-and-recipient dialogue created in a broad and complex socio-cultural context.

Сучасний парадигмальний простір лінгвістики сформований переважно в рамках феноменологічного, екзистенціалістського, постструктуралістського, герменевтичного, антропоцентричного, функціонального типів філософської методології, яка пропонує альтернативну монологізму епістемологію діалогізму у вивченні комунікативних актів людської взаємодії.

Зокрема, *постструктуралізм*, що став духовним джерелом теоретичної концепції постмодернізму останніх тридцяти років розвитку гуманітарного знання, спрямовує свої ідеї на руйнування позитивістських уявлень про природу людського знання, дійсності та культури та прокламує стратегію розуму, що інтерпретує світ. Відтак,

РОЗДІЛ I. СЕМАНТИЧНИЙ, КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ І ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТИ МОВИ Й МОВЛЕННЯ

постструктуралістське розуміння світу як цілості, яка саморозвивається, як такої, що є нестабільною, нестійкою, хаосогенною, невизначеною, сприяло переходу до дискурсивної онтології в науці.

Дискурс постструктуралістами розуміється як специфічний спосіб організації мовленнєвої (письмової чи усної) діяльності. Так, М. Фуко визначає його як те, що створено «сукупністю знаків та сукупністю актів формулювання, ряд речень чи суджень», залежних від єдиної дискурсивної формації, яка задає принцип вільного розсіювання та розміщення цих висловлень в індивідуальних та колективних спробах відобразити оточуючу дійсність. Останню побудовано у формі тексту в тому смислі, що світ, як і текст, не можна охопити: його потрібно проінтерпретувати; інтерпретація ж цього світу є багатоманітною та нескінченою, вона відбиває концепти та структури мови, а також текстову взаємодію («*textual interplay*»).

Для розкриття суті текстової взаємодії вводяться операції деконструкції та подвійного читання; останнє спрямоване на те, щоб показати як ці стабілізатори працюють під час подвійного вчитування. Якщо під час першого читання встановлюється зв'язність тексту, то під час другого – з'являються внутрішні точки напруги, виявляються протиріччя тексту, остаточні смисли, які залишилися від дискурсивних тактик минулого, закріплених у формі мисленнєвих стереотипів, і які ведуть до його правильної інтерпретації.

Тож, на відміну від традиційної класичної механістичної онтології, в рамках якої мовленнєва дія виступала як чисто каузативний компонент, а спілкування, таким чином, розглядалося з механістичних позицій, дискурсивна онтологія передбачає системно-діяльнісне усвідомлення мовлення та його розгляд тільки в соціально-психологічному середовищі.

На статус методології дискурсивної онтології претендує й *феноменологія*, яка проголошує можливість видобуття системного критичного наукового знання з актів людського мислення, спрямованого на осягнення об'єктивної реальності. Сутність мислення визначається його інтенційністю, тобто постійною спрямованістю на об'єкт – емпіричний трансцендентальний чи внутрішній, іманентний. «Буття є корелятом свідомості, тим, що нами «обмірковане», але у відповідності із

властивостями свідомості: як сприйняте, згадане, очікуване, образно уявлене, сфантазоване, ідентифіковане, вирізнене, взяте на віру, оцінене тощо». У результаті феноменологічної інтенціональності виникає не реальний предмет, а феномен предмета з його смислом для свідомості, отже світ складається з таких предметів-феноменів.

З іншого боку, продукування смислу відбувається в *мовному* світі, який оточує наше буття як суцільне середовище, поза яким та без участі якого нічого не відбувається. У межах феноменологічного підходу референція між феноменом свідомості та пізаної в досвіді речі здійснюється тільки у словесному вираженні. Тобто в природному своєму стані мова не існує у вигляді словника та граматики, вона передбачає актуалізовану в мовленні діяльність та акціональність. Міжсуб'єктність мовленнєво-мисленнєвої діяльності приймається як один з основних критеріїв її опису, що розкривається у складній взаємодії суб'єктів та віддзеркалює принцип антропоцентризму сучасного мовознавства, зорієнтованого саме на вивчення діяльного аспекту мови, оскільки вибір необхідних одиниць та організація повідомлення відповідно до поставленої мети здійснюється мовцем із врахуванням позиції слухача.

Філософський аспект проблеми *Іншого* отримав особливу значущість у концепціях *екзистенціалізму*, який перевів увагу з соціального підходу до людини на підхід особистісний, а також зі стосунків між суб'єктом та об'єктом на міжособистісну взаємодію, що ґрунтується на семіотичних началах. Власне мова відбиває той факт, що людина є водночас *homo significans* (істота, яка означає) і *homo loquens* (істота, яка говорить). Тож мовленнєво-мисленнєва діяльність наразі визначається в термінах «суб'єкт – мова – суб'єкт», адже мова пов'язує двох рівноправних мовців, які конструюють дискурс і формують його значення та від активності яких залежить успіх комунікації.

Аспект реконструкції й розуміння авторського смислу дискурсу / тексту перебуває в фокусі уваги *герменевтики*. При цьому завданням герменевтики є не стільки розробка методу розуміння, скільки з'ясування тих умов, за яких розуміння здійснюється. Сама проблема розуміння проектується у вивчення дискурсу як сукупності його складових та факторів, які забезпечують здійснення комунікації (особистісний досвід, знання про автора, культура, наука, психологічний та емоційний стан,

фонові знання). «Завдання полягає в тому, щоб концентрованими колами розширити єдність зрозумілого смислу» (Г.-Г. Гадамер). При цьому процес розуміння постійно переходить від цілого до частини та навпаки, а відповідність усіх часткових фрагментів цілому є критерієм правильності розуміння. Тож, герменевтика є методологією, яка дозволяє усвідомити, що розуміння тексту – багатоаспектний процес, який забезпечує пізнавально-креативну сутність інтерпретаційної діяльності людини, зануреної в усеосяжну *діалогічність*.

Синтез описаних філософсько-методологічних підходів здійснено *когнітивно-дискурсивною парадигмою мовознавства*. У роботах, в її межах виконаних, знаходимо спроби об'єднати мовну систему із мовленнєвою діяльністю, системою знань про світ та їх відображенням у мові. Це зумовлено усвідомленням того, що «дві невід'ємні якості мови – номінація та комунікація – складають діалектичну єдність, в якій органічно об'єднуються пізнавальна і комунікативна функції людської свідомості» (Г.В. Колшанський) і передбачає їх дослідження у взаємодії.

Функціональний підхід до різних за характером мовних явищ дозволяє по-новому інтерпретувати досягнення інших лінгвістичних напрямів та передбачає вивчення лінгвістичних одиниць у широкому лінгвістичному контексті, в конкретних комунікативно-прагматичних ситуаціях та в тісному зв'язку з лінгвокреативною діяльністю людини, коли функції самої мови виступають у вигляді форм її існування. Діалектика взаємозв'язку функціонального та семантичного вбачається в тому, що ми розуміємо семантику, оволодіваючи функцією, що стає можливим у мовленнєвій практиці завдяки взаємодії комунікантів з урахуванням психологічних, ментальних, прагматичних та інших чинників.

Функціоналізм прагне констатувати нерозривну взаємодію синтаксису, семантики та прагматики, встановити типові моделі функціонування мови в її різноманітних мовленнєвих реалізаціях у різноманітних дискурсивних практиках. Це веде до залучення до вивчення комунікації *соціокультурного* фактору людського буття, адже у дискурсі формуються не тільки смисли, але й відтворюються та продукуються соціальні інститути, культурні схеми та системи цінностей, формуються людські спільноти та соціальні аспекти особистостей. Саме тому соціальні

структури розглядаються як семіотичні практики, які доступні для вивчення лінгвістичними засобами.

Отже, формування сучасної наукової картини світу базується на ідеях системності, цілісності світу, наукового знання про нього, нелінійності, глибинного взаємозв'язку хаосу та порядку, складної організації та відкритості. Кожне мовне явище пояснюється з позицій антропоцентризму та функціоналізму, зокрема й спілкування, яке бачиться як таке, що інтегрує ситуативні, контекстуальні, соціокультурні фактори буття мовців з їх мовними та мовленнєвими компетенціями. Це призводить не тільки до виділення нового об'єкта лінгвістичного аналізу – дискурсу, але й до усвідомлення його як того інструменту, за допомогою якого можна комплексно аналізувати й виводити принципи та механізми дискурсивної діяльності людей у повсякденних соціальних ситуаціях взаємодії.

Ворохобов А. В.

Нижегородская духовная семинария

ГЕРМЕНЕВТИКА УЛЬРИХА КЁРТНЕРА КАК ИНДИКАТОР ПОСТМОДЕРНИСТСКОЙ ДИЛЕММЫ ПРОТЕСТАНТСКОЙ АКАДЕМИЧЕСКОЙ ТЕОЛОГИИ НА ЗАПАДЕ

This paper refers to the actual problems of the Protestant hermeneutics of sacral texts in the West. A vivid example of the new "postmodern" hermeneutics is the concept of the evangelical theologian Ulrich Körtner. This thinker offers a specific hermeneutics of "misunderstanding" and interpretational pluralism.

Если считать смысл индикатором изменений, происходящих в современном обществе, то можно выделить три основных диалектических модуса его бытования: 1. кризис и деноминация целеполагающих компонентов смысла; 2. экстериоризация, модификация и формирование новых состояний, идей и отношений в качестве магистральных; 3. окончательное оформление целостного смысла в жизни отдельно взятой личности. При этом человек выступает и субъектом, и объектом этих трансформаций [4, с. 64–65]. Растерянность и неуверенность в отношении усиливающихся процессов институциональной дехристианизации

наглядно прослідковуються в західноєвропейських теологічних дискусіях, прибуваючих, зачастию, депресивні коннотації.

В якості типового прикладу такого феномену може бути розглянута стаття відомого австрійського євангелічного мислителя У. Кертнера «Теологія в скудне час», в якій автор отстаивает тезис о том, что современная религиозно-плюралистическая эпоха, представленная широким феноменологическим спектром, с точки зрения традиционных христианских церквей должна рассматриваться в качестве «скудного времени». По мнению У. Кертнера, главный вопрос заключается в том, «имеет ли вообще христианство будущее в секулярном обществе, подобном нашему» [3, с. 156]. В то время как преобладающее большинство протестантских церковно-стратегических документов и коммуникативных инициатив довольствуются относительно поверхностной критикой потерявшей актуальность практики церковного посредничества и миссионерства, что воспринимается достаточной причиной потери общественной значимости христианства, то У. Кертнер в своем исследовании рассматривает проблему гораздо глубже. Он диагностирует в христианской религии лингвистико-эпистемологический кризис ее основы, что выражается в десубстанциализации религии, происходящий из обесмысливания ее языка. Речь идет не об индивидуальной проблематике, когда достаточно было бы просто модернизировать устаревшие формы посредничества, а об «эпохальной проблеме», а точнее, «даже об основной теологической проблеме нашей эпохи», которая наиболее отчетливо выражается «в утрате религиозного языка..., в том, что основные понятия христианства теряют свою выразительность. Говоря лингвистически, объект внеязыковой действительности любой речи о Боге стал дискуссионным» [3, с. 176]. Для теологии и церкви эта потеря референта не может быть просто компенсирована увеличением речи, но должна стать предметом рассмотрения и обсуждения в качестве «молчания Бога», которое, однако, и теперь должно восприниматься в качестве «красноречивого, проникнутого речью, вида присутствия Божия» [3, с. 172]. Задачей современной теологии, исходя из этого, должно быть не продуцирование религиозно ориентированных ответов, а забота о том,

чтобы вопрос о христианском Боге приводил бы не к молчанию, но к открытости, предполагающей вариативность подходов. У. Кёртнер считает, что лишь в такой форме метакритической теологии, данное предприятие могло бы стать адекватным и общественно значимым ответом на духовные потребности современного человека. Методологической задачей для современной теологии, согласно У. Кёртнеру, должна стать «обновленная концентрация на библейских текстах, и проблема их герменевтики» [3, с. 178]. Таким образом, У. Кёртнер уверен, что возникающие и имеющие быть в будущем проблемы теологии, должны, и могут быть решены, на основе адекватной времени библейской экзегезы.

У. Кёртнер полагает, что концентрация внимания на использовании теологической метакритики модерна является наиболее перспективной опцией в достижении научно-академической релевантности. Общественный заказ протестантской теологии мог бы быть в целом выполнен уже в том, что она попыталась бы сохранить воспоминание о том, что Абсолют «прежде говорил» [3, с. 178], если даже в настоящее время Он окутал себя молчанием. Прибежищем библейской герменевтики становится апофатическая теология, иммунизирующая герменевтику от нападков со стороны постмодернистских критиков. Ведь едва ли вообще возможно предлагать методологические возражения против использования негативно-теологической функции воспоминания, и, напротив, если библейская герменевтика станет продуцировать позитивные высказывания, постулирующие определенные нормы, это будет провоцировать фундаментальную критику.

Обоснованием метакритического исправления теологии У. Кёртнер считает категорию «молчание Бога», введение которой сама теология должна перенести более-менее безболезненно. Вместо традиционной «герменевтики понимания» между текстами и их интерпретаторами, У. Кёртнер предлагает придерживаться в качестве центральной категории теологической герменевтики «непонимания» [2, с. 14]. «Мне кажется, – пишет У. Кёртнер, – что нашему сегодняшнему пониманию христианского послания более всего подходит фрагментарное самоощущение. Такой опыт полезен тем, что он развенчивает фантазии о всевластии герменевтики, считающей, что вся действительность

подпадает под ее универсальные правила изъяснения и всеобъемлющие притязания на понимание, являющиеся, по своей сути, тоталитарными. Библейские же тексты, напротив, говорят лишь об узнавании (*Erkennen*), остающемся незавершенным и целью которого является не герменевтический захват власти познающим субъектом, но познание узнанного им бытия (*Erkanntseins*)» [2, с. 11–12].

Такая точка зрения, свойственная многим поборникам постмодернистской герменевтики, отчетливо демонстрирует специфическую гносеологическую дилемму данного подхода. Как только признается необходимость постулирования нередуцируемого, то есть не сводимого к одному единственному «истинному» способу истолкования, интерпретационного плюрализма, то все другие позиции, существующие одновременно с этой, принуждаются к эксплицитной легитимации ценностного притязания такой методики в качестве нормативной. Однако такая философская процедура запрещает саму себя по формально-логическим основаниям, так как всегда обнаруживает скрытое допущение недосказанной предпосылки для доказательства (*petitio principii*), а это может вести к ошибочным заключениям. С точки зрения междисциплинарной логики, постмодернистская герменевтика сакральных текстов не в состоянии дать обоснованного ответа на вопрос о том, насколько слова библейского предания и христианской традиции превосходят обычные аллегории для всечеловеческой тоски по смыслу жизни и не являются ли эти древние тексты всего лишь очередной обманчивой иллюзией.

Против такой субъективирующей стратегии постмодернистская перспектива едва ли может предложить какие-либо методологические возражения, поскольку сама исходит из наличия в текстах плюралистичных «истин» и отрицает моновалентные интерпретационные модели. Такой образ действия кажется легитимным лишь на первый взгляд, поскольку облачен в одежды сциентических теорий (лингвистика, культурология, социология, психология и т.д.). Еще в начале XX века С. Н. Булгаков отмечал амбивалентность положения протестантской академической науки в Европе, в котором она оказывается, ориентируясь на секулярную сциентическую методологию: «надо ведь помнить о

своеобразной природе науки, которой здесь целиком вверяются исторические опоры веры. Наука все превращает в проблему, в движение, в разногласия... Вопрос о соотношении религиозной веры и чисто научным сомнением весьма труден и для церковного мировоззрения, поскольку оно не замыкается от науки (что делается на известной высоте культуры просто даже невозможным). Но он становится вполне безысходным для воззрения, которое хочет связать с изменчивыми мнениями науки судьбу религиозных ценностей» [1, с. 45–46]. Но, в таком случае, этот подход претендует на интерсубъективную общеобязательность, которой он не может достигнуть *per definitionem*.

Неточность, а вернее, отсутствие способности ясного разграничения между научной теорией и религиозным решением, является, по нашему мнению, одним из решающих факторов, из-за которых современная протестантская герменевтическая теология попадает в описанный выше эпистемологический тупик. С одной стороны, она не может допустить методологически бесконтрольного субъективизма, отдав все во власть персоналистического религиозного решения, поскольку в этом случае придется отказаться от собственного статуса научной теории, а, с другой стороны, в своих теоретических построениях такая герменевтика считает легитимным и необходимым притязание на постижение субъективной истины конкретным человеком.

Литература

1. Булгаков С. Н. Кризис христианства в современном протестантизме // Русская мысль. Год тридцать второй. Кн. XI. М., 1911. – С. 44–48.
2. Körtner U. H. J. Der inspirierte Leser. Zentrale Aspekte biblischer Hermeneutik. Göttingen: Vandenhoeck, 1994. – 179 S.
3. Körtner U. H. J. Theologie in dürftiger Zeit. Die Aufgabe der Theologie und das Problem einer biblischen Hermeneutik im gegenwärtigen Kontext von Kirche und Gesellschaft // Baldermann I.; Dassmann E.; Fuchs O. Biblische Hermeneutik. Neukirchener Verlag, 1997. – S. 153–179.
4. Сергеев Д. В. Трансформация смысла в контексте социальных процессов конца XX – начала XXI века. Дисс. доктора филос. наук. Чита, 2014. – 303 с.

Гідора-Шишковська А. Л.

Чернівецький юридичний інститут Національного університету

"Одеська юридична академія"

ІНФОРМАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВИХ ТЕКСТІВ ЄС

The article considers the notion of entropy as the informational characteristics of a specialized text. It is proved that specialized texts of the of EU law are predictable because they have standard-oriented structures. German specialized texts turned out to be the most informative.

Ентропія тексту – важлива інформаційна характеристика фахового тексту. Кількість інформації в тексті пов’язана з імовірністю. Чим більш передбачуваний варіант, то менш інформативним він є та навпаки. Ентропію витлумачують як «кількісний ступінь гнучкості мови», який «відображає кількість можливих варіантів тексту з урахуванням цих варіантів». Складниками ентропії є здібність мови в тексті певної довжини передавати певну смислову інформацію різними способами (h2): $H = h_1 + h_2$.

Рівень ентропії залежить від типу тексту. Фахові тексти ЄС – це тексти з низьким рівнем ентропії, тобто високпередбачувані. Ентропію визначаємо через кількість мовних одиниць, які не є передбачуваними.

За Ю. Лотманом, ентропію фахового тексту оцінюємо через кількісний підрахунок інформаційно-навантажених мовних одиниць на загальну кількість слів у тексті (h1) та кількість варіантів вираження смислу в тому самому фрагменті тексту (h2). h1 – це кількість слів, які не є автоматично передбачуваними в тексті; h2 – кількість можливих варіантів вираження того самого змісту кожного елемента тексту (синоніми, перифрази та ін.); h0 – відсутність варіантів. Для отримання відносних кількісних даних результат ділимо на загальну кількість слів у тексті. Непередбачувані елементи виділені (h1) підкресленням; можливість вираження того самого змісту іншими мовними засобами (h2) виділена *курсивом*.

Для аналізу рівня ентропії фахових правових текстів ЄС було проаналізовано преамбулу тексту документа «Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС» англійською та українською мовами. Відповідно до

нашої гіпотези, цей текст є передбачуваним, оскільки орієнтований на відповідність жорстким стандартам оформлення. У преамбулі до Угоди ентропія українського тексту вища, ніж ентропія англійського фахового тексту ЄС:

Англійський фаховий текст $h_1 = 24$, $h_2 = 9$.

$H = h_1 + h_2 = 33$. На кількість слів: $33 : 258 \approx 0,127$.

Український фаховий текст – $h_1 = 28$, $h_2 = 2$.

$H = h_1 + h_2 = 30$. На кількість слів: $30 : 227 \approx 0,132$.

Для аналізу рівня ентропії й інформативності французького та німецького фахового тексту досліджено фрагменти тексту Консолідованої версії договору про Європейський Союз відповідними мовами.

Ентропія німецького фахового тексту: $h_1 = 36$, $h_2 = 14$.

$H = h_1 + h_2 = 50$. На кількість слів: $50 : 214 \approx 0,233$.

Ентропія французького фахового тексту: $h_1 = 25$, $h_2 = 11$.

$H = h_1 + h_2 = 34$. На кількість слів: $34 : 229 \approx 0,157$.

Ентропія фахових текстів права ЄС у 3 робочих та офіційних мовах ЄС, а також в українському фаховому тексті представлена в таблиці нижче.

Таблиця

Ентропія фахових текстів права ЄС

	Англ.	Фр.	Нім.	Укр.
H	0,127	0,157	0,233	0,132
Кількість слів	258	229	214	227

Отже, фахові тексти права ЄС є прогнозованими та передбачуваними, оскільки орієнтовані на стандартну структуру. Кількість слів, смисл яких може бути виражений іншими засобами без порушення стильових норм і змісту повідомлення, мінімальна. Найбільш інформативним текстом виявився німецький фаховий текст права ЄС.

Зинцова Ю. Н.

Нижегородский государственный лингвистический университет

им. Н. А. Добролюбова

**СПОСОБЫ ВЫРАЖЕНИЯ АСПЕКТУАЛЬНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК
ПРЕДЕЛЬНЫХ ГЛАГОЛОВ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА**

The article under consideration characterizes the methods of verb operation in the up-to-date German language. The description of the methods of expressing aspectual potential of German terminative verbs is carried out through the analysis of the semantic and word-formation structure of verbal lexemes.

В семантике слова содержатся смысловые доминанты, опосредованно отражающие особенности восприятия окружающей действительности, которые обеспечивают оптимальный выбор языковых средств в соответствии с коммуникативными намерениями [2, 3, 5, 7]. С термином «способы действия» связывается представление о том, как происходит действие, каков способ его осуществления во времени [4]. Термин «способ действия» предполагает не только лексико-грамматический, но и лексико-семантический уровень аспектуальности и поэтому удобен для описания аспектуальных свойств глаголов тех языков, в которых нет грамматической категории вида. Описание способов действия предельных глаголов немецкого языка в рамках данной статьи осуществляется на примере группы глаголов, содержащих сему жидкости [6].

Среди способов действия предельных глаголов выявляются *результативные способы действия*, которые подразделяются на *общерезультативные* и *специально-результативные* способы действия. *Общерезультативный* способ действия выступает в нескольких вариантах, к которым относятся глаголы, обозначающие самый момент появления результата (состояния) и следующий за этим моментальный результат: *abfluten* (схлынуть); глаголы с приставками в результативно-негативном значении, предполагающем фиксацию самого факта упущения чего-либо: *ausgießen, vergießen* (пролить (воду)), *ausschöpfen* (пролить что-л. через край); глаголы со значением развивающихся действий, направленных на успешное достижение предусмотренного результата:

ausgaren (выпаривать жидкие компоненты); сюда же относятся глаголы со значением однонаправленности действия: schöpfen (черпать).

Специально-результативные способы действия отличаются от общерезультативного тем, что, не изменяя соответствующей результативной направленности исходных глаголов, обладают дополнительными семантическими признаками. Они подразделяются на *количественно-результативные, качественно-результативные и результативно-обстоятельственные*. *Количественно-результативные* делятся, в свою очередь, на количественно-объемные и количественно-интенсивные. *Количественно-объемные* способы действия характеризуют количественный охват действием объектов или субъектов и характеризуются глаголами, при помощи которых выражается достижение итогового значительного количества одних и тех же результатов путем многократного осуществления действия исходного глагола: aufträufeln (накапать); глаголами, выражающими направленность действия на оставшуюся, финальную часть объекта: angießen (долить); глаголами, при помощи которых указывается направленность действия на отделение от объекта его части: abtrinken (отпить). *Количественно-интенсивные* способы действия характеризуют ту или иную степень интенсивности в проявлении результативных действий. К данным способам действия относятся: *аттенуативный (смягчительный)* способ действия, путем которого выражается ослабленная, неполная степень проявления результативного действия: anwässern ((слегка) полить, смочить); *тотальный* способ действия, при котором выражается крайняя степень интенсивности действия, проявляющаяся в его рассредоточенном воздействии на весь объект или субъект: abbaden (выкупать); *чрезмерно-нормативный* способ действия, когда выражается чрезмерная степень количественно-временного проявления действия: übergiessen (перелить), übertrocknen (пересушить).

Качественно-результативные способы действия указывают не столько на количественную степень проявления действия, сколько на характер его осуществления с точки зрения качественно-результативных особенностей. К указанным способам действия относятся глаголы, указывающие на тщательность и раздельность этапов выполнения

действия, на качественную эффективность каждого момента: nachspülen (прополоскать).

Результативно-обстоятельственные способы действия: *репродуктивный*, указывающий на повторный характер действия, осуществляемого с целью изменения или повторения первичного результата: aufkochen (переварить, повторно довести до кипения); *перспективный* способ действия, когда выражается направленность на результат, реализованный в предмете (объекте), предназначенного для будущего использования: ankochen (заварить).

Таким образом, очевидно, что для обозначения в немецком языке способов движения жидкости используются разнообразные средства. Одни способы действия указывают на особенности предельной / неопредельной аспектуальной характеристики самих действий «по природе», не имея специальных словообразовательных показателей. Другие способы действия словообразовательно выражены и вносят модифицирующие признаки в значения исходных глаголов [1]. Изучение способов действия, с одной стороны, с позиции семантики глаголов, с другой стороны, в связи с категорией предельности / неопредельности показывает тесную взаимозависимость категории лимитативности, семантики и словообразования глагола.

Литература

1. Авилова Н. С. Вид глагола и семантика глагольного слова / Н. С. Авилова. – М.: Наука, 1976. – 328 с.
2. Матвеева И. В. Парадигматические характеристики компонентов поля персональности в современном немецком языке / И. В. Матвеева // Актуальные проблемы германистики, романистики и русистики. – 2011. – №1. – С. 98–103.
3. Плисов Е. В. Слово в пространстве диалога культур: вопросы номинации / Е. В. Плисов // Вестник Нижегородского государственного лингвистического университета им. Н. А. Добролюбова. – 2013. – №21. – С. 211–215.
4. Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис / отв. ред. А. В. Бондарко. – 2-е изд. – М.: «Эдиториал УРСС», 2001. – 348 с.
5. Шамне Н. Л. Семантика немецких глаголов движения и их русских

- эквивалентов в лингвокультурологическом освещении / Н. Л. Шамне. – Волгоград: Изд-во Волгоградского государственного университета. – 2000. – 392 с.
6. DUDEN. Deutsches Universalwörterbuch / hrsg. u. bearb. vom Wiss. Rat und Mitarb. d. Dudenred. unter Leitung von Guenther Drosdowski. – Mannheim, Wien, Zuerich: Dudenverl. – 1989. – 1816 S.
7. Prokopjewa N. Über die geschichtlichen Begriffe und die Begriffsgeschichte / Н. А. Прокопьева // Вестник Нижегородского государственного лингвистического университета им. Н. А. Добролюбова. – 2010. – №10. – С. 211–216.

Красавіна В. В.

*Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка*

СИМВОЛІЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЕПІТЕТА КОЗАЦЬКИЙ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ II ПОЛ. XIX – I ПОЛ. XX СТ.)

Modern approaches to the phenomenon of epithet creation have been reviewed. The tendency of transition of the relative adjective Cossack into a quality-evaluative lexeme has been examined. The compatibility of the national connotative epithet Cossack allows to trace the process of formation of the branched epithet field which in the context of the national art and language system can be considered as a sign field.

Епітет як поліфункціональний елемент художньомовної системи в історичних романах реалізує свої зображально-виражальні, оцінні потенції у створенні національно-мовної картини світу відтвореного періоду, у змалюванні історичних подій, відтворенні культури, побуту, зброї, звичаїв козаків, батальних сцен, в описах зовнішності персонажів, розкритті рис їх характеру, дій, вчинків, психічного стану історичних осіб тощо.

Сучасні дослідження у галузі лінгвостилістики суттєво змінили трактування епітета. Раніше його вивчення та дослідження обмежувалося аналізом на рівні слів. (Та ще й до сьогодні конструктивні функції, участь в організації усіх рівнів художнього тексту, роль епітета-характеристики в реалізації сюжету вивчені недостатньо).

Відомі українські мовознавці (С. Єрмоленко, Л. Мацько, Л. Ставицька, А. Мойсієнко та ін.) розглядають епітет у складі епітетного

РОЗДІЛ I. СЕМАНТИЧНИЙ, КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ І ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТИ МОВИ Й МОВЛЕННЯ

словосполучення, оскільки він набуває конкретного значення лише у зв'язку з означуваним словом, яке розширює семантичне поле означення, що, у свою чергу, висвітлює нові, іноді несподівані, семантичні властивості самого описуваного слова. Функціональні особливості епітета зумовлені тим, що він як ознаковий елемент не може розглядатися відокремлено від дистрибута. Функціонуючи на двох рівнях – лексико-семантичному і синтаксичному – епітет поєднує лексичну і граматичну валентності, тобто виявляє свої потенційні можливості лише в складі атрибутивного словосполучення. Контекст стає тим чинником, що перетворює логічне означення в епітетне словосполучення (ЕС), яке, функціонуючи в художньому тексті, набуває додаткових конотацій. Пор.: “Зберігаючи основне значення, лексема майже в кожному випадку вживання постає в новому, особливому, відмінному значенні, набуваючи у контексті різних смислових відтінків” [1, с. 61].

Стильовою ознакою художньо-історичної прози про добу Козаччини є функціонування ознакових слів – відносних прикметників, у семантиці яких розвинулося оцінне значення. Спробуємо дослідити зміни семантики епітетної лексеми *козацький* при її вживанні з різними дистрибутами та ознаковими лексемами в текстах історичних романів П. Куліша “Чорна рада. Хроніка 1663 р.”, І. Нечуя-Левицького “Гетьман Іван Виговський” та А. Чайковського “Сагайдачний”.

У загальномовному словнику зафіксовано: “*Козацький*. Прикм. до козак // Належний козакові, козакам // Властивий козакові, козакам” [2, с. 210]. Відносний прикметник *козацький*, реалізуючи основне значення, у відповідних контекстах набуває нових семантичних відтінків. Його оцінна семантика реалізується в сполучуваності з іншими означеннями – відносними прикметниками, що стосуються того самого дистрибута. Виступаючи в ролі номінацій конкретних реалій, ЕС на позначення соціально-політичних явищ; людей, спільнот; побуту; зброї, збройних сил, військових звань, посад, клейнодів тощо, як наприклад: *козацька(-ий, -е) – Січ, рада, закон, звичай, суд, право; шабля, куля, кінь, військо, армія, полк, загін, паланка, табір, кіннота, флот, судно, сила, старшина, гетьман, ватажок, лицар, булава, прапор* – засвідчують вагомість соціального стану козацтва в Україні. Їхня означальна функція

пов'язана з характеристикою соціально-політичного устрою України XVI–XVII ст., з відтворенням історико-суспільного, побутового і культурного колориту доби Козаччини. Показовими є ЕС із дистрибутами на позначення територій: *земля, край*, наприклад: “...гості забули і про гетьманшу, і про її шляхетний етикет, занесений у *вольний козацький край*” (Н.-Л., 464). У наведеному контексті *козацький* підсилює сему “*воля*,” і водночас епітет *вольний* засвідчує “зсув” оцінної семантики якісного прикметника на семантику відносного прикметника *козацький*. У поширеному ЕС *вольний козацький край* усталюється оцінна формула ідеалу Козацької республіки. У лексико-тематичній групі на позначення побутових реалій: *одяг (убрання), штани, кунтуш, жупан, шапка, сап'янци (чоботи)* – семантичну лінію розвитку означення *козацький* засвідчує сполучуваність його з прикметниками *гарний, оксамитовий, червоний*, які містять у своїй семантичній структурі сему позитивної оцінки, що увиразнюється в поєднанні з означенням *козацький*. Порівняймо: “Вибрав для нього [Конашевича] *гарну козацьку одягу*, другу – на свято і будень” (Ч., 225). Як неодмінний компонент зовнішнього і внутрішнього портрета прикметник *козацький* набуває оказіонально-конотативного значення, яке формується як метафоричне до прямого номінативного значення на основі потенційної семи, що відсутня в структурі значення твірного іменника *козак*, але виникає завдяки асоціативним уявленням про козака як людину високого зросту, сильну, витривалу, розумну, щирю, добру, пристрасну. Наприклад, “Петро зміркував, що попав до *славного козацького лицаря*” (Ч., 117); “...в Череваня ще не зовсім заснуло *козацьке серце*” (К., 31). Пор.: в ЕС *козацька рука* означення окреслює назву частини тіла і вживається в прямому значенні, але додатково виконує ще й характеристичну, оцінну функцію, зокрема, означає “чесна рука”.

Про символічну концептуалізацію епітета *козацький* у досліджуваних романах, підтверджену наведеними прикладами, додатково свідчить його здатність до встановлення оказіональних синонімічних відношень з епітетами, що мають виразний позитивний емоційно-оцінний зміст *козацький – лицарський, славний, добрий* тощо.

Отже, тематична канва історико-художнього тексту, взаємодіючи з функціонально-семантичним мегаполем “Козаччина” в мові, мотивує розвиток семантики відносного прикметника *козацький* в напрямку

набуття ним якісної оцінної ознаки. Виконуючи оцінну, характеристичну функції, епітет бере участь у створенні міфопоетичного образу українського козацтва.

Література

1. Мех Н. Структура лексико-семантичного поля “мова-слово” в українській поетичній мові ХІХ – поч. ХХ ст. / Н. О. Мех. – К.: Інститут української мови НАН України, 2001. – 182 с.
2. Словник української мови: В 11 т. – Т. 4. (І-М). – К.: Наук, думка, 1973. – 840 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу

- (К.): Куліш Г. І. Чорна рада: Хроніка 1663 року; Оповідання. – Х.: Основа, 1990. – 272 с.
- (Н.-Л.): Нечуй-Левицький І. Князь Єремія Вишневецький; Гетьман Іван Виговський: Іст. романи. – К.: Веселка, 1996. – 542 с.
- (Ч.): Чайковський А. Сагайдачний: Іст. роман у трьох кн. – К.: Дніпро, 1989. – 585 с.

Кришталюк Г. А.

*Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка*

**ФОКУСУВАННЯ ЯК КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНА ФУНКЦІЯ
ЗАПЕРЕЧЕННЯ В АНГЛОМОВНИХ ГАЗЕТАХ**

This article looks at focusing as a cognitive mechanism providing functioning of negation in the English newspaper discourse. Focusing is responsible for the reader's concentrating on the components of the event. By performing this function negative units emphasize the resultative aspect of the event and remind about the necessity to solve the related problem.

Фокусування – це зосередження уваги читача на компонентах подій. Ця функція реалізується імпліцитними запереченнями, які відображають результат зміни міжреферентних відношень і таким чином нагадують про існування проблеми й необхідність її вивчення та вирішення. Фокусування спирається на когнітивну операцію збереження (retention) інформації, яка полягає в тому, що заперечні одиниці перешкоджають

витісненню значення зі сфери їхньої дії, утримуючи на ньому увагу читача [1, с. 991–992; 2, с. 233; 3, с. 4]. Фокусування на проблемі забезпечується імпліцитними запереченнями зі значенням нездатності (*failure, failing, losing, collapse*), перешкоди (*obstacles, denying, halting, blocking, deterring, delay*), а на позиції автора – одиницями, які поєднують значення примушення й перешкоди (*ban, reject, block*).

Виконання запереченнями функції фокусування спрямоване на привернення уваги до поставленої в заголовку аналітичного тексту проблеми й збереження пов'язаних з нею уявлень з метою їх поглиблення або переконання адресата в необхідності їхньої зміни. У разі спрямованості реалізованої запереченнями функції фокусування на формування, поглиблення уявлень адресата аналітичні газетні тексти розгортаються за схемою **збереження** фокуса, що визначає структуру аналітичної статті.

Збереження фокуса передбачає включення заперечень у представлену заголовком тезу, де формулюється позиція автора або проблема, і нерівномірно розташовані блоки тексту, де ця теза повторюється або наводяться аргументи, які її доводять. У заголовку заперечення визначають фокус, який закріплюють кількарізним формулюванням позиції автора чи проблеми або відображенням аргументів на їхню користь у відповідних блоках тексту. Найпоширенішим заперечним способом збереження фокуса в аналітичних статтях є **позиційна схема**.

Вона полягає у включенні заперечень з комплексним значенням примушення й перешкоди в заголовок, де вони фокусують позицію автора, який закликає адресата припинити військові дії і виробництво зброї, та в блоки тексту для закріплення фокуса повторною подачею точки зору автора. Продемонструємо, як заперечення взаємодіють за позиційним варіантом схеми збереження фокуса на прикладі аналітичної статті під заголовком *Reject the war* (The International Herald Tribune, 18.12.2006).

Фокусування уваги адресата на війні (*the war*) як цілі ПЕРЕШКОДИ забезпечується в наведеному заголовку запереченням *reject*, яке відображає ці відношення в результативному ракурсі. Збереженню фокуса сприяє співвіднесення адресата з ціллю ПРИМУШЕННЯ, що заохочує його до прийняття погляду автора. Збереження фокуса забезпечується на

фоні блоків без заперечень (абзаци 1 – 4, 6), де відбивається проблема війни й імплікується її відмова, кількарізним відображенням точки зору автора (абзаци 5, 7) за допомогою заперечень *not*, *rejection* у групах присудків *did not have to*, *come to the rejection of war*, *must not be allowed* зі значенням примусу й перешкоди: (5) *The Bush administration embraced the cult of war when it did not have to.* (7) *There will be no distant future unless humans having seen through the congenital illusion of justice-and-peace through violence, come to the rejection of war. Democrats, take heed: Bush must not be allowed to further the chaos.*

Смисловий центр тексту представлений прикінцевими абзацами (5, 7), де заперечення *did not have to*, *rejection*, *must not be allowed* повторно відображають позицію автора й активізують фонову інформацію (абзаци 1–4, 6), зберігаючи відмову від війни у фокусі адресата. Для цього зазначені заперечні одиниці повторно представляють адресата як ціль ПРИМУШЕННЯ, а культ війни (*the cult of war*) і адміністрацію президента (*the Bush administration*), яка його уособлює, як ціль ПЕРЕШКОДИ. На загрозливій наслідки неприйняття запропонованого способу вирішення проблеми війни, а саме відсутність ознак майбутнього в межах сприйняття адресата, що означає співвіднесення останнього з ціллю ПЕРЕШКОДИ, вказує заперечна одиниця зі значенням сприйняття *there will be no distant future*.

Таким чином, функція фокусування полягає в зосередженні уваги читача на актуальній проблемі або способі її вирішення та реалізується імпліцитними запереченнями зі значенням нездатності й перешкоди, а також одиницями, які поєднують значення примушення і перешкоди. Імпліцитні заперечення з цими значеннями структурують аналітичні тексти за схемами збереження й домінування фокуса, починаючи з заголовка. Різниця між зазначеними схемами полягає в кількості точок зору, на яких фокусується увага адресата, і способі їхнього представлення за допомогою заперечень. Для концентрації уваги адресата на способі вирішення проблеми, заперечення, які поєднують значення примушення з перешкодою, відбивають точку зору автора в заголовку й блоках тексту, розгортаючи його за позиційним варіантом схеми збереження фокуса.

Література

1. Giora R. Anything negative can do affirmative can do just as well, except for some metaphors / R. Giora // Journal of Pragmatics. – 2006. – Vol. 38. – № 7. – P. 981–1014.
2. Giora R. Negation as positivity in disguise / R. Giora, N. Balaban, O. Fein, I. Alkabets // Figurative Language Comprehension : Social and Cultural Influences. – Hillsdale : Erlbaum, 2005. – P. 233–258.
3. Giora R. On negation as mitigation : the case of negative irony / R. Giora, O. Fein, J. Ganzi, N. Levi, H. Sabah // Discourse Processes. – 2003. – Режим доступу : [http : // giora.o-f.com/NegationSEminar/negatedironyrevisited2.finmalrevisionAPA.doc](http://giora.o-f.com/NegationSEminar/negatedironyrevisited2.finmalrevisionAPA.doc).

Марчишина А. А.

*Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка*

**МАСКУЛІННА ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У
ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІЙ ПРОЗІ**

The paper considers the types of masculine characters in postmodern fiction. References to contemporary men's and masculinity studies constitute the research theoretical framework. Masculine gender identity is treated as a social and cultural construct realized through numerous practices. Postmodern prose uncovers verbal representation of transformed masculine character types.

Одним із завдань сучасної лінгвістики є „проблема дослідження всіх виявів статі як історично усталеної своєрідної форми досвіду” [3, с. 59], в межах якої поняття маскулінності й фемінності, що належать до загальнолюдських універсалій, досліджуються із врахуванням лінгвогендерологічного теоретичного досвіду та з орієнтуванням на розумінням означених категорій постіндустріальним суспільством.

Феномен маскулінності, стереотипно зафіксований лексикографічними джерелами у значенні прикметникової лексеми *masculine*, демонструє таку семантичну структуру: 1) pertaining to or characteristic of a man or men, characteristics that are traditionally thought to be typical of or suitable for men [6; 7]; 2) having qualities traditionally ascribed to men, as strength and boldness; strong; robust; bold; brave; coarse; opposed to

delicate or soft [5; 6]. Обидва аспекти змісту „чоловічості” як семантичної категорії опираються не на природжені якості, а схиляються до набутих стереотипних особливостей.

Постмодерністська наукова дискусія навколо проблематики маскулінності об’єднує зусилля українських і зарубіжних дослідників, які сходяться на тому, що дискурси і практики чоловічості виходять за межі андроцентричного горизонту, який традиційно нав’зував чоловікам „матрицю сприйняття, мислення і дії” [4, с. 7]. Натомість їх закликають „придивитися до власної тотожності, а відтак — переоцінити наявну парадигму маскулінності” [там само, с. 8].

Культурні приписи щодо чоловічої поведінки різні в різних культурах. Спільним для них є уявлення про те, що чоловіки мають свою особливу раціональність (на противагу „жіночій логіці”), прагнуть до „змагальництва” і „спрямованості на публічний простір” [2, с. 15-16]. Для підтвердження відповідності стереотипу чоловіки повинні втілювати свою маскулінність через множину соціальних практик. Відтак, кожен конкретний чоловік конструює свої маскулінні риси заново, суголосно з суспільними приписами. Це доводить мінливість розуміння поняття маскулінності в часі й просторі, плинність сформованої традиції чоловічості. Ми поділяємо твердження Т. Бурейчак про те, що „сучасні дослідження чоловіків ґрунтуються на соціально-конструктивістських і частково постструктуралістських теоретичних засадах”, які передбачають „розуміння *маскулінності* як такої, яка зумовлена низкою соціально-культурних уявлень про те, що означає бути чоловіком” [1, с. 3]. Із проникненням ідей постмодернізму в гендерні студії та із поширенням теорії гендерної перформативності непорушна універсальна маскулінність зазнала деконструкції, вивівши на поверхню суспільних практик і наукової дискусії „неоднорідні гендерні типи” [4, с. 29].

„Чоловік” як втілення статево-гендерної маскулінної ідентичності виражається лексемою-дескриптором *man*. З огляду на наявні дефініції лексеми в лексикографічних джерелах, можна констатувати, що ядерну зону концепту MAN складають такі елементи, як позначення дорослої людини чоловічої статі; його периферія охоплює номінацію людини загалом, одруженого чоловіка, коханця чи приятеля. Асоціативне поле

ключової семи – *male* – включає якості, традиційно приписувані чоловікам (manhood): сила, сміливість та ін. Вони культивуються суспільством, у рамки стереотипів якого хлопчик потрапляє від народження. У патріархатних суспільствах, якими є практично всі сучасні суспільства, „бути чоловіком автоматично передбачає отримувати низку соціальних переваг” [1, с. 2], що й виражають персонажі у своєму мовленні:

*“We waited a long time for you. In a family, **the man is the king**. Without you, I die – no king”* [9].

У розмові з сином батько метафоризує становище чоловіка у сім’ї – *the man is the king*. При цьому неважливо, до якого покоління належить чоловік; по смерті батька місце „короля” має зайняти його син.

У зовнішній ідентифікації маскулінності перевага надається не вроді, а фізичній силі:

*His name was August and he was disappointingly **unhandsome**: he had blond, wilted hair and the overbite of a donkey. **Large-bodied with sharp Nordic features**. Yet he seduced my sister away from medicine and then away from the continent; she returned with him to Germany without finishing her degree* [9].

Героїня зображає спокусника своєї старшої сестри – неймовірно негарного (*unhandsome*) молодика, який мав кремезне тіло (*Large-bodied*) й нордичні риси обличчя (*sharp Nordic features*).

Узагальнений символ чоловічої ідентичності, відображений у суспільній свідомості як мрія всіх дівчат – „мачо”. Це „жорсткий чоловік (hard man), орієнтований на суперництво, незалежний, стриманий у висловленні почуттів, агресивний і рішуче гетеросексуальний” [4, с. 28–29]. Цей прецедентний онім часто зустрічається в постмодерністській прозі як зразок, наслідувати який прагнули всі особи, які ідентифікували себе чоловіками:

*She expected trouble with Daniel’s father because of his **macho** attitude* [8, с. 15]; *“Who’s that? A caricature I’ve created. A puppet, a mime, a cartoon character. I’m this male **macho** version of a son that Dad has in his head”* [8, с. 6].

Із двох уривків стає зрозумілим, що батько, носій стереотипної маскулінної гендерної ідентичності, намагався виховати із сина образ чоловіка-мачо.

Дослідники межі 21 століття анонсували появу „нового чоловіка”, що відрізняється від традиційного агресивного образу м’язистого завойовника і постулює нову домінуючу модель „м’якої” маскулінності. Спровокований постмодерністським світоглядом, він є реакцією на економічні, соціальні й культурні зрушення і представляє типаж лагідного, доглянутого, турботливого, залученого у сімейні й суспільні клопоти, не байдужого до власної зовнішності й репутації персонажа. Це чоловік-метросексуал, „модно та зі смаком одягнений і усвідомлює свою тілесність ... медіальний продукт, що відповідає глобалізаційним і споживацьким трендам” [4, с. 30]:

At five o'clock he falls into a deep bath. His back aches. [...] When he gets out of the bath, he puts through a call to Jung, the clinic acupuncturist who also does massage. She's over in ten minutes. He lies down on his hard bed, and she gets to work with confident strokes of her small brown hands. They chat about this and that. Jung likes doing massages for Steven van den Biot; he has a good body, he looks after it, and she feels she's able to help him relax in places and ways that otherwise he couldn't [10, с. 71].

Стівен полюбляє ніжитись у ванні (*falls into a deep bath*), після якої продовжує розслаблятися з допомогою масажу. Він має „добре тіло” (*a good body*), оскільки доглядає за ним (*he looks after it*). Така постмодерністська маскулінність поширюється серед урбанізованих освічених успішних чоловіків, що не цураються публічного простору, втілює традиційну гетеросексуальність і водночас не претендує на образ гіпермаскулінізованого мачо.

Аналіз сучасної англійської прози засвідчує конструктивістську природу маскулінних образів персонажів. Становлення гендерної ідентичності чоловіка у добу постмодернізму відбувається або суголосно із соціальними очікуваннями, або руйнує стереотипний канон, створюючи новий типаж.

Література

1. Бурейчак Т. Гегемонія чоловіків: від теорії до практики / Т. Бурейчак // Журнал «Я». – № 3 (39). – 2015. – С. 2–5.
2. Гендер для медій / [Маєрчик М., Малес Л., Марценюк та ін.] : за ред. М. Маєрчик. – [2-ге вид.]. – К. : Критика, 2014. – 220 с.

3. Космеда Т. А. Гендерна лінгвістика в Україні : історія, теоретичні засади, дискурсивна практика : [колект. моногр.] / Т. А. Космеда, Н. А. Карпенко, Т. Ф. Осіпова, Л. М. Саліонович, О. В. Халіман; за наук. ред. проф. Т. А. Космеди. – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; Дрогобич : Коло, 2014. – 472 с.
4. Перехресні стежки українського маскулінного дискурсу : Культура й література XIX–XXI століть / А. Матусяк [ін.] ; за ред. А. Матусяк. – К. : Laurus, 2014. – 368 с.
5. American Dictionary of the English Language / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://websterdictionary1828.com>.
6. Browse Dictionary / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dictionary.com/browse>.
7. Cambridge Dictionary / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dictionary.cambridge.org>.
8. Evelyn J. Mom, I need to be a girl / [Електронний ресурс] / Just Evelyn. – Imperial Beach : Walter Trook Publishing, 1998. – 77 р. – Режим доступу : http://www.transfigurations.co.uk/filestore/Mom_I_need_to_be_a_girl.pdf
9. Fu K. For Today I Am a Boy / [Електронний ресурс] / Kim Fu. – Режим доступу: <http://kimfu.ca/books/for-today-i-am-a-boy/>
10. Oakley A. Matilda's Mistake / Ann Oakley. – L. : Flamingo, 1991. – 167 р.

Мойсеюк Ю. М.

*Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка*

СИМВОЛІКА ГЕРАЛЬДИЧНИХ КОЛЬОРІВ В АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

The article touches upon sufficient issues of the role of colours in heraldry. It postulates the colour interpretation fundamentals and describes the main heraldic colours. The provided examples from the British and American novels illustrate some peculiarities of heraldic colours symbolism.

Зображення на полі щита наносяться кольорами. Колір – це аспект будь-якого об'єкту, що може бути описаний за допомогою відтінків/тонів, насиченості та яскравості/освітленості. Хоча психологічне сприйняття кольорів суб'єктивне, вони чітко пов'язуються з настроєм та емоціями. Геральдичні кольори розділяються на *metals* (метали), *furs* (хутра) і

tinctures або *enamels* (тинктури або емалі). Особливим типом геральдичних кольорів є хутра – *ermine* (горностаї) і *vair* (білка) з їхніми різновидами *erminois* (золотий горностаї), *ermine* (протигорностаї), *vairy* (золота білка), *countervair* (протибілка), *pean* (золотий протигорностаї), *bunthefe* (строката білка), а також надзвичайно рідкісні види *rapellone* (луска) та *plumete* (пір'я) [5, с. 218; 1, с. 42]. Особливий різновид білячого хутра, який зустрічається тільки в англійській геральдичній практиці, це *potent*. Ще один різновид білячого хутра в англійській геральдичній традиції, на відміну від німецької та французької, має свою особливу назву: *miniver*. У художній літературі ця номінативна одиниця була використана з приписаним їй символічним значенням: у вірші Е. А. Робінсона *Miniver Cheevy* зображена сучасна людина, яка захоплюється лицарськими звичаями, тобто ім'я натякає на її захоплення, а в романі Дж. М. Грехема “Mrs. Miniver” вказується, що своє ім'я жінка запозичила з геральдики, щоб викликати асоціації з заможністю, знатністю і владою: “*Miniver*” was a name she borrowed from heraldry [6].

Традиція використовувати в геральдиці хутра, ймовірно, походить від давнього звичаю оторочувати щити хутром тварин. Хутро, відповідно до середньовічних норм, могло використовуватися тільки королівськими і дворянськими сімействами на знак їх винятковості і переваги, про що свідчать уривки художніх творів: *An Austrian princess wrapped in ermine* (MD, p. 61), *Scarlett draped the coverlet around her shoulders as if it were an imperial robe of ermine* (SMMGWW, p. 357),

Жорсткої системи регламентування символічних значень кольорів не існує, тому в різних джерелах подається різне тлумачення хроматичної символіки. Зазвичай червоний/пурпуровий колір, фарба якого коштувала дуже дорого, оскільки добувалася лише з одного різновиду мушлів, символізував статки, багатство, високий статус людини, яка могла придбати собі таку фарбу, але водночас мав паралельне значення – кров, пролиту в боротьбі, як у романах Вальтера Скотта: *the Boar's head...was represented with gory tongue and bloody tusks, or, in proper language, langed and dentated gules* (BL, p. 511).

Золото як колір і метал має здатність накопичення сакрально-магічних властивостей, якими наділяється володар цього кольору або

артефакту. Так, певною долею сакральності наділена оріфламма, «золоте полум'я», метафоричне найменування королівського стягу Франції: *Cunningham called on them to drink the speedy hoisting of the Oriflamme (the royal banner of France)* (QD, p.100).

Головних тинктур, тобто власне кольорів лише 5, але спеціалісти виділяють ще кілька рідкісних емалей. Наприклад, *tenne* (*tenny*, *tawney*, або *orange*), *sanguine* та *murrey*, притаманні лише англійській геральдиці. Герби з використанням цих тинктур можна знайти в Шотландії та Англії: *Clayhills, of Innergowrie, bears per bend sanguine and vert, two greyhounds courent bendways argent* (Клейхіллз з Іннергаурі носить на перев'язі тілесного та зеленого кольору двох борзих, що біжать по перев'язу на срібному фоні) [5].

Деякі кольори – *blue celeste*, *brunatre*, *carnation*, *cendree*, *rose* – не належать до емалей, металів або хутра і класифікуються як відтінки, натуральні кольори. Саме натуральний колір обрав Т. Мелорі для опису щита Брунатного лицаря, щоб зробити герб промовистим, тобто відобразити ім'я володаря у гербі, а також символічно вказати на безжалісну й люту натуру цього лицаря, асоціативно прирівнявши його до демонів, герби яких у середньовічних бестіаріях були брунатного кольору: *Breunes Saunze Pite* (WSTM, p. 570).

Якщо лицарі молоді і не встигли прославити себе турнірними та бойовими перемогами, вони носять звичайний білий щит без будь-яких кольорів і фігур, який позначається лексемою *vergescu*: *Lancelot picked three knights who were recommended by the young damsel to go with him, and he arranged that all four of them should bear the vergescu. This was the white shield carried by unfledged knights...*(OFK, p. 29). *Vergescu* носять також лицарі королеви – спеціально підібраний загін: *At that tyme was such a custom that the quene rode never wythoute a grete felyship of men of armys aboute her. And they were many good knyghtes, and the moste party were younge men that wolde have worshyp, and they were called the Quenys Knyghtes. And never in no batayle, turnement nother justys they bare none of them no maner of knowlecchyng of their owne armys but playne whyght shyldis, and thereby they were called the Quenys Knyghtes* (WSTM, p. 792); *She had left her bodyguard behind – the Queen's knights, who all bore the vergescu...*(OFK, p. 152). Нарешті, лицарі Круглого Столу в багатьох

художніх творах артуріанського циклу використовують простий білий щит з метою маскуванню своєї справжньої особистості: *It may not be amiss to mention that a good judge of style could often recognize a knight in armour, even if he was disguised and bearing the vergescu* (ОФК, р. 31–32).

Символізм геральдичних кольорів надзвичайно насичений. Кожній тинктурі відповідає певна планета, коштовний камінь та день тижня, іноді також квітка та число. Геральдичні емалі можна вважати прототиповими, оскільки ці кольори існують в кожній геральдичній системі, більше того – у кожній цивілізації.

Таким чином, до хроматичних гербових символів відносяться хутра, метали та емалі. Кожен з цих символів представлений певною лексемою чи набором лексем, які складають систему мови геральдики.

Література

1. Barrington A. Lectures on Heraldry / A. Barrington. – L.: George Bell, 1844. – 307 p.
2. Clark H. An Introduction to Heraldry / H. Clark. – L.: Henry Wahbourne & Co, 1854. – 213 p.
3. Fox-Davies A.C. A Complete Guide to Heraldry / A.C. Fox-Davies. – N.Y.: Skyhorse Publishing, 2007. – 647 p.
4. Glenberg A. Symbol grounding and meaning / A. Glenberg, D. Robertson // Journal of memory and language. – 2000. – № 3. – P. 379–401.
5. Volborth C. A. Heraldry of the World / C. A. Volborth. – Norwich: Fletcher & Son Ltd, 1973. – 310 p.
6. Wade W. C. The Symbolisms of Heraldry / W. C. Wade. – L.: George Redway, 1989. – 246 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу

- (QD): Scott W. Quentin Durward / W. Scott. – M.: Foreign Languages Publishing House, 1962. – 327 p.
- (WSTM): The Works of Sir Thomas Malory. – Oxford: Clarendon Press, 1967. – 362 p.
- (BL): Scott W. The Bride of Lammermoor / W. Scott. – Murrieta: Classic Books Company, 2001. – 421 p.
- (MD): Rooke L. Magi Dogs / L. Rooke // World Literature Today. – 2004. – Vol. 78, Issue 2, p.60–62.
- (SMGWW): Ripley A. Scarlett : The Sequel to Margaret Mitchell's Gone With the Wind / A. Ripley. – Baldwin Park: G.K. Hall, 1992. – 426 p.
- (ОФК): White T. H. The Once and Future King / T. H. White. – N.Y.: The Berkley Publishing Group, 1987. – 421 p.

Набок А. І.

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

**МОДЕЛІ СТВОРЕННЯ ЕФЕКТУ СУБ'ЄКТИВНОСТІ В
ІНІЦІАЛЬНИХ ЗАГОЛОВКАХ ІНТЕРНЕТ-НОВИН:
ФІКСОВАНІ МОДЕЛІ**

The presentation reveals that the subjectivity effect in the English online news headlines placed on the home page rests on fixed and dynamic models. The fixed models comprise initial and medial variants. The initial model creates a subjectivity effect locating approximate units at the beginning of a headline while the medial model is implemented by placing units denoting force in the predicative position.

Конструктивна природа медіа дискурсу, що полягає в інформуванні лише про окремі події у певному ракурсі [1, с. 18], відбиває навколишній світ у певній перспективі, зумовлюючи суб'єктивну подачу змісту, що виявляється вже на етапі відбору матеріалу, коли журналісти вирішують, які події заслуговують уваги. Проте і відібраний матеріал автор подає через призму власного сприйняття, виявляючи свою точку зору, що відображається у побудові текстів в цілому та заголовків зокрема.

Заголовки статей Інтернет-новин Бі-Бі-Сі як мінітексти представлені ініціальними назвами на головній сторінці сайту (www.bbc.co.uk), оскільки вона традиційно є переліком назв статей, орієнтованих на привернення уваги адресата до актуальних подій та його спонукання до прочитання усієї статті, та притекстовими заголовками, розміщеними безпосередньо перед повідомленням.

Ефект суб'єктивності в ініціальних заголовках підпорядкований двом моделям, які визначають розміщення одиниць у текстовій назві: фіксованій, що вирізняється закріпленістю номінацій за ініціальною чи медіальною позицією, та динамічній, яка характеризується вільним місцем одиниці в заголовку.

Фіксована модель реалізується ініціальним варіантом через висунення на початок заголовка одиниць із семантикою приблизності та медіальним варіантом – при розміщенні у предикатну позицію одиниць силової семантики.

РОЗДІЛ I. СЕМАНТИЧНИЙ, КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ І ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТИ МОВИ Й МОВЛЕННЯ

Ініціальний варіант виявляється у розміщенні на початку заголовків одиниць, що неоднозначно позначають учасників подій внаслідок відсутності співвіднесення профілю як концепту, актуалізованого мовним виразом [3, с. 49], й бази, котра відображає сукупність фонових знань [там само] іменниками у множині та номінаціями приблизної ідентифікації кількості референтів. Ефект суб'єктивності створюється за рахунок розміщення в ініціальних позиціях заголовків іменників у множині, які представляють базу через позначення груп людей або національностей, при взаємодії з присудками, котрі характеризують всю націю чи її частину замість ідентифікації конкретних громадян, напр., *Indians set off on pilgrimage* [BBC 02.07.2015]; *Priests urge boycott of First Trust* [BBC 30.09.2014]. В ініціальних позиціях наведених заголовків ефект суб'єктивності створюється через співвіднесення іменників *Indians* та *priests*, які представляють базу, із присудками *set off* та *urge*, що характеризують усіх індіців як паломників та усіх священників як ініціаторів бойкотування банку *First Trust* замість ідентифікації конкретних індійських паломників та священників.

Неоднозначне співвіднесення профілю й бази відтворюють номінації приблизної ідентифікації кількості учасників події при співвіднесенні референтів з перцептивними образ-схемами МНОЖИНА, МАСА та просторовою образ-схемою КОНТЕЙНЕР як доконцептуальними структурами, узагальнюючими перцептивно-моторні відносини, що виникають між людиною та навколишнім середовищем [2, с. 20].

При кореляції номінацій із образ-схемою МНОЖИНА, яка представляє об'єкти у віддаленій перспективі [1, с. 27], ефект суб'єктивності створюється внаслідок вказівки на приблизне число учасників події неозначеним займенником *some*, що вказує на невизначену кількість об'єктів, та іменником *dozens*, який ідентифікує декілька дюжин, відображають МНОЖИНУ, співвідносну із невеликою кількістю позначуваних референтів, напр., *Some MP's ready to vote against triggering Brexit* [BBC 11.11.2016]; *Dozens injured in Wirral explosion* [BBC 26.03.2017]. Приблизне число учасників події у наведених заголовках ідентифікують неозначений займенник *some* на позначення невеликої кількості членів парламенту, готових проголосувати проти ініціювання Брекситу, та іменник

dozens, який вказує на велике число поранених через вибух.

Неозначені займенники (*many, more*), які вербалізують велику кількість референтів, збірні іменники (*crowds, groups*) на позначення сукупностей людей, іменники, які відображають дуже велике число осіб (*hundreds, thousands*), створюють ефект суб'єктивності, представляючи МНОЖИНИ, співвідносні з вказівкою на велику кількість об'єктів, напр., *Many missing in Typhoon Wutip* [BBC 30.09.2013]; *Rebel groups launch Aleppo offensive* [BBC 29.10.2016]; *Hundreds of Egyptians barred from Libya* [BBC 01.11.2014]. Наведені заголовки демонструють створення ефекту суб'єктивності за рахунок співвіднесення референтів з різними МНОЖИНАМИ – неозначеною через позначення великої кількості зниклих у результаті тайфуну неозначеним займенником *many* й ідентифікацією сукупностей МНОЖИН збірним іменником *groups*, що вказує на групи повстанців замість іменування конкретних загонів бунтівників, та іменником *hundreds*, який вербалізує сотні людей, котрим заборонений в'їзд до Лівії.

При співвіднесенні референтів з МАСОЮ ефект суб'єктивності створюється через зображення об'єктів з далекої відстані, що відображає нездатність спостерігача диференціювати окремі з них [2, с. 26]: прикметником *mass*, котрий у функції атрибута представляє незлічувану МАСУ, іменниками *masses* та *millions*, які у функції підмета відображають множину МАС як їх сукупність, напр., *Mass killing in Syrian village of Tremseh* [BBC 13.07.2012]; *Masses march for climate action* [BBC 29.11.2015]; *Millions without water in capital Santiago* [BBC 27.02.2016]. Наведені заголовки ілюструють створення ефекту суб'єктивності через співвіднесення кількості жертв із незлічуваною МАСОЮ прикметником *mass*, котрий вербалізує масовий характер убивства, та з множиною МАС, представленою іменником *masses*, через відображення великих сукупностей протестуючих проти глобального потепління, та іменником *millions* на позначення багатьох мільйонів громадян, які залишились без води.

Створення ефекту суб'єктивності через медійну метонімію виявляється у кореляції референції до держави чи організації з назви статті з іменуванням окремих осіб у тексті. Назва держави чи інституції у заголовку корелює із КОНТЕЙНЕРОМ, що репрезентує тривимірний простір, утворений внутрішньою, зовнішньою зонами та межею між ними

РОЗДІЛ I. СЕМАНТИЧНИЙ, КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ І ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТИ МОВИ Й МОВЛЕННЯ

[2, с. 126], при позначенні в тексті конкретної особи, напр., *Estonia plans Russia border fence* [BBC 26.08.2015]; *Argentina suspends P&G business* [BBC 03.11.2014]. На початку першого з наведених заголовків топонім *Estonia* на позначення країни як КОНТЕЙНЕРА співвідноситься у тексті із класифікатором *Estonian president*, що вказує на президента, який планує побудувати стіну на кордоні з Росією. У другому заголовку топонім *Argentina* уособлює співвідносну із КОНТЕЙНЕРОМ країну-ініціатора призупинення діяльності компанії *P&G*, ідентифіковану в тексті назвою установи *Federal Administration of Public Revenue*.

Медіальний варіант реалізується розміщенням у позиції присудка заголовка-висловлення дієслів зі значенням ПРИМУШЕННЯ, які відображають вплив сильнішого джерела на слабшу ціль [2, с. 42, 46].

ПРИМУШЕННЯ відображають предикати із семантикою наказу (*command, order*), вимоги (*demand, insist, press*), нападу (*attack, target*), погрози (*warn*), які відбивають домінування учасників, співвідносних із джерелом та представлених власними назвами на початку заголовків над ціллю, напр., *Wetherspoon's boss attacks Brexit claims* [BBC 09.09.2016]; *Abbot orders talk show boycott* [BBC 23.08.2015]; *Maduro demands respect from the US* [BBC 05.01.2015]. Ефект суб'єктивності у наведених прикладах створюється через відображення ПРИМУШЕННЯ дієсловом *attacks* із семою спричинення шкоди '*cause harm*' [4, с. 81] та дієсловами *demands* і *orders* із семою сильного наполягання '*strongly suggest*' [4, с. 415, 1159]. Наведені одиниці у предикатних позиціях заголовків вербалізують домінування сильнішого джерела над слабшою ціллю: напади голови компанії на твердження прихильників Брекситу, наказ Тоні Еббота бойкотувати ток-шоу та вимогу президента Венесуели до американського колеги.

Отже, фіксована модель організації ініціальних заголовків, спрямованих на створення ефекту суб'єктивності, представлена ініціальним варіантом, який полягає у висуненні у позицію підмета одиниць приблизного позначення компонентів події та медіальним – при розміщенні номінацій силової семантики у позиції присудка.

Література

1. Потапенко С. І. Сучасний англомовний медіа-дискурс: лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти / С. І. Потапенко [монографія]. – Ніжин: Видавн. НДУ імені М. Гоголя, 2009. – 391 с.
2. Johnson M. The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason / M. Johnson. – Chicago; L.: The University of Chicago Press, 1987. – 233 p.
3. Langacker R. W. Cognitive Grammar. A Basic Introduction / R. W. Langacker. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – 562 p.
4. Longman Dictionary of Contemporary English: New Edition. – Harlow: Longman, 2010. – 1950 p.

Плисов Е. В.

*Нижегородский государственный лингвистический университет
им. Н. А. Добролюбова*

ИСЛАМСКАЯ ЛЕКСИКА В НЕМЕЦКОМ ТОЛКОВОМ СЛОВАРЕ

The article deals with the features of lexicography of Islamic vocabulary in the modern German monolingual dictionary. The thematic differentiation points to the heterogeneous nature of the lexical organization. The analysis revealed three main thematic microfields: the sphere of existence of God, the sphere of existence of a believer and the sphere of divine service. As a result of the study, the reasons for the predominance of individual groups of language units.

Образование мусульманских меньшинств на территории Германии, так же как в целом на территории Западной Европы, связано с переселением мусульман из стран, где ислам является государственной или господствующей религией, в немусульманское государство с образованием мусульманских общин с ярко выраженной тенденцией к обособлению и сохранению своей этнической, религиозной, культурной, языковой идентичности. Традиционно мусульманские общины в немусульманских странах рассматриваются как сложно адаптирующиеся к западной культуре социальные группы. Однако нельзя упускать из виду и формируемую в настоящее время идентичность западных мусульман, которая находится в стадии активного становления. В этой связи представляется актуальным описание и анализ особенностей исламского лексикона в современном немецком языке.

Исламская лексика в современной германистике чаще всего рассматривается в лексикологии в разделе о заимствованиях (в частности, из арабского языка) и не является предметом самостоятельного исследования [2, с. 166]. Исключением являются работы К. Рёрборна, по мнению которого большие религиозные общности являются в том числе «общностями лексикона», поскольку в них одинаковая или похожая интерпретация мира отражается в одинаковой или похожей лексической сегментации [4, с. 6]. В современной немецкой общей лексикографии принадлежность языковых единиц к исламскому религиолекту находит свое отражение в системе словарных помет и дефиниций. В более точном определении значений призваны помочь энциклопедии и справочники, посвященные исламу. В результате сплошной выборки из толкового словаря [3] было установлено, что для маркировки однозначной принадлежности к исламу в словаре используется одна помета *islamische Religion* (ислам, мусульманство). Количество единиц, маркирующих принадлежность к исламскому религиолекту [1], составляет 7 лексем: *Allah, Djuma, Freitagsgebet, Gebetsnische, Gebetsteppich, Kismet, Muezzin*. Пометой *islamische Religion* во всех случаях сопровождается основное значение имен существительных, это связано с тем, что приведенные лексемы обозначают специфические реалии традиционной исламской культуры, отсутствовавшие ранее в немецком обиходе. Большая часть этого небольшого корпуса заимствована из арабского языка, в том числе посредством турецкого.

Второй группой лексем, в которых эксплицирована однозначная принадлежность к исламскому религиолекту, являются слова, содержащие религиозно релевантную информацию в своей дефиниции (43 лексемы). Здесь представлены лексемы трех тематических групп. Тематико-семантическое микрополе «Сфера существования Бога» представляет собой ядро сферы исламской религиозности и противопоставляется периферийному микрополю «Сфера существования верующего человека». Третье микрополе «Сфера осуществления богослужения», объединяя внешние аспекты проявления религиозности, включает обозначения форм, элементов, атрибутику и другие особенности совершения богослужения, образует связующее звено между сферой Бога и сферой человека.

Микрополе «Сфера существования Бога» включает следующие тематические группы: наименования Бога (*Allah*); наименования основателя религии (*Mohammed*); наименования Священного Писания как источника, свидетельствующего о существовании Бога (*Koran*), а также других источников, исходящих от основателя религии (*Sunna, Hadith*) или носящих статус религиозного закона (*Scharia*).

Микрополе «Сфера существования верующего человека» включает следующие тематические группы: наименования действий Бога, направленных на человека (*Kismet*); наименования общих понятий, связанных с верой в Бога, а также наименования понятий и явлений, связанных с представлением о божественном (*Iman, Islam, Huri*); наименования верующих людей и религиозных групп (*Aga Khan, Fakir, Hafiz, Derwisch, Moslem, Muslim, Schia, Sunnit* и др.); наименования элементов религиозного календаря (*Id, Ramadan*); наименования территорий религиозного значения (*Haram*).

Микрополе «Сфера осуществления богослужения» включает следующие тематические группы: наименования форм и элементов богослужения, а также предметов, связанных с ним (*Chutba, Djuma, Freitagsgebet*); наименования культовых и обрядовых сооружений, мест совершения богослужения и их элементов (*Moschee*); наименования религиозных лидеров и лиц, имеющих отношение к совершению богослужения (*Ajatollah, Fakih, Mufti, Muezzin, Mullah*).

Сравнительно небольшое количество языковых единиц в этом микрополе связано, с одной стороны, с лаконичным характером исламского богослужения, который предопределяет меньшее количество самих референтов, требующих специального наименования (например, наименования обрядов, предметов религиозного назначения и т.п.). С другой стороны, относительная замкнутость исламского религиозного сообщества влияет на актуализацию тех или иных понятий в инокультурном окружении, частоту и степень их представленности в публичной сфере. Оба фактора носят экстралингвистический характер.

Литература

1. Плисов Е. В. Исламский религиозный лексикон в структуре немецкого религиозного дискурса / Е. В. Плисов // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2017. – № 2–2 (68). – С. 166–169.
2. Плисов Е. В. Язык и религия в проблемном поле германистики: научные мероприятия и направления поиска / Е. В. Плисов, Ю. Н. Зинцова // Вестник Нижегородского государственного лингвистического университета им. Н. А. Добролюбова. – 2013. – № 23. – С. 164–168.
3. Duden Deutsches Universalwörterbuch / Hrsg. von der Dudenredaktion. – 6. Auflage. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverl., 2007. – 2016 S.
4. Röhrborn K. Interlinguale Angleichung der Lexik / K. Röhrborn. – Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2003. – 251 S.

Penex H. B.

*Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка*

**РОЛЬ СЕМАНТИКИ ПОЧАТКУ І КІНЦЯ В АНГЛОМОВНОМУ
МЕДІА-ДИСКУРСІ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ**

The article focuses on the role of beginning and end semantics in the representation of events in English media discourse from linguistic and cognitive perspective. Based on the analysis, restrictive and representative functions of the investigated semantics are singled out. The first one is achieved by means of using linguistic units of primary nomination the meaning of which is formed on the superordinate level of categorization. And the latter is realized via secondary nomination units semantics of which develops on the basic level of categorization.

Внаслідок глобалізації комунікативних процесів особливу роль у сучасному суспільстві відіграють ЗМІ, яким надають статус «п'ятої влади». Продуктом діяльності засобів масової комунікації є медійний дискурс, який як створена мовними і технічними засобами реальність [4, с. 78], виконує визначальну роль у формуванні картини світу індивіда [5, с. 186]. Особливе значення для творення медіа-дискурсу має семантика *початку і кінця*, яка слугує засобом членування дійсності, зокрема виокремлення подій з тотального інформаційного потоку, а тому спрямована на повернення й утримання уваги аудиторії на певних аспектах дійсності.

Спрямованість сучасних студій на виявлення ролі вербальних засобів у творенні медіа дійсності та їхньої ролі у здійсненні впливу на масову свідомість визначає **актуальність** даного дослідження. **Об'єктом** вивчення слугує семантика *початку* і *кінця*, а **предмет** дослідження становить роль мовних засобів на позначення вказаної семантики у репрезентації подій в англomовному медіа-дискурсі. Аналіз понад 624 статей, вилучених з часописів *The Economist*, *Newsweek*, *Time*, дає змогу встановити, що роль семантики *початку* і *кінця* виявляється у двох аспектах: *обмежувальному*, тобто виокремленні початкового та кінцевого моментів події, та *репрезентативному*, котрий полягає у конструюванні певної перспективи події.

З позицій когнітивної лінгвістики семантика *початку* і *кінця* сформувалася внаслідок взаємодії суперординатного рівня категоризації, на якому узагальнюється сенсомоторний досвід, та базового, на котрому світ розпізнається в процесі його сприйняття [6, с. 93–97], який і пов'язаний з концептуалізацією народження і смерті, сходу й заходу, зміни дня і ночі тощо [2, с. 109]. Відповідно, одиниці первинної номінації, тобто ті, які безпосередньо називають *початок* і *кінець* на суперординатному рівні (*begin, end, start, finish* тощо) і реалізують їх обмежувальну функцію, зараховуємо до **узагальнювальних**, а ті, у яких значення *початку* і *кінця* сформоване на основі концептуалізації щоденного досвіду, тобто, котрі є одиницями вторинної номінації, відносимо до **базових** номінативних одиниць (*die, evaporate, lose, spark* та ін.) і пов'язуємо з репрезентативною роллю семантики *початку* і *кінця* у журнальному дискурсі.

Зважаючи на те, що навколишній світ, людина, яка існує в ньому, її почуття, вчинки являють собою сукупність явищ, які постійно виникають і зникають [1, с. 258], то зрозуміти та пояснити їх можна лише після виділення зі зв'язного контекстуального ланцюга подій, що вимагає своєрідного просторового і темпорального обмеження смислами *початку* і *кінця*. Накладаючи певні обмеження на події і явища реального світу, семантика *початку* і *кінця* дозволяє виокремлювати у журнальному дискурсі новину як подію, прискорюючи чи навпаки уповільнюючи їх перебіг у суспільній реальності, тим самим екстраполюючи таке їх осмислення на дійсний стан справ, що і визначає **обмежувальну** сутність

семантики *початку* і *кінця* у творенні змісту статей. Зазначена роль досліджуваної семантики реалізується за допомогою узагальнювальних засобів експлікації значення *початку* і *кінця*: дієслів *begin, start, commence, finish, end, cease*, похідних іменників *beginning, start, finish, end* та їх комбінування з іншими лексичними одиницями, напр., [...] *the global crisis that began in the US* (Time 27.10.2008, 29). У наведеному реченні дієслово *begin*, з одного боку, експлікує *початок* світової кризи як відокремлену від усіх інших економічних явищ подію, і, сполучаючись з обставиною місця *in the US*, накладає просторові межі на описане явище. З іншого боку, у комбінації з іменником *crisis* дієслово *begin* акцентує *початок* кризи як тривалий процес, який розгортається пофазно у часі та фізичному просторі, адже відомо, що такі суспільні явища не виникають випадково, тобто мають протяжність і займають певний інтервал.

Репрезентативна функція семантики *початку* і *кінця* полягає у можливості створення множини перспектив представлення події за допомогою вибору та сполучення у журнальній статті мовних засобів вторинної номінації, тобто базових одиниць, які апелюють до сенсомоторного досвіду, осмисленого як *початок* і *кінець*. Базові засоби експлікації семантики *початку* і *кінця* збагачують смисл текстів, які самі по собі не мають значення, але воно їм приписується мисленнєвими процесами користувачів мови: автора, який вибирає номінативні одиниці і подає свою точку зору на подію, та читача, котрий інтерпретує зміст повідомлення на основі семантики запропонованих мовних засобів. Іншими словами, значення базових номінативних одиниць зі значенням *початку* і *кінця* зумовлює когнітивні репрезентації і стратегії журналістів, які створюють медійні тексти, читачів при їх розумінні та запам'ятовуванні [3, с. 116–117].

В основі базових засобів вербалізації семантики *початку* і *кінця* як одиниць, які активують повсякденний досвід, лежить складна сенсомоторна основа формування аналізованої семантики, котра дозволяє утворювати у свідомості адресатів складні образи за рахунок активізації різних сторін когнітивного досвіду, пов'язаного з осмисленням *початку* і *кінця*. Вживаючи одиниці з семантикою *початку* і *кінця*, медіа видання нав'язують читачам власне бачення події, привертаючи їхню увагу до

важливих на їх думку асоціативних аспектів, адже відомо, що *початок* і *кінець* в аспекті структури і значення є найсильнішими моментами у тексті. Так, вибір тієї чи іншої мовної одиниці з опорою на її семантику сприяє акцентуванню перцептивної основи *початку* і *кінця*, що дозволяє подавати подію у просторово-перцептивному, кінетичному чи силовому ракурсі, при цьому створюючи ефект присутності читача, напр., *Chrysler was taken over by Italian firm Fiat, and GM briefly entered bankruptcy* (Time 4.01.2010, 10). У наведеному прикладі *початок* кризи відображається у термінах ПОЗБАВЛЕННЯ МОЖЛИВОСТІ для компанії Крайслер, яка була поглинута (*was taken over*) фірмою Фіат, і втратила здатність існувати самостійно, та образ-схеми ШЛЯХ стосовно автогіганта Дженерал Моторз, який досяг (*entered*) кінцевого пункту свого існування, позначеного іменником *bankruptcy* «банкрут».

Таким чином, семантика *початку* і *кінця* дозволяє конструювати зміст статей шляхом накладення обмежень на події і явища за допомогою вербальних засобів первинної номінації, співвіднесених з суперординатним рівнем категоризації семантики *початку* і *кінця*. Репрезентація точки зору на описувану подію за рахунок акцентування певного аспекту сенсомоторного досвіду людини, пов'язаного з осмисленням *початку* і *кінця* у процесі пізнання на базовому рівні категоризації, здійснюється базовими номінативними одиницями з семантикою *початку* і *кінця*, які є засобами вторинної *початку* і *кінця* на основі актуалізації базового досвіду, пов'язаного з концептуалізацією просторово-перцептивних, кінетичних і силових відношень. Вживання узагальнювальних і базових одиниць на позначення *початку* і *кінця* у медіа-дискурсі впливає на сприйняття реципієнтом представленої інформації, що перетворює досліджувану семантику на ефективний засіб управління свідомістю читачів.

Література

1. Брайант Дж. Основы воздействия СМИ: Пер. с англ. / Дж. Брайант, С. Томпсон. – М.; Спб.: Вильямс, 2004. – 432 с.
2. Мечковская Н. Б. Концепты “начало” и “конец”: тождество, антонимия, ассиметричность / Н. Б. Мечковская // Логический анализ языка. Семантика начала и конца. – М.: Индрик, 2002. – С. 109–120.

3. Dijk van T. A. The interdisciplinary study of news as discourse / T. A. van Dijk // Handbook of Qualitative Methods in Mass Communication. – L.: Routledge, 1991. – P. 108–120.
4. Fairclough N. Media Discourse / N. Fairclough. – L.: Arnold Publishers, 1995. – 224 p.
5. McDonald D. C. Twentieth-century media effects research / D. C. McDonald // The Sage Handbook of Media Studies. – L.: Sage Publication, 2004. – P. 183–200.
6. Rosch E. Principles of categorisation / E. Rosch // Fuzzy Grammar – N.Y.: Oxford University Press, 2004. – P. 91–108.

Ярошук М. В.

Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина

ПОЛИТИЧЕСКАЯ КОРРЕКТНОСТЬ КАК ФЕНОМЕН АМЕРИКАНСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Nowadays in linguistics there is an increased interest in the coverage of military, national, ethnic, gender and other conflicts in the language of the speeches of political figures who come to us through the media. Switching the focus of attention of linguists with questions of internal organization of language in its pragmatic aspect has led to the significance of the whole complex of problems of linguistic impact. These problems include the phenomenon of political correctness, which has become an integral part of English and Russian linguistic cultures, as political correctness being the tool of communicative behaviour strategies helps to avoid social exacerbations and achieve a conflict-free atmosphere in society. This work is devoted to study of the linguistic nature of the phenomenon of political correctness and characteristics of the politically correct translation of texts from English into Russian language.

В конце XX – начале XXI веков в контексте борьбы со всеми видами дискриминации в обществе в общественно-политический дискурс США входит термин «политическая корректность» (political correctness), а также «политически корректный» (politically correct) и «политически некорректный» (politically incorrect). Политической корректностью считалась приверженность либеральным взглядам на социальные отношения и отказ от любого поведения, в том числе и речевого,

демонстрирующего предубеждение против людей какой-либо социальной группы. Речь шла, прежде всего, о так называемых традиционно притесняемых слоях населения, к которым относятся чернокожие американцы, женщины, сексуальные меньшинства, люди с ограниченными физическими и умственными возможностями, а также о стариках, лицах, чьи внешние параметры не соответствуют искусственно созданному рекламой идеальному имиджу, и всех тех, кто каким-либо образом отличается от большинства. Конечно, далеко не случаен тот факт, что родиной этого явления стала именно Америка. США – страна, где либеральные идеалы складывались наиболее отчетливо. Здесь, утвердившись в общественном сознании, индивидуализм стал восприниматься в качестве главного и даже единственного принципа устройства американского общества. Самоценность – эти понятия являются знаковыми для американского общества. Они образуют ядро американской идеологии.

Наряду с многочисленными предложениями, касающимся искоренения всех форм нетерпимости, сторонники политической корректности предложили заменить слова, обозначающие традиционно ущемляемые социальные группы, новыми, так как традиционные обозначения обладают негативными оценочными коннотациями, задевающими чувства данных социальных групп и закрепляющими негативные стереотипы относительно них в обществе. Данное предложение основывалось на идее, что общественное сознание и сознание каждого человека в отдельности находятся под значительным влиянием используемого языка, из чего можно сделать вывод о том, что лишь язык, свободный от дискриминационных выражений, может сделать общество по-настоящему толерантным.

Реформаторы языка выдвигали две основные цели:

- 1) создание языка, тактичного по отношению к традиционно ущемляемым социальным группам, не задевающего чувства ни одного индивида;
- 2) воздействие на общественное сознание.

Сторонниками политической корректности было предложено большое количество альтернативных обозначений для традиционно притесняемых социальных групп, которые были подхвачены средствами массовой информации и, таким образом, получили широкое распространение и закрепление в словарях новых слов английского языка.

Мы поставили перед собой задачу определить, каким образом политическая корректность отразилась в словаре английского языка, то есть изучить лингвистические аспекты данного явления.

Материалом послужили любые лексемы, имеющие отношение к феномену политической корректности. По приблизительным подсчетам их не менее 70.

В результате мы пришли к выводу, что все лексемы, появившиеся в английском языке в связи с явлением политической корректности можно разделить на 2 группы:

1) лексемы, обозначающие различные виды дискриминации и людей, демонстрирующих любое дискриминационное поведение в отношении какой-либо социальной группы;

2) собственно политически корректные термины, т.е. эмоционально и оценочно нейтральные или положительные лексемы, обозначающие традиционно притесняемые социальные группы.

К лексемам первой группы можно отнести следующие: *racism* – дискриминация по признаку расы; *sexism* – дискриминация по признаку пола, обычно дискриминация женщин; *ableism* – дискриминация людей с ограниченными и умственными возможностями; *genderism* – дискриминация по признаку пола, как мужчин, так и женщин; *heterosexism* – дискриминация сексуальных меньшинств; *ageism* – дискриминация по признаку возраста, обычно пожилых; *bodyism* – дискриминация полных; *faceism/lookism* – дискриминация по признаку внешности. Каждая из этих лексем имеет родственное существительное или прилагательное с суффиксом «*ist*», например, «*racism*» – «*racist*».

Лексемы второй группы можно разделить на несколько подгрупп в соответствии с социальными группами, в отношении которых они используются. Это альтернативы традиционным терминам, которые, с точки зрения политической корректности, являются дискриминационными.

1) чернокожие американцы: blacks (традиционный термин), African Americans (политически корректный);

2) слепые, глухие, немые: blind people, deaf people, mute people (традиционный термин), people with a visual, hearing disability, the vocally challenged (политически корректный).

3) лица с интеллектуальными нарушениями: mentally handicapped people (традиционный термин), the mentally challenged (политически корректный);

4) люди с неэстетической внешностью, люди низкого роста, люди с избыточным весом: ugly people, short people, fat people (традиционный термин), the aesthetically, the vertically, the horizontally challenged (политически корректный);

5) люди, работающие на непрестижных работах, с целью облагородить название профессий: custodial officer (prison guard), sanitation man (garbage collector), glass maintenance engineer (window cleaner).

Идея политкорректности нашли активную поддержку среди сторонников движения за равноправие полов. Результатом этого стала замена слов Miss и Mrs на Ms, которое также как и слово Mr не содержит указаний на семейный статус человека. На смену словам chairman/woman, salesman/woman, spokesman/woman пришли chairperson, shop-assistant, spokesperson.

Политическая корректность была и остается одним из самых обсуждаемых вопросов в США. Идея политической корректности воспринималась обществом неоднозначно. Иногда её сторонники утрачивали чувство меры и допускали явные перегибы. Например, борцы с расовой дискриминацией предлагал термин «melanin impoverished» для

обозначения людей с белой кожей. В данном случае имеет место подход, согласно которому «черный» – норма и потому не маркированный член оппозиции, а «белый» – ущербный, потому маркированный.

Утверждалось, что политически корректные термины скрывают истинный смысл, вуалируют существующие проблемы. Оспаривалась и сама идея о возможности изменить сознание людей, изменив язык. Но экстремисты «проиграли», тогда как многие из политкорректных терминов заняли твердое положение в лексической системе английского языка и вошли в языковой обиход носителей английского языка (такие, как «the physically challenged») а некоторые из них (например, «African American») совсем вытеснили старые термины.

Литература

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – 424 с.
2. Грин Дж. Словарь новых слов / Дж. Грин. – М. : Вече, 1996. – 352 с.
3. Заботкина В. И. Новая лексика современного английского языка / В. И. Заботкина. – М. : Высшая школа, 1989. – 84 с.
4. Эйто Дж. Словарь новых слов английского языка / Дж. Эйто. – М. : Рус. яз., 1990. – 434 с.
5. O’Neil B. A Critique of Politically Correct Language / Ben O’Neil // The Independent Review, 2011. – P. 279–280.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВОПРАГМАТИКИ, ДИСКУРСОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Славова Л. Л.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОВНА ОСОБИСТІТЬ ПОЛІТИКА ЯК НОСІЙ ІНДИВІДУАЛЬНИХ І СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

The article defines individual and social values pertaining to the linguistic personality of a politician. Individual characteristics include status, age and gender. Status characteristics of a linguistic personality of a politician determine his behavior, communicative style, the choice of certain language and speech means. Political discourse is a status-oriented institutional discourse, its participants possess certain social roles.

Мовна особистість політика, яка занурюється у світ мовленнєвої взаємодії та проявляється засобами створених нею текстів, інтерпретується як носій індивідуальних і соціальних цінностей.

До **індивідуально-особистісних** рис мовної особистості належать статусні, вікові та гендерні характеристики. Вивчення індивідуально-особистісних фактів конкретної мовної особистості дає право говорити про індивіда, а сукупність повторюваних (часто відтворюваних у різних особистостях) рис – про тип особистості певної мовленнєвої культури. Важливо дослідити вербальну складову PR.

Гендерний аспект – один із соціальних факторів комунікації. Гендер – термін, що виник у соціальних науках, у сучасному мовознавстві позначає комплекс соціальних, культурних і психологічних явищ, які співвідносяться зі статтю індивіда. Такі аспекти гендерномаркованої комунікації, як гендерно вмотивовані комунікативні стратегії, реалізація гендерної маркованості мови на лексичному, морфологічному, синтаксичному рівнях мовної системи та стилістичних особливостей тексту уже оримали висвітлення у лінгвістичних розвідках.

З позицій лексичної семантики мовна картина світу – це зафіксована в мовних знаках (лексичних одиницях) свідомість народу, а гендерні

РОЗДІЛ II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВОПРАГМАТИКИ, ДИСКУРСОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

ознаки – це семи з відповідним наповненням (гендерно марковані семи), які є притаманними лексичним одиницям на позначення тільки чоловіка чи тільки жінки. Один із параметрів прояву гендерного аспекту простежується під час аналізу номінантів осіб чоловічої та жіночої статі. Існують не тільки ситуативно обумовлені та необумовлені відмінності у жіночій та чоловічій мовленнєвій поведінці, але й про існування стереотипів чоловічої / жіночої мовленнєвої поведінки, які залучаються при потребі гендерного маркування комунікації або комунікантів.

Лексика, яка є універсальною на позначення чоловіків та жінок, тематично розподіляється таким чином: 1) загальні найменування: англ. *a role model, girls, a wife; husbands, dad, gentlemen*; укр. *чоловік, опоненти, лідер та ін.*; 2) посади та форми звертання: англ. *the Queen; secretary of state, the Lord*; укр. *Маргарита Ладизенська – заступник голови правління комерційного банку, міністр фінансів Віктор Пензенник*; 3) за характерними ознаками, діями: англ. *bugaboo* (*похмурий, непривітний чоловік або група людей*); укр. *демократ, ящірка, трудоголік та ін.*

Крім прізвищ, імен та посад, американські політики використовують інші номінації осіб жіночої статі, зокрема:

Hillary Rodham Clinton, Barack Obama's former bitter rival for the Democratic presidential nomination, is his secretary of state [The New York Times].

As first lady, she traveled the world for eight years, visiting more than 80 countries [The New York Times].

У наведених прикладах на позначення політика жіночої статі використовуються такі номінації, як *rival, first lady, secretary of state*;

На позначення номінацій чоловічої статі, використано, зокрема номінацію *old "bugaboo" of politics*:

Yet, according to my local newspaper, he was just yesterday the victim of that old "bugaboo" of politics, i.e., the local voice of persons acting with a mob mentality who have no idea whatsoever of how to best serve their own interests [Politics and Whimsey].

Аналіз гендеру як соціолінгвістичного складника мовної особистості українського політика показує, що номінації на позначення статі політика залежать від:

1) його ситуативних характеристик (номінанти за характерними ознаками):

Мені здається, їй потрібно наслідувати приклад ящірки, яка у небезпечних ситуаціях відкидає хвіст [...] [Forum].

Образне порівняння (*ящірки, яка у небезпечних ситуаціях відкидає хвіст*) передає необхідність позбутися тих членів команди, які псують її репутацію;

2) належності до певних політичних сил:

Тому я хотів би вам задати запитання як до державного мужа, серйозного, поважного чоловіка [...] [Укрінформ].

На позначення політика чоловічої статі в наведеному висловлюванні використовуються номінація *державний муж*.

Вік як одна з соціально вагомих категорій безпосередньо пов'язана з біологічним, психічним і соціальним розвитком особистості, із стратегією її поведінки, діяльності, спілкування, соціальною роллю. За визначенням психологічного словника, "вік" – це "обмежений відносними хронологічними межами період у фізичному та психічному розвитку людини". Вік комунікантів є важливим фактором соціальної організації спілкування взагалі та мовленнєвої взаємодії зокрема. Він асоціюється з рольовою структурою у певній соціальній групі, з вибором певної тональності та засобів комунікації.

Для позначення віку американські та українські політики використовують одиниці з конкретною кількісною детермінацією [Половинко 2006]: *Americans under 30, turn 60; 31-річна, українські політики у 50*.

Якщо мовець не має відомостей про точний вік іншої особи, а також з метою уникнути розповсюдження точної інформації про кількість прожитих років може використовуватись лексика з детермінацією періоду існування: *Younger Americans, older compatriots; "молода команда"*.

Погляди молодого та старшого поколінь співпадають лише у тому випадку, якщо вони є прогресивними (*Younger Americans largely mirror the progressive inclinations of their older compatriots on the role of government*), американці віком до 30, не сприйматимуть консервативних ідей

РОЗДІЛ II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВОПРАГМАТИКИ, ДИСКУРСОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

(Americans under 30 are less likely to agree with any of the conservative positions on the role of government).

Лексика з непрямою детермінацією вікової ознаки актуалізується допоміжним, позамовним знанням, зокрема лексею *високорослі*. Емпіричний матеріал показав, що політики поділяються на молодих та перспективних і зрілих та досвідчених. В американському політичному дискурсі використовують такі засоби номінації віку: *young men, energetic and promising 31-year old Army captain, veterans, grandparents, about 25, 26 years old, older compatriots, a new generation, 18- to 29-year-old adults*. В українському політичному дискурсі, як правило, використовують такі засоби номінації віку, як *молодість, молодий, юні, солідний, поміркований і мудрий*.

Статусно-рольові характеристики громадського діяча зумовлюють певну комунікативну поведінку та форми прояву, які виявлені шляхом аналізу статусних, рольових і гендерних особливостей. Статусно-рольові характеристики мовної особистості політика зумовлюють її комунікативну поведінку, стиль її мовотворчості, вибір тих чи інших мовних та мовленнєвих засобів. Оскільки політичний дискурс – це статусно-орієнтований інституціональний дискурс, то його учасники наділені певними соціальними ролями та настановами. Інституціональний дискурс є спілкуванням у заданих рамках статусно-рольових відношень [Карасик 2015]. З точки зору *статусних* відношень комунікантів, мовленнєві акти можуть бути розділені на два класи: статусно-марковані та статусно-нейтральні. В основу запропонованої класифікації покладено три критерії: маркованість статусу, фіксованість статусу, вектор статусу [Карасик 2015]. Іntenція комунікантів безпосередньо зумовлює їх комунікативну поведінку. Таким чином, крім соціальних (статусних) ролей та мовленнєвих ролей, комунікантам належить ще одна роль – прагматична. Соціальна роль як нормативний, прийнятий суспільством образ поведінки очікується від кожного, хто обіймає певну соціальну позицію:

Obama descended the stairs of Air Force One and was greeted by Brewer, who was waiting for him along with other politicians in a traditional receiving line [The Washington Post].

У зазначеному фрагменті невербальна поведінка політиків, які зустрічають першу особу країни, є стереотипною, традиційною *in a traditional receiving line*.

Оскільки представники будь-якої соціальної групи чітко притримуються певних норм, мовець може вдаватися до таких засобів вираження дискурсу, як фонологічні, лексичні, синтаксичні, невербальні. Стійкість, стереотипність реалізації того чи іншого соціального статусу особистості певної етнічної культури дозволяє представникам тієї ж культури або субкультури передбачити можливі форми вияву особистості, підтримати або цілеспрямовано порушити статусні характеристики [Прохоров 2006, с. 41]. Комунікант з притаманною йому певною соціальною (статусною) роллю здійснює конкретну мовленнєву (вербальну та/або невербальну) дію, яка направлена на іншого комуніканта, і грає власну мовленнєву роль. Політик користується не лише вербальним кодом, а і невербальним.

Таким чином, інституційність та статусна орієнтованість політичного дискурсу зумовлює той факт, що мовна особистість у політичному дискурсі представляє не себе особисто, а певну політичну силу, зокрема, владу, опозицію, політичну партію, угруповання. Повторювальні вікові, гендерні та статусні характеристики мовою особистості дають нам змогу говорити про тип особистості певної мовленнєвої культури. Так, характерною рисою для американської лінгвокультури є утворення власних імен на основі прикметників, поряд з традиційними та спільними з українською лінгвокультурою засобами позначення співрозмовника (ім'я, посада). Американські політики звертаються, вказуючи статус, посаду, ім'я та ін. Аналіз гендеру як соціолінгвістичного складника мовної особистості політика показує, що номінації на позначення статі мовної особистості залежать від його ситуативних характеристик (номінанти за характерними ознаками) та належності до певних політичних сил. Вікові характеристики можуть позначатися мовними одиницями з прямою та непрямою детермінацією вікової ознаки. Емпіричний матеріал демонструє, що американські та українські політики поділяються на молодих та перспективних і зрілих та досвідчених. Учасники статусно-орієнтованого політичного

інституціонального дискурсу наділені певними соціальними (статусними), мовленнєвими та прагматичними ролями. Аналіз вербальних та невербальних чинників у рамках стаусно-маркваного політичного дискурсу дозволяє спрогнозувати тип поведінки, тональність та манеру поведінки політика. Отже, до лінгвістичних проблем, які визначають мовну особистість політика з позицій лінгвістики, піар-менеджменту та іміджелогії (лінгвістичний аспект) відносяться проблеми дискурсу, емоціології, питання домінантних мікротем комунікативного процесу та особливості їхньої вербалізації, статус, гендер та вік мовної особистості політика, базові риси особистості, форми жанрової об'єктивації дискурсу, зміст та правила рольової поведінки, паралінгвістичні та кінетичні компоненти, вербальна складова піар-технологій та імеджелогії, співвідношення вербального та невербального компонентів іміджу.

Vuiek O.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

LINGUO-CULTURAL RECONSTRUCTION VIA PRAGMATICS OF POETIC TEXTS

The purpose of the paper is to provide a theoretical overview of pragmatic approaches in respect of literary text analysis. It evaluates the necessity of application of basic terms of pragmatics, such as linguistic and communicative context, the utterer, narrator and interpreter, as well as the notion of voices in poetic text interpretation. The notion of cultural identity in the author-interpreter correlation is given special focus.

In general Pragmatics intends to solve immediate tasks of interpretation of communicative acts, it seeks to understand what is implied in a certain speech event. In Jef Verschueren's words "it can be defined as the cognitive, social and cultural study of language and communication" [2, p. 127]. When it comes to a piece of literary text the immediate task of Pragmatics – understanding the implied message – presents itself in different light. Not just the components and the agents of the event are different from those of a communicative act, but the duration of perception and interpretation may be stretched in time indefinitely.

In order to better understand literary text it seems necessary to resort to Literary Pragmatics with the help of research by Jacob L. Mey.

The main distinctions of written text are obvious – it is not spontaneous, its wording is thought through, it contains a particular message and is intended to produce some effect on the reader. As Widdowson puts it with reference to Zellig Harris “...interpretation is not simply a matter of what the author was about when he produced the text. ...text is an epiphenomenon. It exists as a symptom of pragmatic intent” [6, p. 12].

The role of the reader in text interpretation cannot be overlooked. The fact that different readings of a particular play have resulted in various staging proves the interpretative capabilities of the reader as well as the potency of produced effect. But the presence of a hypothetical interpreter does not influence the decision-making process in creating fiction. Poetic text is not constructed for a specific audience, it appears to be constructed to ensure the author’s need to express his/her emotive charge. It is plausible that poetry production is not the way to speak **to** the reader but rather a way to communicate **from** within the author’s conscious or unconscious need. It is a way to express what cannot be contained and whether the text gets exposure or recognition is secondary to the need of expression. Hence we suppose that the **primary audience** [5, p. 91–92, 131] is nothing but a hypothetical construct, an imaginary recipient.

One of the key notions of Pragmatics is **context** (Jef Verschueren 1999, Widdowson H. G. 2004, Jacob L. Mey 2001, Goffman 1981). Even though its understanding varies depending on the standpoint of a researcher, it is commonly ascribed crucial significance in assigning meaning to the text. According to Widdowson, **context** is a schematic construct, dynamic socio-cultural conventions from which the online pragmatic processing of language takes its bearings, but they do not determine what course it takes. Contextual effects are generated from linguistic processing but also take account of extralinguistic factors [6, p. 54]. In Verschueren’s research the terms **communicative context** and **linguistic context** are used alongside with each other, but no clear distinction is made between them. In this view **communicative context** includes aspects of **mental, physical and social world** and constitute **contextual correlates of adaptability**, whereas **linguistic**

context is associated with immediate communicative event and linguistic choices [4, p. 75–106]. This idea resonates with Widowson's distinction between **context** and **co-text**, retrieved from Sinclair. Where **co-text** is viewed as information available from immediately accessible textual material, a verbal environment or surrounding text, **context** is a much wider concept [6, p. 58].

Aspects of social world as well as physical and mental worlds are constituent of what we know in Goffman's term **footing** [1, p. 124]. It appears to be synonymous with the term **context** in its wide sense and the notion of **social role**. In Goffman's words it is a change in linguistic alignment which includes change in linguistic behaviour, code-switching and/or paralinguistic changes [1, p. 155]. In our understanding footing is synonymous with the term **role** in a wider sense. It is an established position in a socio-communicative intercourse, which also includes specific contextual terms (social rank, style of reference, existence of other speech event participants). In poetry analysis this term can be applied in reference to different participants or, rather, personae of literary text. Jacob L. Mey states that "It is important for the readers to realize that the narrator's persona does not identify with that of any of the other characters" [2, p. 789]. Nor does it identify with the persona of the author, although all of them are somehow present in the text. Therefore in poetic text the role of the **utterer** is taken up by different characters consequently. Each of these presences have their own footing and bring in specific context not identical with that of the author.

It can be established that amid the presences of poetic text the primary roles are the following: the **narrator** – a subjective hypothetical persona whose voice is dominant in the text; **embedded narrators** – characters acting as subsequent narrators; **interpreter** – a constructed reader. The narrator as well as the embedded narrators have their own **voices** which take their own footing, this is achieved by means of code-switching within the same body of text.

Identifying the role of voices in poetic text, as well as author-interpreter correlation is impossible without the notion of **cultural identity**. Verschueren states that "culture is a ... favourite social-world correlate to linguistic choices in pragmatic literature". In his words truly pragmatic approach places social variability "along a range of intersecting dimensions contributing to interlocutor's social identities" [4, p. 92]. Identification of these dimensions is precisely one of the basic tasks of literary text interpretation.

Even though the author and the reader might belong to different cultures and language communities and interpretation of literary text cannot be negotiated by both participants, the message encoded in particular language form makes the destination. We believe it is possible to single out common phenomena, absolute concepts, which exist in the mental worlds across cultures. It is plausible that the existence of such concepts enables understanding of a literary work in particular and cross-cultural communication on a larger scale.

References

1. Goffmann E. *Forms of Talk* / Erving Goffman. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1981. – 335 p.
2. Mey L. J. *Literary Pragmatics The Handbook of Discourse Analysis* / edited by Deborah Schiffrin, Deborah Tannen, and Heidi Hamilton / Jacob L. Mey. – Blackwell Publishers Ltd. ISBN 0–631–20595–0, 2001. – P. 787–797.
3. Moyer G. M. *Pragmatics, the State of the Art. A Talk with Jef Verschueren* / Melissa G. Moyer. – *Links & Letters* 3, 1996. – P. 127–140.
4. Verschueren J. *Understanding Pragmatics* / Jef Verschueren. – London and New York: Arnold, 1999. – 296 p.
5. Verschueren J. *Ideology in Language Use: Pragmatic Guidelines for Empirical Research* / Jef Verschueren. – Cambridge: Cambridge University Press, 2012. – 378 p.
6. Widdowson H. G. *Text, Context, Pretext: Critical Issues in Discourse Analysis* / H. G. Widdowson – Wiley-Blackwell. ISBN: 978-0-631-23451-7, 2004. – 185 p.

Ганжа І. В.

*Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка*

**НЕВЕРБАЛЬНА ПОВЕДІНКА ПРЕДСТАВНИКІВ
АНГЛОМОВНОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ У ПРОЦЕСІ УНИКНЕННЯ
КОМУНІКАТИВНИХ НЕВДАЧ**

The research is dedicated to the non-verbal conduct of the English-speaking representatives within interpersonal communication while coping with the communicative failures. The strategies of alienation, understatement, equivocation, overstatement and maintaining contact are carried out through a great variety of communicative tactics represented by the verbal and non-verbal means.

У кожній культурі є свої норми і правила поведінки, свій дискурсивний стиль, тобто манера мовлення її носіїв, конвенції

РОЗДІЛ II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВОПРАГМАТИКИ, ДИСКУРСОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

спілкування, що обумовлюють прийнятні й допустимі форми вираження соціально значущих смислів. Способи кодування цих смислів (вербальні та невербальні) так само, як і власне смисли, можуть істотно відрізнятись у різних лінгвокультурах, що створює проблеми у взаєморозумінні [1, с. 12]. Відтак, міжкультурна комунікація, у безлічі випадків, відзначена комунікативними помилками, порушеннями, відхиленнями, непорозуміннями, дефектами та конфліктами, які неминучі у процесі природного спілкування.

У нашому дослідженні ми розглядаємо *комунікативні невдачі*, що тлумачимо як будь-які небажані емоційні ефекти, розбіжності комунікативних інтенцій мовця і слухача, відсутність узгодженості між програмами партнерів. Комунікативну невдачу неможливо розглядати у чистому вигляді: тут переплітаються правила вербального і невербального спілкування, етикет тощо. Комунікативна невдача – це ситуація, коли учасники спілкування не можуть реалізувати свої наміри або комунікативні очікування, а також відсутність взаємодії, взаєморозуміння і згоди між ними [3, с. 15].

Об'єктом дослідження більшості вітчизняних та зарубіжних вчених [див. 3; 4; 5], що займаються проблемою виникнення комунікативних невдач, на сьогодні виступає діалог. *Метою* нашої розвідки є розширити досліджуване явище, додатково залучивши до аналізу монолог та полілог. *Предметом* нашого дослідження виступають комунікативні стратегії і тактики, залучені до процесу спілкування з метою мінімізації комунікативного дисонансу під час різних форм міжособистісної взаємодії в англomовному середовищі.

Згідно англо-саксонської моделі спілкування між комунікантами зберігається дистанція, заснована на ключовому понятті англосаксонського менталітету – *privacy*, скорочення якої може сприйматися як некоректний прояв емоцій учасників спілкування, загроза або флірт [2]. Відповідно, у такий спосіб реалізується стратегія дистанціювання у комунікативній поведінці представників англomовної лінгвокультури. Відсутність відкритості у спілкуванні, самовладання і витримка британця, чергова посмішка і навмисна прихильність до співрозмовника американця є свого роду захисною реакцією, прагненням

‘зберегти обличчя’ [4, с. 172]. Вцілому, представниками британської та американської лінгвокультур емоційність сприймається як загроза безконфліктному перебігу розмови, а збереження доброзичливої атмосфери є основною метою при комунікації.

Говорячи про контакт очей в умовах діалогу чи полілогу, перевага надається діловому погляду, а не дружньому або інтимному. Додатково комуніканти намагаються зайняти місце, щоб ніхто більше не міг сісти (стати) поруч або покласти власні речі таким чином, щоб обмежити будь-який контакт. Якщо співрозмовники у сидячому положенні, то вони не дозволяють собі відкинутися у кріслі, пози, зазвичай, закриті, можна помітити штучно зIMITовану правильну поставу тіла, тильна сторона долонь прихована від співбесідника. В умовах монологу оратор відгороджується стійкою або трибуною (при співбесіді або іспиті – столом).

Стратегія применшення (understatement) є однією з рис комунікативної поведінки представників англомовної лінгвокультури, що обумовлено не тільки правилами ввічливості і поваги до чужої думки, але й поширеним прийомом недомовленостей у комунікативних ситуаціях незгоди, заперечення тощо [5, с. 73–74]. Наприклад, не прийнято давати пораду, якщо про неї не просять, адже це може бути витлумачене як вторгнення в особистий простір [2]. Ця комунікативна конвенція була сформульована Дж. Лічем у вигляді максим: ‘використовуйте применшення у разі розбіжностей у суперечці’ та ‘використовуйте перебільшення у разі згоди’ [6, с. 132].

Прийом недомовленостей відбиває особливості світосприйняття англійців [7] та пронизує лексику, синтаксис, інтонаційне оформлення висловлень тощо [2, с. 18]. З метою нівелювання комунікативних невдач в умовах проксемічно-тактильної комунікації співрозмовники намагаються уникнути тактильного контакту: починають виконувати інші дії або навмисне привертають увагу опонента до більш важливих маніпуляцій, таким чином, звичайно, перебільшують значимість останніх. Серед невербальних засобів додатково можна відзначити діловий погляд, мовчання.

РОЗДІЛ II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВОПРАГМАТИКИ, ДИСКУРСОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Стратегія ухилення передбачає залучення засобів, що пом'якшують різкість висловлення учасників комунікативної зваємодії та роблять його менш прямим. Серед них шаблонні фрази, формули спеціальних питань і відповідей, безособові звертання, ствердження у формі питань та ін. Стратегія реалізується за допомогою наступних тактик: ухилення від відповідальності, пом'якшення за допомогою питань, пом'якшення тверджень шляхом подання відповідного судження як особистої думки, подання судження як узагальнення, пом'якшення прямих спонукальних висловлень, пом'якшення спонукань, представлених у формі питання. Проксемічно-тактильна взаємодія розгортається наступним чином: комунікант намагається відсунути або відійти від співрозмовника, що сідає поруч, наближається, або просто розвертає тіло таким чином, щоб уникнути небажаного контакту.

У ситуації діалогу або полілогу комуніканти навмисне переводять погляд на предмет або іншого співрозмовника, відповідно попередній потік мовлення переривається. Якщо мова йде про публічний виступ-монолог, мовець, зазвичай, обирає певний нерухомий предмет в аудиторії та не фіксує погляд на жодному з слухачів доки до нього не звернуться. У ініційованій відповіді також не прийнято дивитися прямо в очі особі, що задала питання, відтак, звертаються до всієї аудиторії, або ж повертають погляд на попередній предмет (який, власне, вже став так званою 'точкою комфорту' для оратора).

Стратегія підтримки співрозмовника (*overstatement*) спрямована на те, щоб надати висловленню останнього більшу вагу, проявити зайву ввічливість, маючи на меті показати або підкреслити свій інтерес до опонента. Часто у такий спосіб виявляється вимушений елемент нещирості, оскільки комуніканти мають на увазі не те, що говорять. Реалізується ця стратегія за допомогою тактики посилення значущості, тактики інтенсифікації, розгорнутої оцінки і повтору, тактики підкресленого перебільшення значущості. При будь-якій формі спілкування комуніканти не опускають очі та не відводять погляд доки потік мовлення не припиниться. Додатково можна спостерігати наслідування жестів, інтонації, схвальний кивок головою час від часу. До

рукостискання, як правило, долучається ще одна рука того, хто застосовує стратегію, імітуючи рух додаткової підтримки долоні опонента.

Стратегія підтримки контакту дозволяє постійно вести бесіду в потрібному напрямку, не виходячи при цьому за межі ввічливості. Мистецтво підтримки контакту в усіх формах комунікації ґрунтується на знанні правил, принципів спілкування, етикету поведінки тощо. При цьому, важливо враховувати той факт, що британці та американці чітко розмежовують сфери спілкування, строго закріплюють тематику за певними комунікативними ситуаціями і ділять їх на *small talks* та *big talks* (за ступенем серйозності обговорення) [4]. При цьому, контакт очей також регламентований відповідно до комунікативної ситуації. Додатково спостерігається наслідування жестів та мовленнєвих кліше співбесідника.

Отже, з метою уникнення комунікативних невдач під час різних форм міжособистісної взаємодії, таких, як діалог, монолог та полілог, представниками англомовної лінгвокультури застосовуються наступні стратегії: дистанціювання, применшення, ухилення, підтримка співрозмовника, підтримка контакту. Останні оперують безліччю тактик, представлених як вербально, так і невербально. Серед найпоширеніших невербальних засобів можемо відзначити просторово-тактильну складову, жести, мовчання, контакт очей тощо. Перспективним у подальших наукових розвідках вважаємо пошук шляхів уникнення комунікативних невдач з урахуванням соціальних ролей, віку та гендеру.

Література

1. Гришаева Л. И. Введение в теорию межкультурной коммуникации: [Учеб. пособие для студ. лингв. фак. высш. учеб. заведений] / Л. И. Гришаева, Л. В. Цурикова. – 5-е изд., испр. и доп. – М.: Издательский центр "Академия", 2008. – 352 с.
2. Джигоева А. А. Англосаксонский менталитет сквозь призму английского языка. / А. А. Джигоева – М.: Изд-во МГУ, 2014. – 152 с.
3. Ермакова О. Н. К построению типологии коммуникативных неудач [Текст] / О. Н. Ермакова, Е. А. Земская // Русский язык в его функционировании: сб. статей. – М.: Наука, 1993. – С. 15–30.
4. Кузьменкова Ю. Б. От традиций культуры к нормам речевого поведения британцев, американцев и россиян / Ю. Б. Кузьменкова. – М.: Макс пресс, 2008. – 317 с.

5. Фокс К. Наблюдая за англичанами. Скрытые правила поведения / К. Фокс. – М.: Рипол Классик, 2008. – 432 с.
6. Leech G. Principles of pragmatics / Geoffrey Leech. – London: Longman, 1983. – 257 p.
7. Mikes G. How to Be an Alien. / George Mikes. – London / NY: Wingate, 1946. – 88 p.

Гаценко І. О.

Чернігівський національний технологічний університет

СВОЄРІДНІСТЬ ЗАГАДКИ ЯК ЖАНРУ ФОЛЬКЛОРНОГО ДИСКУРСУ

In the article the author specifies the definition of a riddle by means of analyzing views known in scientific literature. The precedent status of a riddle text is described. The problem of defining the functional-categorical status of the riddle in the aspect of cognitive-pragmatical description of parable semantics is regarded. The main functions of riddles are identified and the primary communicative purpose of this genre is analyzed.

Сьогодні в системі лінгвістичного знання не згасає інтерес до феномену фольклору як актуальної форми сучасної культури. Активно описуються жанри сучасного фольклору, меншою мірою приділяється увага традиційним жанрам: загадкам, ліричним пісням.

Звичайно, що невимушеному впізнанню загадкового тексту сприяє його унікальна форма. «Однією з найхарактерніших (відмінних) рис ... всієї групи загадкових паремій ... є їхній чіткий поділ на дві структурні частини» [3, с. 220]. Отже, ретельний аналіз форми – це те, з чого слід розпочинати виявлення характерних рис загадки.

Однак вкрай необхідним при цьому є усвідомлення того, що говорити про дві частини загадкового тексту треба не тільки у структурному, але і в інших планах (інтонаційному, комунікативному), що, безсумнівно, дасть найбільш повне уявлення про специфіку загадки. На жаль, більшість визначень, які існують сьогодні, або взагалі не включають в себе характеристику форми, або дуже поверхово пояснюють її двоєдність.

На наш погляд, аналіз форми загадкового тексту повинен йти з урахуванням наступних характеристик, які дозволяють виявити найбільш загальні типологічні риси загадкового тексту.

По-перше, загадка завжди складається з двох безпосередньо пов'язаних між собою компонентів: питання (власне загадки; кодової частини описового елемента) і відповіді (відгадки, розгадки). «Відповідь, звичайно, належить до числа найважливіших структурних елементів (та особливостей) загадок» [3, с. 220]. Саме наявність відповіді, у першу чергу, дозволяє маркувати вислів саме як загадку, а не як прислів'я.

По-друге, за членуванням смисловим і лінгвістичним логічно впливає членування інтонаційне. Питальна інтонація описової частини – «сутнісна ознака, сигнал і покажчик жанру» [2, с. 22]. «Сам сенс виділення загадки як жанру полягає в наявності у фольклорі великого корпусу стійких текстів, що об'єднуються спільністю комунікативної мети (адресанта), яка приблизно описується формулою: хочу, щоб ти здогадався, про що я говорю» [5, с. 9]. Загадка – це один з небагатьох «взаємних» жанрів, можливо, навіть єдиний, що реалізується двома активними виконавцями, оскільки при загадуванні загадок один із учасників вимовляє описову частину загадки, а інший – відповідь.

Отже, основною жанровизначальною ознакою загадки є її двоскладова структура, тобто наявність енігмата та енігматора. Енігмат як денотат відгадки пов'язаний з енігматором, об'єктом, з яким енігмат асоціюється, на який він спроектований (асоціат) [3].

Тобто можна стверджувати, що енігматом у загадці виступає задане слово. Енігматор – це так звана кодова частина, опис цього слова.

За визначенням С. Я. Сендеровича, «істинна загадка (true riddle), структурно найбільш складна форма серед збережених народних загадок, повинна бути визнана родоначальницею серед форм, які дійшли до нас, тоді як інші форми повинні вважатися більш пізніми прибульцями і продуктами її спрощення» [4, с. 79].

Типовою «істинною» загадкою, на думку Р. Петш, є загадка, яка складається з п'яти елементів: 1) передмова (вступний фрагмент); 2) непряме позначення; 3) опис; 4) протиставлення, або введення в оману (інконгруентна частина загадки); 5) висновок.

Перший і п'ятий елементи, на думку автора, є обрамленням, що прикрашає і доповнює композицію загадки. Обрамлення відрізняється лінгвістично своїм формульним характером, завданням якого є

привернення уваги адресата загадки. Ці елементи загадки не є носіями потрібної для реципієнта інформації. Другий і третій елементи – невід'ємна частина системи, це, так би мовити, ядро загадки, четвертий елемент є необов'язковою, але досить поширеною складовою частиною, метою якої є привнесення додаткових труднощів у розгадування загадки [1, с. 46].

Джон Гріндер і Річард Бендлер у книзі «Структура магії» (2008) дають таке пояснення цієї ситуації: «частина референтної структури індивіда, вираженої однією репрезентативною системою, узгоджується з частиною референтної структури індивіда, вираженої іншою репрезентативною системою. Про таку ситуацію ми говоримо як про несуперечливе подвійне повідомлення, або конгруентність, або конгруентну комунікацію» <...> якщо ж «частина референтної структури, виражена засобами однієї репрезентативної системи, не узгоджується з частиною референтної структури, вираженої в іншій репрезентативній системі, < ...> ми говоримо про суперечливе подвійне повідомлення, інконгруентність, або інконгруентну комунікацію» [1, с. 46].

А. Тейлор відрізняє істинну загадку (true riddle) від «неправдивої», яка представлена такими категоріями енігматики, як: «шиєр'ятівна» загадка (neck riddle), арифметична головоломка, конандрум (conundrum), хитромудра відповідь, літературна загадка. Остання здебільшого ставиться на один щабель з народними загадками. А. Тейлор же вказує на її принципову відмінність від народної загадки: багатослівність, відсутність певної структури та певного функціонального місця в житті [6, с. 1].

Досліджуючи структуру загадки, запропоновану Р. Петш, А. Тейлор всередині загадкового опису виділив два протилежні, суперечливі компоненти, які і викликають неабиякі труднощі в розгадуванні, один компонент має метафоричний характер, а інший – буквальний, тим самим заплутуючи, зливаючись в зашифрованій фразовій єдності.

Однак не варто виключати те, що в кожному збірнику народних загадок міститься велика кількість варіантів загадок, які не відповідають структурним уявленням про неї. Ці недосконалі різновиди, які іноді бувають настільки примітивними, що у своїй будові не мають жодної структурної складності, але генетично залишаються спорідненими з морфологічно досконалими істинними загадками і мають повне право бути зарахованими до цього жанру енігматики.

Отже, загадка як жанр сучасного фольклорного дискурсу виступає як багатогранне утворення. Вбираючи в себе як традиційні, так і власне сучасні тексти, жанр загадки в умовах сучасної дійсності відображає актуальні смисли культури, певним чином «пристосовуючись» до нових умов побутування.

Література

1. Бэндлер Р. Структура магии. – Т. 1. Книга о языке и психотерапии / Р. Бэндлер, Д. Гриндер. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2004. – 256 с.
2. Дандис А. О структуре пословицы / А. Дандис // Паремииологический сборник. Пословица. Загадка. / Сост., ред. и пред. Г. Л. Пермяков. – М.: Наука, 1978. – С. 13–34.
3. Пермяков Г. Л. Основы структурной паремииологии / Г. Л. Пермяков. – М.: Наука, 1988. – 236 с.
4. Сендерович С. Я. Морфология загадки / С. Я. Сендерович. – М.: Школа «Языки славянской культуры», 2008. – 208 с.
5. Юдин А. В. Ономастикон восточнославянских загадок / А. В. Юдин. – М.: ОГИ, 2007. – 120 с.
6. Taylor A. English Riddles from Oral Tradition / A. Taylor. – Cambridge: Cambridge University Press, 1951. – 959 p.

Горбачова Н. І.

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ СПІЛКУВАННЯ КЕРІВНИКА ТА ПІДЛЕГЛОГО (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО КІНОДИСКУРСУ)

The article deals with the analysis of communication norms between an employer and an employee. The factors which cause the violation of relationship between workers of different rank on the material of the film discourse are studied.

Сучасні лінгвістичні студії приділяють особливу увагу вивченню того, як мова використовується в процесі життєдіяльності суспільства, ефективність якого значною мірою визначається рівнем міжособистісних стосунків між керівником і підлеглим [4, с. 144]. Невід’ємними рисами сучасного стилю керівництва є ввічливість, тактовність, довіра і повага до співбесідника, що узгоджується з вимогами конвенцій спілкування.

Менеджер у взаємостосунках з оточуючими його людьми – підлеглими, колегами, діловими партнерами – керується принципами людяності, поваги до особистості [7, с. 226].

Наше дослідження персонажного мовлення сучасного англомовного кінодискурсу має на меті виявити, як соціально-статусні характеристики мовця та слухача впливають на перебіг взаємодії у ситуації спілкування керівника та підлеглого.

Знання правил етикету і вміння їх використовувати є важливим для сучасного керівника, оскільки значна частина його робочого часу проходить у спілкуванні з людьми, як правило у ситуаціях нерівного статусу сторін, коли один займає місце керівника, інший – підлеглого [5, с. 52]. Ставлення керівника до підлеглого впливає на характер ділового спілкування, визначає його морально-психологічний клімат.

Специфіка служби, несиметричність службових відносин і наявність субординації спричинили творення спеціальних правил і норм службового етикету, які формують поведінку і взаємостосунки співробітників у різних конкретних службових ситуаціях, з якими щоденно зіштовхуються керівник і підлеглий [5, с. 52]. На офіційному рівні в англомовному суспільстві спілкування ведеться з дотриманням принципу ввічливості [8, с. 38]. Соціальна обумовленість вчинків та намірів співбесідників виражається в стилі їх мовленнєвої поведінки, яка оформлюється інакше, ніж мовленнєва поведінка в побуті, спілкуванні з приятелями або у ситуації спілкування з незнайомцями.

Проте, у ситуації, коли керівник або підлеглий не дотримується норм етикету, не виконує посадових вимог, можуть виникати конфліктні ситуації. Відхилення від офіційного рівня ввічливості в офіційній обстановці сприймається як явна неповага до співбесідника. У такому випадку соціальні ролі керівника і підлеглих можуть не відповідати їх офіційному статусу, що спричинює домінування соціального статусу над офіційним. Порушення офіційного статусу можуть викликати різні фактори: соціальні (гендер, вік, політичні погляди, родинні зв'язки, ставлення колективу, соціальний статус та ін.), психологічні (досвід, ціннісні орієнтації, емоційний стан, зацікавленість у справі, ставлення до керівника та ін.), а також ситуативні (прийняті рішення, недостатня інформованість та ін.).

Мовець може вдаватися до різних стратегій і тактик в одній і тій же ситуації, і вибір залежить від ступеня адекватності ситуації спілкування та статусної позиції учасників діалогу. Аналіз мовленнєвої характеристики мовців з різними соціальними статусами ставить на меті виявлення і відбір значимих варіантів, їх класифікацію, а також визначення факторів, що дозволяють надавати перевагу одному варіанту над іншим [3, с. 78].

Для ілюстрації порушення норм спілкування між керівником і підлеглим розглянемо наступний приклад. Конфлікт виникає між інтерном Крістіною, яка не вважає за потрібне пересаджувати печінку від сина до батька, оскільки той б'є свою дружину, і старшим лікарем Берком, який не поділяє її думки.

DR. BURKE: Would you care to explain?

CRISTINA: Seibert is a wife beater. Her films show years of abuse.

DR. BURKE: I didn't know that but still ...

CRISTINA (interrupts): Multiple fractures. She has a kidney bleed from a beating she took last week. Plus it was, it was his road rage that caused the accident. The guy in the other car died!

DR. BURKE: And that means what? No heroic measures? Leave him on the table?

CRISTINA: Well if it were up to me ...

DR. BURKE (interrupts): Think like a surgeon Dr. Yang! We have a dying patient and a liver that could save him.

Дана ситуація слугує прикладом боротьби емоцій і власних переконань з професійними обов'язками. Напередодні у палаті інтерн не поспішає переконувати сина віддати печінку і своїми словами вселяє у нього невпевненість у правильності прийнятого рішення. Лікар Берк обурений зухвалою поведінкою інтерна і вимагає пояснень формально використовуючи тактику прохання, залишаючись у полі кооперації (*Would you care to explain?*), виражену мовленнєвим актом (МА) реквестиву у формі питального речення. Хоча вербально його вимога звучить ввічливо, наявність дієслова *care*, його тон і жести входять у протиріччя з МА реквестиву. Інтонація висловлення низхідна, хоча нормою для таких запитань є висхідна модель, що вказує на категоричність і обурення лікаря разом із позою «руки на поясі», яка слугує для передачі агресивного ставлення [1, с. 89].

У відповідь Крістіна вдається до тактики аргументації, що реалізують МА констативу (*Seibert is a wife beater. Her films show years of abuse*). Низхідна модель інтонації вказує на її непохитну позицію, а схвильований шепіт підкреслює її емоційні переживання.

Оскільки інформація є новою для лікаря (*I didn't know that*), його тон стає м'якшим, а поза перестає бути агресивною, проте друга частина репліки (*but still...*), яка свідчить про його бажання навести контраргумент, залишається незакінченою. Крістіна, скориставшись нагодою порушує принцип ввічливості та статусні приписи, перебиває керівника та продовжує реалізувати тактику аргументації, яку комбінує з тактикою психологічного тиску.

У відповідь лікар Берк вдається до серії риторичних квесетивів, які реалізують тактику незгоди (*And that means what? No heroic measures? Leave him on the table?*) та привертають увагу слухача до висловлення [2, с. 136] та повідомляють про рішення мовця прооперувати пацієнта, на що вказує його рівний і впевнений тон.

Крістіна робить спробу відповісти, однак лікар Берк перебиває її, використовуючи МА ін'юнктиву, що апелює до її обов'язків (*Think like a surgeon Dr. Yang!*) та підкреслює вищий статус лікаря. Звертання *Dr.* слугує нагадуванням інтерну про офіційний характер ситуації.

Таким чином, у ситуації спілкування керівника та підлеглого, порушення останнім рольових очікувань призводить до конфронтації та бажання керівника підтвердити свій авторитет шляхом використання прямих директивів та повернення інтеракції до офіційного руслу. Крім того, аналіз даної ситуації ілюструє вплив таких психологічних факторів, як емоційний стан і ціннісні переконання на порушення офіційних ролей підлеглого і виникнення конфліктної ситуації з керівником.

Перспективу даного дослідження становить аналіз тактико-стратегічної організації висловлень мовців у ситуації спілкування керівника та підлеглого з урахуванням інших соціально-статусних характеристик, таких як вік, стать, етнічна приналежність.

Література

1. Пиз А. Язык телодвижений. Как читать мысли окружающих по их жестам / А. Пиз. – М.: Эксмо, 2003. – 174 с.

2. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык: Учебник для вузов / И. В. Арнольд. – 4-е изд., испр. и доп. – М.: Флинта: Наука, 2002. – 384 с.
3. Борисенко Н. Д. Відмова крізь призму Принципу ввічливості: комунікативно-прагматичний аспект (на матеріалі сучасної британської драми) / Н. Д. Борисенко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. – 2016. – № 22. – С. 77–79.
4. Гительмахер Р. Б. Социально-психологические особенности отношения исполнителей к руководителю / Р. Б. Гительмахер // Вопросы психологи / Ред. А. М. Матюшкин, А. В. Брушлинский. – 1991. – №4. – С. 144–151.
5. Мельников О. Н. Руководитель и подчиненный / О. Н. Мельников, В. Г. Ларионов // Российское предпринимательство. – 2001. – №11. – С. 52–59.
6. Распопов В. М. Управление изменениями / В. М. Распопов. – М.: Магистр, 2009. – 333 с.
7. Шатун В. Т. «Я – начальник, ты – ...». О менеджменте популярно и конкретно: Учебно-практическое пособие / Т. В. Шатун. – Николаев: Изд-во НГГУ им. Петра Могилы, 2005. – 344 с.
8. Leech G. Principles of Pragmatics / G. Leech // – L., N.Y.: Longman Linguistic Library, 1983. – 250 p.

Деркач Н. В.

*Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка*

ПРОСОДИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ АНГЛІЙСЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ З ФУНКЦІЄЮ НЕСХВАЛЕННЯ, ОСУДУ ТА КРИТИКИ

The article focuses on studying the peculiarities of the intonation of the English proverbs with the emotional and modal meaning of disapproval, blame and criticism. The influence of the emotional and pragmatic potential of the pronounced proverb upon its prosodic features actualization is considered. The effect of using intonation as a means of intensifying or contrasting the lexical components of the proverbs is reviewed.

Прислів'я завжди викликало жвавий інтерес мовознавців як один з різновидів фольклорного твору, що віддавна уживається в мовленні для передачі цілої низки нюансів значення. Розгляду прислів'їв як мовної одиниці, що в мовленні набуває певного прагматичного спрямування й

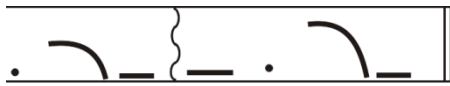
РОЗДІЛ II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВОПРАГМАТИКИ, ДИСКУРСОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

ефективно реалізує цілу низку комунікативних функцій, присвячено чимало наукових праць. Проте інтонаційне оформлення прислів'їв, які ужиті в контексті реальної ситуації спілкування і віддзеркалюють певні емоційно-модальні відтінки значення, вивчене недостатньо. Саме тому в обсязі започаткованої праці вбачаємо за доцільне розглянути специфіку просодичної організації прислів'їв, що вжиті в контексті англomовних художніх творів і передають такі відтінки значення, як несхвалення, критика та осуд.

Зазначимо насамперед, що аналізовані експериментальні висловлення переважно асоціюються з оцінною комунікативно-прагматичною функцією (62%), порівняно з іншими типовими для прислів'я функціями впливу (26%) та узагальнення (12%). Така тенденція задовільно пояснюється тим, що узагальнювання та вплив є зазвичай більш раціональними порівняно з оцінкою, яка часто відображає емоційне, негативне чи позитивне, суб'єктивне враження мовця від умов комунікації. Цілком передбачувано прислів'я, що передають несхвалення, критику та осуд, мають насамперед негативне контекстне значення (73%).

Невизначеність контекстного значення (27% аналізованих прислів'їв) у половині зафіксованих випадків пов'язана з малим емоційно-прагматичним потенціалом (термін А. А. Калити) висловлення. Як правило, зменшення рівня емоційно-прагматичного потенціалу висловлення і пов'язана з цим варіативність інтонаційних параметрів пояснюється усвідомленням мовцем свого нижчого стосовно слухача соціального або комунікативно-рольового статусу, що змушує його приховувати негативні емоції, які він переживає. Зауважимо тут, що іншими прийомами дотримання стратегії ввічливості та пом'якшення негативної оцінності висловлення-прислів'я є наявність спадного тону з малою швидкістю зміни напрямку руху, сповільнення темпу висловлення, наявність висхідного тону в першій інтоногрупі двосинтагмених прислів'їв і спадно-висхідного – в другій.

Додатковим фактором впливу на варіативність емоційно-прагматичного потенціалу є ступінь контрольованості емоцій мовцем. Зокрема у прислів'ї *There's `no fool § ,like an `old fool (AS)*

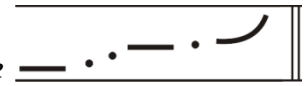
нестримний осуд маніфестується на рівні інтонації функціонуванням серії спадних тонів в обох інтоногрупах прислів'я, наявністю значних тональних інтервалів на різних ділянках інтоногруп і розширенням тонального діапазону другої інтоногрупи порівняно з першою, за умов паралелізму їх інтонаційних малюнків.

У прислів'ї *'Easier said § than `done* (ShW)

підвищеної емоційності реалізації несхвалення надає такт з висхідним рухом тону у першій інтоногрупі, високий спадний тон, який завершує другу, а також наявність розширених інтервалів на ділянках висловлення.

У другій реалізації цього прислів'я *'Easier said than `done*

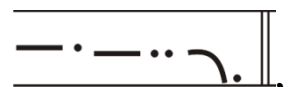
на фоні прискореного темпу вимови функціонування висхідної ступінчастої шкали з високим висхідним тоном завершення забезпечує широкий діапазон інтоногрупи і свідчить про наростання емоції несхвалення до значного її ступеня.

У ході здійсненого експериментально-фонетичного дослідження було з'ясовано, що сегментний рівень, виконуючи допоміжну роль на фоні інтонаційних параметрів, може надавати висловленню негативного забарвлення, як наприклад, у реалізації *A slip of a lip may sink a shshship.* (Cycl), *Easier sssaid than attempted* (PV).

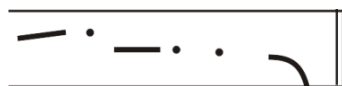
З негативними емоціями, зокрема з несхваленням, категоричним та безапеляційним осудом або критикою свого співрозмовника, інформанти асоціюють поєднання двох кінетичних спадних тонів у одній синтагмі, наявність змішаної або ковзної шкал, підвищення гучності висловлення або окремих його ділянок, стакатоподібний ритм. Останній часто супроводжується прискоренням темпу, підвищенням гучності звучання, чіткою вимовою наголошених складів і приблизно однаковим ступенем їхнього виділення, напр. *'Easier sssaid than a ttempted* (PV) (критика)

'Easier said than a ttempted (PV) (осуд)

'No a'ccounting for `tastes! (AAW) (осуд)

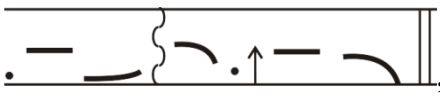
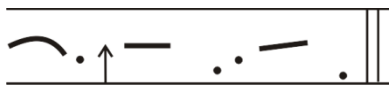

При цьому

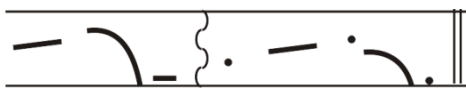

**РОЗДІЛ II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВОПРАГМАТИКИ,
ДИСКУРСОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА**

відзначено, що реалізації молодших за віком дикторів характеризуються більшою різкістю й категоричністю.

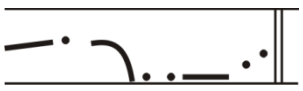
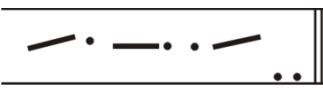
Функціонування спеціального підйому в аналізованих прислів'ях пов'язане передусім із особливостями їхньої лексико-граматичної структури, зокрема наявністю прикметників, що імпліцитно містять негативну оцінку ситуації, напр. *weakest, old: There's ¹no ₁fool ξ ¹like an ¹old*

fool (ABCM) , необхідністю підкреслення контрасту слів, напр. *said* та *attempted* у прислів'ї *'Easier ¹said than attempted* (PV) тощо.

Протиставлення може бути оформлене й за допомогою інших просодичних засобів, зокрема високого спадного тону на присвійному займеннику *your* у реалізації *'Keep ¹your ₁breath ξ ¹to ¹cool your ₁porridge*

(PP) або різних тональних рівнів початку перших наголошених складів (низький у першій інтоногрупі й середній знижений у другій), що підкреслюють контраст прийменників *out* у реалізації *'Out of sight, ξ ¹out of ₁mind* (Cycl) .

Ефект контрасту між двома інтоногрупами у висловленні *'Keep your ₁breath ξ ¹to ₁cool your ₁porridge* (PP) досягається за рахунок прискорення темпу в першій інтоногрупі і його сповільнення до помірного у другій, у межах якої відзначено також і хвилеподібний рух тону, що свідчить про більшу емоційність цієї частини прислів'я.

У реалізації *'Beggars ₁can't be particular* (DS) негативна емоційність передається за рахунок спадно-висхідного тону й більшої інтенсивності вимови слова *can't*, аніж *particular*, а в іншій реалізації цього прислів'я *'Beggars ¹can't be particular* (DS) – за допомогою функціонування спадної ступінчастої

шкали і середнього підвищеного спадного тону з висхідним напрямком руху на ядерному складоносіві й низьким завершенням.

Таким чином, аналіз результатів експериментального дослідження просодичної організації англійських прислів'їв з функціональним призначенням несхвалення, критики та осуду дає підстави констатувати, що провідна роль у їх реалізації належить, насамперед, просодичним засобам. Інтонаційне оформлення аналізованих прислів'їв позначене частотним поєднанням двох кінетичних спадних тонів у одній інтоногрупі, прискоренням темпу, підвищенням гучності, стакатоподібним ритмом, наявністю спеціального підйому, ковзної, висхідної ступінчастої типів шкал, збільшених інтервалів на ділянках інтоногрупи тощо. При цьому особливості інтонації прислів'їв значною мірою зумовлені їх лексико-граматичним складом, зокрема необхідністю інтенсифікації конкретних слів або підкреслення їхнього контрасту. Перспективним убачаємо подальший розгляд інтонаційного супроводу емоційно-модальних і соціопрагматичних компонентів смислу висловлень-прислів'їв та інших висловлень у текстах різного стилістичного спрямування.

Джерела ілюстративного матеріалу

- AAW.:** Carroll L. Alice's Adventures in Wonderland / [Електронний ресурс] / L. Carroll. – Режим доступу: <http://www.gutenberg.org/etext/19033>
- ABCM.:** Christie A. The ABC Murders / [Електронний ресурс] / A. Christie. – Режим доступу: http://rs178.rapidshare.com/files/84667608/Complete_Detective_Novels_by_Agatha_Christie.ra.
- AS.:** Christie A. Affair at Styles / [Електронний ресурс] / A. Christie. – Режим доступу: http://rs178.rapidshare.com/files/84667608/Complete_Detective_Novels_by_Agatha_Christie.ra.
- Cycl.:** Cussler C. Cyclops / [Електронний ресурс] / C. Cussler. – Режим доступу: <http://greylib.align.ru/bookdetails.php?book=600&lang=1>.
- DS.:** Cussler C. Deep Six / [Електронний ресурс] / C. Cussler. – Режим доступу: <http://greylib.align.ru/bookdetails.php?book=609&lang=1>.
- PP.:** Austen J. Pride and Prejudice / [Електронний ресурс] / J. Austen. – Режим доступу: <http://www.gutenberg.org/etext/1342>.
- PV.:** Cussler Clive. Pacific Vortex / [Електронний ресурс] / C. Cussler. – Режим доступу: <http://greylib.align.ru/bookdetails.php?book=607&lang=1>.
- ShW.:** Cussler C. Shock Wave/ [Електронний ресурс] / C. Cussler. – Режим доступу: <http://greylib.align.ru/bookdetails.php?book=598&lang=1>.

*Ковальська Н. В., Шерстюк І. В.
Національний технічний університет України "КПІ"
імені Ігоря Сікорського*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МОВНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ІРОНІЇ В ХУДОЖНІХ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТАХ

The work deals with the verbal means of expression of irony in English literary texts and the peculiarities of their translation. The verbal means of irony expression are realized at the various levels: phonographic, lexico-semantic, stylistic and syntactical. Stylistic tools and techniques used by a translator to create a comic effect are systematized. The translation problems are analyzed and effective translation solutions have been offered at the phonographic, lexico-semantic, stylistic and syntactical levels.

Переклад художніх текстів вимагає кропіткої, довготривалої та особливо творчої роботи. Адже головна задача перекладу художніх текстів полягає в тому, що він має справу з мовою, яка виконує не тільки комунікативну, а й естетичну функцію [3, с. 26].

Переклад художніх тропів, зокрема іронії, складається з кількох складних етапів. По-перше, необхідно розпізнати іронію, оскільки вона передає імпліцитне значення, яке часто залишається непоміченим перекладачем через недостатнє володіння ним фоновими знаннями щодо колоквіального прошарку лексики, стереотипів та загальноприйнятих тенденцій, поширених за часів автора [2, с. 32].

Другий етап – переклад іронії. Складність полягає в тому, що іронія може виражатися в таких мовних одиницях, які самі по собі представляють труднощі для перекладу. Також, перекладач має зберегти стиль автора, особливо, якщо іронія якраз і представляє цей індивідуальний стиль [2, с. 37]. Академік В. В. Виноградов так визначає поняття індивідуального стилю письменника: «Це система індивідуально-естетичного використання властивих цьому періоду розвитку художньої літератури засобів художньо-словесного вираження, а також система естетично-творчого підбору, осмислення і розташування різних мовних елементів» [1, с. 145].

Іронія не є універсальною категорією і не завжди є можливість перекласти іронію дослівно з однієї культури в іншу, так щоб вона була адекватно сприйнята представниками іншої культури. Однак, якщо це можливо, найвідомішим мовностилістичним засобом дослівного перекладу є *алюзія* на якусь відому подію, вислів. Так, у назві оповідання “The Gift of the Magi” – «Дари волхвів» використовується посилення як на біблійних волхвів, так і на міфологічного героя в назві оповідання “Hostages to Momus” – «Заручники Момуса» (Момус – бог глузування у давньогрецькій міфології) [4, с. 112].

Проте, способи вираження іронії та механізми її створення найчастіше не співпадають в різних культурах. Вони часто відрізняються за формою, змістом і функціями мовних традицій і тому не завжди можуть бути відтворені засобами іншої мови. Для цього перекладачі застосовують додавання змістових елементів для перекладу, наприклад, каламбуру, метафори, фразеологічних одиниць.

The potato girl was quite slim and small. And handled her potatoes as an old bachelor uncle handles a baby who is cutting teeth. She had a dull shoemaker's knife in her right hand, and she had begun to peel one of the potatoes with it [5].

Переклад: *Картопляна дівчина була тоненька і маленька і поводитися зі своїми картоплями, як старий холостяк з немовлям, у якого ріжуться зубки. У правій руці вона тримала тупий шевський ніж, яким і почала чистити одну з картоплин [4, с. 98].*

Таким чином, для передачі іронічного образу чи глузливо-критичного ставлення автора перекладач послуговується різними варіаціями використання мовностилістичних засобів або їх поєднанням (іноді метафора поєднується з каламбуром для збереження цільового ефекту на читача). Однак, варто пам'ятати, що головною задачею автора перекладу є збереження адекватності перекладу.

Література

1. Виноградов В. В. О языке художественной прозы / В. В. Виноградов – М.: Наука, 1980. – 353 с.
2. Калита О. М. Лінгвістична сутність іронії та семантичні механізми формування іронічного смислу. – 2012. – 150 с.

3. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение : учеб. пособие / В. Н. Комиссаров. – Москва: Эст, 2004. – 130 с.
4. Способи організації контексту, які актуалізують словесний комічний образ / Актуальні проблеми сучасного мовознавства та літературознавства: зб. наук. тр. – Краснодар, 2005. – 223 с.
5. Henry O. The Third Ingredient. – [Електронний ресурс] / O. Henry. – Режим доступу: 1908 http://www.online-literature.com/o_henry/1061/.

Куценко М. А.

Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації

ОБГРУНТУВАННЯ СТАТУСУ ВИСЛОВЛЕНЬ СПІВЧУТТЯ В АНГЛІЙСЬКОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ

The paper is dedicated to the notion of empathy which is analyzed from the point of view of linguistics. Within the paper the linguistic status of sympathy utterances is proved and reasons for further researches are given.

Науковою реальністю сучасного розвитку лінгвістики стає проникнення у її парадигму знань ряду суміжних з нею наук, що уможлиблює вивчення особливостей реалізації різних типів емоційних висловлень у площині функціонально-енергетичного підходу [2, с. 72–86; 4, с. 6]. За цих умов актуальним постає питання встановлення лінгвістичного статусу висловлень співчуття як однієї з важливих форм звукової матеріалізації в комунікативному процесі почуття емпатії.

Тому метою цієї праці є обґрунтування лінгвістичного статусу співчуття, актуалізованого в англійському діалогічному мовленні, шляхом зіставлення його лінгвістичних ознак з характеристиками емпатії.

Зазначимо, перш за все, що лексикографічні джерела [7–10] трактують емпатію як загальну здатність індивіда розуміти відчуття та проблеми інших людей. При цьому наголошується, що терміни «емпатія» та «співчуття» є синонімічними. Водночас, у площині психології емпатія розглядається як особливий психічний процес, емоційна реакція чи відповідь на емоційний стан іншої людини, що зумовлює певну поведінку: уникнення, відмову або допомогу [3, с. 29–30]. Поглиблюючи розробку проблематики емпатії, психологи дійшли висновку, що вона є емоційно-

когнітивним процесом, у якому індивід відповідає емоційному станові співрозмовника та його ролі в соціумі. З огляду на це, було запропоновано [5] розглядати процес емпатії як послідовність таких процедур: 1) «емоційне зараження» – сильне емоційне збудження, що знаходиться у сфері позасвідомого та не піддається когнітивному контролю; 2) «паралелізація» – рівень, коли когнітивне опосередкування не досягає необхідного рівня для актуалізації емпатії, що, можливо, може бути результатом опосередкованого порівняння емоційного стану співрозмовника зі своїм емоційним станом; 3) «власне емпатія» – свідоме розуміння когнітивного опосередкування та відчуття емоційного стану комуніканта.

Когнітивна складова емпатійних висловлень загалом та висловлень-співчуття зокрема знайшла своє відображення у дослідженнях турецького дослідника У. Дьокмена [6, с. 535], який виокремив такі три рівні породження співчуття: 1) «Ти-рівень»: «Я розумію, що ти відчуваєш стосовно своєї проблеми. Я розумію, що ти думаєш стосовно проблеми, з якою ти зіткнувся»; 2) «Я-рівень»: «Я розумію, що я відчуваю стосовно твоєї проблеми. Я розумію, що я думаю стосовно твої проблеми»; 3) «Вони-рівень»: «Я розумію, що люди у суспільстві або твоєму оточенні думають і скажуть стосовно твоєї проблеми».

Таке бачення проблеми підтверджує й лінгвістична наука, де зазначається, що в умовах усного спілкування на специфіку мовного вираження співчуття впливатимуть різні фактори, серед яких, зокрема, виокремлюють ситуацію спілкування (формальна або неформальна), соціальний статус мовця стосовно статусу слухача (вищий, рівний, нижчий) та соціокультурний статус мовця (високий, середній, низький) [1, с. 225]. У межах соціопрагматики встановлено, що в залежності від прагматичної настанови мовця, а також причини вираження співчуття, у процесі комунікації можуть реалізуватися такі його інтенції: 1) печаль та занепокоєння станом адресата; 2) підбадьорювання; 3) власне співчуття. Серед основних причин вираження співчуття виокремлюють: занепокоєність станом іншого, потребу показати піклування про іншого та виразити печаль стосовно проблеми або біди іншої людини.

Отже, можемо стверджувати, що за своїм лінгвістичним статусом *висловлення-співчуття* є експресивною одиницею усного або письмового мовлення, що актуалізується в діалогічному мовленні як емоційно-когнітивна реакція на негативну проблему одного з учасників комунікації. Висловлення-співчуття може реалізуватися у вигляді заспокоювання, співпереживання або підбадьорювання. Добір мовних та позамовних засобів вираження співчуття залежатиме від ситуації спілкування, соціокультурного статусу мовців, прагматичної спрямованості висловлення тощо.

Таке трактування лінгвістичного статусу висловлення-співчуття розкриває подальші перспективи функціонально-енергетичного дослідження закономірностей взаємодії мовних засобів його актуалізації.

Література

1. Калита А. А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання: [монографія] / Алла Андріївна Калита. – К.: Видавничий центр КДЛУ, 2001. – 351 с.
2. Калита А. А. Энергетика речи: [монографія] / Алла Андреевна Калита. – К.: Кафедра, 2016. – 292 с.
3. Карягина Т. Д. Эволюция понятия "эмпатия" в психологии: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.01 / Карягина Татьяна Дмитриевна. – М., 2013. – 175 с.
4. Тараненко Л. І. Просодичні засоби актуалізації англійських фольклорних текстів малої форми (експериментально-фонетичне дослідження): автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.04 / Л. І. Тараненко; Харківський нац. ун-т. ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2016. – 36 с.
5. Cunico L. Developing Empathy in Nursing Students: a Cohort Longitudinal Study [Electronic resource] / Laura Cunico, Riccardo Sartori, Oliva Marognolli, Anna M. Meneghini // Journal of Clinical Nursing. – 2012. – Vol. 21 (13–14). – P. 2016–2025. – Access mode: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1365-2702.2012.04105.x/full>. (last access 23.11.2016).
6. Dökmen Ü. A New Measurement Model of the Empathy and Developing Empathy by Using Psychodrama / Ü. Dökmen // Journal of Education Faculty of Ankara University. – 1988. – № 21. – P. 155–168.
7. Оксфордский толковый словарь по психологии / Под ред. А. Ребера, 2002 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vocabulary.ru/dictionary/487/word/sochuvstvie> (last access 18.11.2016).

8. Deutsches Universalwörterbuch Deutsches Universalwörterbuch. 3. neu bearb. u. erw. Aufl. / Hrsg. u. Leitung von G. Drosdowski. – Mannheim u. a.: Dudenverlag, 1995. – 1816 s.
9. Diccionario de la Lengua Española [Electronic resource]. – Access mode: <http://dle.rae.es/?id=EmzYXHW> (last access 18.11.2016).
10. Longman Exams Dictionary. – L.: Pearson Education Ltd., 2006. – 484 p.

Кузьмичева А. А.

*Нижегородский государственный лингвистический университет
им. Н. А. Добролюбова*

**ТЕМПОРАЛЬНЫЙ КОМПОНЕНТ ПРОСОДИИ
(НА МАТЕРИАЛЕ НЕМЕЦКИХ ВОСКЛИЦАТЕЛЬНЫХ
ИРОНИЧЕСКИХ ВЫСКАЗЫВАНИЙ)**

The article presents an analysis of the prosodic means of expressing “irony” in the German language. The main attention in the differentiation of ironical and neutral utterances is paid to the temporal component of the prosodic structure. The author determine integral and differential characteristics of the prosodic structure in the ironic exclamative utterance, specifies the temporal characteristics and its relations with emotional subjective attitude of the speaker to the content of the utterance.

В отечественной и зарубежной лингвистике существует мнение о том, что к основным средствам выражения иронии относятся не только лексические, лексико-грамматические (модальные глаголы, частицы и т.д.), стилистические средства (преувеличения, цитаты, повторы, архаизмы и т.д.) и средства пунктуации (вопросительный и восклицательный знаки, скобки, наклонный шрифт и т.д.), но и интонационные средства [2; 3; 4]. Часто смысл высказывания становится понятен только благодаря интонации. В том случае, когда говорящий сознательно так изменяет просодическое оформление высказывания, что её лексическое наполнение не соответствует содержанию, просодические средства становятся единственным носителем подлинного смысла высказывания [1, с. 32]. Чаще всего это делается для воздействия на слушающего, который через просодическое оформление распознает подлинную интенцию говорящего. Интонационное оформление

высказывания, таким образом, играет важную роль в реализации иронии и служит либо дополнительным, либо единственным средством выражения этого модально-эмоционального значения.

Для определения роли просодических средств выражения иронии в восклицательном типе высказываний был проведен: подбор дикторов-информантов, запись отобранного материала на цифровой носитель, аудиторский анализ, обработка материалов с помощью программы речевого сигнала (инструментально-акустический анализ) и математико-статистическая обработка данных. Исходным материалом исследования послужила серия высказываний, взятых из произведений немецких авторов, реализованных квазиспонтанно, с заданной дикторам модальной установкой (иронично), или без нее – нейтрально. В первом случае контексты были маркированы лексически, например: *es klang nur bitter ironisch, als sie mir zuletzt sagte: «Nun ja, Professor, Sie haben recht, es ist der Lauf der Welt so!»* (это была горькая ирония, когда она сказала мне: «да, профессор, вы правы, так уж устроен мир!») (перевод автора – А.К.). Во второй части корпуса лексический маркер иронии отсутствовал: *zuletzt sagte sie mir: «Nun ja, Professor, Sie haben recht, es ist der Lauf der Welt so!»* (в конце она сказала мне: «да, профессор, вы правы, так уж устроен мир!»). По итогам дальнейшего аудиторского анализа были отобраны высказывания, соответствующие литературным нормам современного немецкого языка и отмеченные аудиторами по 10-бальной шкале как передающие значение иронии.

С помощью программы PRAAT были получены абсолютные цифровые значения темпоральных характеристик восклицательных высказываний: длительность всего высказывания, фонационного периода, пауз; средняя длительность ядерного, предъядерного и заядерного слогов; величина и локализация экстремумов слоговой длительности; темп как отношение количества слогов ко времени их реализации.

Отличительной особенностью ироничного восклицательного высказывания по темпоральному компоненту выступает увеличение всех показателей данного компонента просодической структуры, кроме темпа высказывания, который замедляется во всех высказываниях восклицательного типа. Наиболее заметные различия наблюдаются в

показателе длительности пауз, которые увеличиваются в ироничных реализациях на 133% в подавляющем большинстве высказываний. В ироничных высказываниях появляется тенденция к увеличению показателей длительности всего высказывания на 24,6%, длительности фонационного периода на 15,9% и средней длительности слога высказывания на 21,8%. Также в ироничных реализациях зафиксировано увеличение длительности ядерного, предъядерного и заядерного слогов.

Исследование показало, что просодические структуры ироничной и нейтральной реализаций восклицательных высказываний отличаются большим диапазоном вариативности по темпоральному компоненту. На просодическом уровне значение иронии в восклицательном типе высказываний создается говорящим за счет значительного замедления темпа высказывания, увеличения времени пауз и средней длительности слога высказывания, а также увеличения длительности ядерного, предъядерного и заядерного слогов высказывания, что происходит за счет субъективного отношения и общего эмоционального состояния говорящего.

Литература

1. Кузьмичева А. А. Тональный компонент высказывания как просодическое средство реализации иронии в немецком языке / А. А. Кузьмичева, Н. В. Жаренова, С. Н. Саможенов // Вестник Нижегородского государственного лингвистического университета им. Н. А. Добролюбова. – 2015. – № 31. – С. 31–41.
2. Плисов Е. В. Контексты реализации комического в современном немецком языке: Дис. ... канд. филол. Наук / Е. В. Плисов. – Н. Новгород, 1999. – 252 с.
3. Kohvakka H. Ironie und Text: Dissertation / H. Kohvakka. – Frankfurt am Main: Lang, 1997. – 327 S.
4. Müller M. Die Ironie: Kulturgeschichte und Textgestalt / M. Müller. – Würzburg: Königshausen und Neumann, 1995. – 265 S.

Матвеева И. В.

*Нижегородский государственный лингвистический университет
им. Н. А. Добролюбова*

**КОММУНИКАТИВНО-ПРАГМАТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ
«Я»-СУБЪЕКТА В СОВРЕМЕННОМ НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ**

The article deals with the pronominal means of expression of the first person in the modern German language. They have a various way of actualization, realizing a reference relation directly and indirectly. The ways of expressing one's opinions show that with every case of using pronominal means of expression of the first person in a discourse there is a self- attitude of the speaker, or ego-presentation.

В свете антропоцентрической грамматики актуальность изучения категории лица объясняется тем, что категория персональности рассматривается как многоаспектное множество языковых единиц. В центре внимания оказываются не только определенный тип ситуации, но, что самое главное, – конкретные участники коммуникативного акта со всей динамикой взаимоотношений. Привилегированная роль говорящего обусловлена центральной позицией в речевом акте. К ним относятся эксплицитные возможности (местоимения первого лица единственного и множественного лица, притяжательное местоимение *mein*), имплицитные (частицы, модальные слова).

Когнитивное представление о «я»-субъекте непосредственно отражается в языковом сознании, которое определяет использование «я»-субъекта в процессе речевого поведения. С точки зрения коммуникативно-прагматической перспективы раскрыть функциональный потенциал микрополя эмитента позволит матрица, где субъект речи *Ich* и его функциональные синонимы репрезентируют комбинации коммуникативных ролей [2]. Эмитент в процессе коммуникации может исполнять не только роль субъекта действия, а также выступать на семантическом уровне в роли адресата, референциального объекта или в качестве репроминализованной единицы, обозначающей человека как философское понятие. Через транспозицию лиц осуществляется преобразование знаков, обозначающих участников коммуникативного процесса, и грамматические лица находят свое применение в необычных

для их значений контекстах (например, второе грамматическое лицо на месте первого, третье на месте второго и т.д.).

Предположим, что говорящий сообщает своему знакомому:

(1) Am Samstag fahren wir ans Meer [4, с. 151].

Одной из особенностей высказывания «я» - субъекта является возможность замены его на местоимение «мы». Первое лицо множественного числа не представляет множество первых лиц единственного числа. Говорящее лицо рассматривается всегда как единичное, частное лицо, которому приписывается признак множественности, согласно Лайонзу [3, с. 281].

Необязательным условием является то, что участники *wir*-группы должны находиться вблизи *ego*-лица. Вследствие данного условия можно дифференцировать участников следующим образом: *wir* = *ich* + *du/ihr*, *wir* = *ich* + *er/sie* + *du/ihr* (Sg +Pl) или *wir* = *ich* + *nicht-ich* (Sg +Pl) [1, с. 91].

К возможным вариантам можно отнести следующие высказывания:

(1') Am Samstag fahren wir – du und ich – ans Meer.

(1'') Am Samstag fahren wir – Bernd/die Kinder, du und ich – ans Meer.

(1''') Am Samstag fahren wir – Bernd und ich – ans Meer.

Причем мы исходим из того, что реципиенту отдельные члены названной группы могут быть как известны, так и неизвестны. В примерах (1') и (1'') адресант и адресат выступают действующими лицами, разница заключается только в присутствии/отсутствии других участников, в высказывании (1''') первое лицо множественного числа исключает *tu*-компонент (слушателя). Вследствие этого выстроим матрицы для трех вышеприведенных вариантов:

+S	+S	+S
+H	+H	-H
-B	+B	+B
+kom	+kom	+kom
+det	+det	+det, где

символ +S обозначает участие говорящего лица, +H/-H – присутствие/отсутствие слушателя, +B/-B – участие/неучастие третьего лица, +kom указывает на множество референтов, +det – спецификация референтов с перспективы эмитента.

РОЗДІЛ II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВОПРАГМАТИКИ, ДИСКУРСОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Для высказывания (1) характерно участие минимум двух лиц, несмотря на то, что состав группы участников коммуникации не детерминирован. Если объектом внимания становится адресат, выявляется более сложная картина: (1) является уместным в случае передачи реципиенту неизвестной информации. Осведомленность слушателя о намерениях говорящего поехать к морю указывает на неуместность выражения (1) в данной ситуации. При наличии/отсутствии предварительных сведений адресата о планах адресанта возможными оказываются варианты (1') – (1'''), обусловленные ситуацией.

Решающим фактором в дистрибуции форм является функция в контексте. Функциональной в высказываниях (1') – (1''') может быть интенция говорящего. Информационная функция в приведенных моделях рассматривается как основная; она лежит в основе всех других функций первого лица множественного числа. Монофункциональными можно считать высказывания (1') и (1'''). В (1'') допустимо продолжение:

Am Samstag fahren wir – Bernd, die Kinder, du und ich – ans Meer. Dann können wir uns in der Sonne ausruhen, während Bernd/die Kinder im Wasser spielt/spielen. В первом случае местоимение *wir* преследует цель проинформировать слушающего; употребление второго *wir* равноценно местоимению в выражении (1'), где происходит смещение информационного содержания с глагола на местоимение. Здесь наличие *wir* обязательно, и оно интонационно маркировано.

Фигура говорящего является тем самым пунктом, где смыкается прагматика и дейксис, образуя особую плоскость референции. Различное персональное значение, которое говорящий принимает на себя в процессе речевого акта, позволяет отразить также основные прагматические значения, как отношения между участниками коммуникативного акта (дистанция), гендерный фактор (род), детерминацию количества участников коммуникации. Все это свидетельствует о многофункциональности и синкретизме форм местоимений немецкого языка для выражения микрополя эмитента, а также подтверждает его речевой парадигматический статус.

Литература

1. Володин А. П. Лицо / А. П. Володин // Большой энциклопедический словарь: Языкознание. – М., 1998. – С. 271–272.
2. Матвеева И. В. «Миры» лица в современном немецком языке / И. В. Матвеева // Вестник Челябинского государственного университета. Серия: Филология. Искусствоведение. – Челябинск, 2007. – № 8. – С. 54–59.
3. Lyons J. Einführung in die moderne Linguistik / J. Lyons. – München: Beck, 1989. – 538 S.
4. Winter U. Zum Problem der Kategorie der Person im Russischen / U. Winter. – München, 1987. – 337 S.

Новицька Т. В.

*Чернігівський національний педагогічний
університет імені Т. Г. Шевченка*

**ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЇ
МОВЛЕННЄВИХ ЗУСИЛЬ**

The aim of the article is to analyze different approaches to the definition of the language economy and reveal its role in the language development. The article also touches upon the issue of language economy realization on different speech levels.

Розвиток мови трактується лінгвістами по-різному. Зокрема В. З. Памфілов вважає, що його джерелом є «діалектичне протиріччя між функціональним призначенням мови і системними факторами її організації» [3]. Натомість К. Шмідт [4] відмічає, що в основі розвитку мови лежить її прагнення до комунікативної чіткості мовних одиниць. У свою чергу, С. Мельничук, в опорі на гегелівську діалектику, стверджує, що «розвиток мови, як і будь-якого іншого явища, являє собою результат боротьби внутрішніх протиріч між уже встановленими мовними навичками і потребами, що змінюються під впливом зовнішніх обставин, виражати нові думки» [2].

Згідно ще однієї теорії, що виникла відносно недавно й відразу привернула до себе викликає увагу сучасних дослідників, основною тенденцією розвитку мови є принцип мовленнєвої економії (А. Мартіне, Дж. К. Ципф та ін.) [6].

Сам термін «мовленнєва економія» визначається мовознавцями з різних, інколи навіть протилежних, позицій. Тож доречно було б звернутися до початкової семантики слова, яка характеризує поняття «економія» як бережливість, збереження, зменшення, ощадливість, досягнення максимального результату з найменшими затратами енергії [5]. Як правило, ми пов'язуємо економію з ефективним веденням господарства. Поняття про доцільний вибір засобів для гарного управління може бути з легкістю перенесене з соціальної сфери в лінгвальну. А отже, **економія в мовленні** – це максимальна результативність акту комунікації, внаслідок вибору та використання найбільш раціональних мовних засобів, їх удосконалення або трансформація для мінімальних затрат зусиль мовця. Це відповідає прагматичним цілям та завданням сучасного суспільства, яке прагне підвищити інформативність тексту із залученням якомога меншої друкованої площі, мінімального проміжку часу та затрат енергії.

Дослідження мовленнєвої економії як фактору еволюції мови починається ще в 19 ст. Одним з перших, хто звернув увагу на це явище, був російський вчений І. О. Бодуэн де Куртене, який вважав, що «мовне життя є безперервною органічною роботою, а в органічній роботі можна відмітити стремління до економії, стремління до доцільності зусиль та рухів, стремління до користі та вигоди» [1]. Пізніше П. Пассі (1890 р.) у результаті проведених досліджень встановив, що «в мові існує пошук найменшого зусилля, тому деякі фонетичні зміни можна пояснити саме економією вимовних зусиль» [7]. На думку Б. О. Серебрянникова, джерелом тенденції до економії є сам людський організм, а принцип економії в мовленні – один із проявів інстинкту самозбереження або реакція проти занадто великої затрати фізіологічних зусиль, що ускладнюють роботу пам'яті при відтворенні чи сприйнятті мовлення. Дж. К. Ципф, американський лінгвіст, намагався дослідити мовлення як природне явище та з'ясував, що схильність до економії притаманна будь-якому аспекту людської життєдіяльності, в тому числі і мові. Він розвиває ідею про «принцип найменшого зусилля», відповідно до якого тварини, люди, навіть технічні засоби обирають шлях найменшого супротиву. За його власним визначенням «принцип найменшого зусилля» означає,

наприклад, що людина, вирішуючи нагальне завдання, сприймає та розглядає його через призму своїх можливих майбутніх завдань з точки зору власної оцінки. Більш того, вона намагається вирішити його в такий спосіб, щоб мінімізувати загальний об'єм роботи, присвячений вирішенню нагального завдання та можливих майбутніх завдань. Це в свою чергу означає, що людина буде намагатися зменшити можливий середній об'єм роботи (за певний проміжок часу), в такий спосіб зменшуючи свої зусилля. Таким чином, найменше зусилля – це варіант найменшого об'єму роботи» [6]. Отже, економія в мовленні, за Дж. К. Ципфом, це ніщо інше як мінімізація акту передачі інформації (говоріння, письма). Лінгвістичні процеси, в результаті дії цього принципу, пов'язані зі скороченням, перестановкою, виключенням елементів, запозичень, зміни значення і т.д.

Роботи Дж. К. Ципфа вплинули на погляди французького вченого А. Мартіне, який узагальнив ідеї своїх попередників і в 1955 р. представив власні висновки у праці «Принцип економії в фонетичних змінах». Він визначає мовленнєву економію як намагання досягти стійкої рівноваги між потребами людей в комунікації та інертністю людської природи (пам'яті та органів мовлення) [6]. На кожному етапі розвитку суспільства з'являються нові явища та поняття, які знаходять своє відображення в мові. А. Мартіне відзначає, що будь-які зміни такого характеру в лінгвістичній системі пояснюються наступною дихотомією: комунікативний акт вимагає чіткості, ясності, багатозначності та варіативності засобів вираження, з одного боку, та з іншого, внаслідок інертності людської природи, використання менш специфічних, частіше вживаних, простіших одиниць для прискорення процесу передачі інформації. Соціальні потреби суспільства можуть впливати на частоту мовних одиниць. Якщо їх частота зростає, то форма піддається редукції, оскільки діє процес компресії.

Таким чином, мовленнєва економія є результатом дії загального закону економії зусиль, що є однією з характерних рис функціонування суспільства, та являє собою компресію мовних засобів спілкування. Варто також зазначити, що економія в мовленні має свої межі. Якщо вона заходить занадто далеко, то акт комунікації може не відбутися через нерозуміння його змісту учасниками.

РОЗДІЛ II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВОПРАГМАТИКИ, ДИСКУРСОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Розглянемо тепер механізми дії мовленнєвої економії на різних мовних рівнях. Першочергово економія мовленнєвих зусиль розглядалась як економія фонетичних засобів (Ж. Вандрієс, А. Мартіне, Г. Світ). У процесі мовлення звуки піддаються певним змінам, пов'язаним насамперед із відмінністю у вимові окремих фонем та їх алофонів, які у швидкому невимушеному мовленні не встигають пройти три фази артикуляції (екскурсія, витримка, рекурсія). Зокрема органи мовлення не повертаються в стан спокою, а розпочинають артикуляцію наступного звуку. Ці особливості викликали низку фонетичних процесів, які можна вважати виявом мовної економії на **рівні фонології**:

1. редуція – процес нейтралізації голосного ненаголошеного звуку, напр.: *because* [bɪ'kɑːz] – [bɪkəz], *according to* [ə'kɔːdɪŋ tə] – [ə'kædɪŋ tə];

2. дифтонги часто монотонгізуються, напр.: *where* [weə] – [we], *here and there* ['hɪər ənd 'ðeə] – ['hɪ(ə)r ən 'ðə], *now they* ['naʊ ðeɪ] – ['na ðe(ɪ)];

3. довгі звуки замінюються короткими, напр.: *It seems to be* [ɪt 'siːmz tə bi] – [ɪt 'sɪmz tə bi];

4. випадіння голосного нейтрального звуку, напр.: *Collective* [kə'lektɪv] – ['klektɪv];

З фонетикою тісно пов'язана **орфографія** – наука, що вивчає шляхи фіксації звуків на письмі. Як відомо, англійська мова має досить специфічну, ускладнену систему письма, що пов'язано з тривалим впливом на неї інших мов (латини, норманської, французької та ін.). Пропозиція щодо спрощення англійської орфографії поставала неодноразово, утім лінгвісти не змогли визначитися з оптимальним принципом побудови письма й зрештою офіційний правопис британського варіанту англійської мови не зазнав жодних змін. Через суттєву складність написання слів набули популярності різноманітні прийоми їх скорочення (переважно у спілкуванні, опосередкованому електронними носіями та сервісами миттєвих повідомлень). Отже, серед механізмів мовленнєвої економії на орфографічному рівні визначаємо такі:

1. використання омофонів (заміна слова назвою літери або цифри): *B (be), U (you), W8 (wait), B4 (before), 2 (too, to)*;

2. фонетичне письмо (написання слів відповідно до їх вимови): *wot (what), wen (when)*;

Процеси мовленнєвої економії, що відбуваються на **лексико-синтаксичному рівні** пов'язані зі скороченням та аббревіацією слів, напр.: *LOL (laughing out loud)*, *LY (love you)*, *AFAIK (as far as I know)*, *ASAP (as soon as possible)*, *IOW (in other words)*.

Економія в мовленні на **синтаксичному рівні** реалізується за допомогою таких засобів:

1. еліптичні речення, зміст яких може бути відновлений з контексту, а отже, з метою економії мовних засобів та зусиль мовця, частина речення опускається, напр.:

- 1) *John can play something, but I don't know what (**John can play**).*
- 2) *John can play the guitar; Mary can (**play the guitar**), too.*
- 3) *John can play five instruments, and Mary can play six (**instruments**).*

2. предикативні конструкції – мовленнєва економія виявляється у згортанні речення в словосполучення, напр.:

- 1) ***The car was seen to disappear.** – They saw that the car had disappeared.*
- 2) *My neighbours hate **me to play** the guitar. – My neighbours hate when I play the guitar.*
- 3) ***He is said to know** six languages. – They say that he knows six languages.*

Таким чином, розгляд основних тенденцій у вивченні економії мовленнєвих зусиль як рушійної сили розвитку мови, а також шляхів її реалізації в мовленні наочно демонструє, що сьогодні зазначене явище перебуває під впливом колосальних змін у суспільстві. З-поміж останніх особливо значущими є розвиток нових технічних засобів спілкування проникнення сучасних інформаційних технологій у всі сфери існування суспільства та прискорення ритму життя людства в цілому. З появою різноманітних електронних соціальних мереж утворюються й нові режими спілкування, які знаходять своє відображення в мові як явищі соціальному і потребують подальшого наукового вивчення.

Література

1. Маслова В. А. Учение И.А. Будуэна де Куртенэ о природе языка и его сущности [Електронний ресурс] / Маслова В. А. // Филология и культура. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/article/n/uchenie-i-a-boduena-de-kurtene-o-prirode-yazyka-i-ego-suschnosti>.

2. Мельничук А. С. Язык и мышление / Мельничук А. С. // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – С. 606–607.
3. Панфилов В. З. Философские проблемы языкознания (Гносеологические аспекты) / В. З. Панфилов. – М.: Наука, 1977. – 288 с.
4. Серебренников Б. А. Теория волн Йогана Шмидта и теория языковой аттракции / Б. А. Серебренников // Вопросы языкознания. – 1957. – №4. – С. 3–15.
5. Словник української мови [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://sum.in.ua/s/ekonomija>.
6. Vicentini A. The Economy Principle in Language / Alessandra Vicentini // Mots Palabras Words. – 2003. – №3. – С. 37–57.
7. Principle of least effort [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://en.wikipedia.org/wiki/Principle_of_least_effort.
8. Zipf G. K. Human behavior and the principle of least effort / G. K. Zipf. – Cambridge: Addison-Wesley, 1949. – 588 p.

Пархоменко О. М.

Національний технічний університет України

"КПІ ім. І. Сікорського"

ПЕРЕКЛАД ЯК МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ:

ДОСВІД А. Ф. ПРЕВО

The purpose of this study is to examine the translation experience of A. F. Prévost in the context of French-English intercultural communication in the XVIII century. Prévost's position in this area is somewhat controversial. On the one hand, he declares as an indisputable truth that the English literature requires corrections for its effective naturalization in France. His metaphorical parallel between a translator and a sculptor, who cuts off all the superfluous from a block of stone, well summarizes this strategy of naturalization. On the other hand, he considers as his duty to preserve national specificities of the characters and traditional flavor of the original work and introduces an authorized translation for the first time in France.

Абата Прево, автора знаменитого роману «*Історія кавалера де Гріє і Манон Леско*» (1731), одного з найуспішніших популяризаторів англійської літератури у Франції в середині XVIII століття і перекладача психологічних романів Річардсона не можна віднести до великих прихильників вірності в перекладі. Як зазначає французький дослідник

історії перекладу Анрі Родьє, Прево не перестає обговорювати у своїй газеті «За і Проти», яку видавав на еміграції в Лондоні, питання національних смаків і подумує навіть написати їх історію [6, с. 179]. Він розглядає суперництво між французьким і англійським смаком у літературі як органічне продовження суперечки Давніх і Нових, і однозначно, хоч і з певною стриманістю, схиляється до англійського смаку. Англійський роман справив безперечний вплив на становлення його творчого методу і, ширше, стилю нового французького психологічного і реалістичного роману, який починається з «Манон Леско».

У передмові до перекладу «Памели» Річардсона Прево межу вірності перекладу ставить у залежність від різниці між мовами. Розбіжність між англійською і французькою мовами він окреслює в загальний спосіб, як щось заздалегідь очевидне: англійська мова, на його думку, не настільки відшліфована як французька, вона допускає вирази, які не прийнятні у французькій. Саме ця відмінність визначила загальну стратегічну лінію його перекладацького проекту – передавати радше зміст твору, ніж точно дотримуватися його виразів [3, с. 4–5]. Ця позиція відповідає традиційному розумінню завдань, успадкованих французькими перекладачами ще в XVII ст. від античної традиції, започаткованої Цицероном і перенесеної до Європи Єронімом і Августином. Тим не менше, Прево звертає окрему увагу на відтворення стилістичних особливостей роману, написаного у формі листів юної дівчини, стиль яких у перекладі має відповідати її віку і статі [3, с. 5].

До загальної характеристики свого перекладу Прево додає одну суттєву для історії перекладу деталь, на яку варто звернути увагу: *Цей переклад було здійснено за участі автора, який люб'язно зробив певну кількість доповнень і виправлень* [3, с. 5]. Це одне з перших свідчень запровадження у Франції новаторської практики авторизованого перекладу, яка в подальшому, по мірі юридичного визнання авторських прав, буде розширюватися і стане звичною в XIX ст.

Свою перекладацьку концепцію Прево уточнює і розвиває в передмові до «Історії міс Кларіс Гарлов» (1751), зосереджуючись головно на правах і обов'язках перекладача. Перекладач, на його переконання, є повноправним автором, і по найвищому праву кожного автора, який

прагне подобатися на своїй рідній мові, він може міняти або усувати з тексту оригіналу все те, що не відповідає такому баченню. Позиція Прево в цій площині виглядає дещо суперечливою. З одного боку, він декларує як безперечну істину, відому вже двадцять років, з тих пір як англійська література є знана в Парижі, що вона для натуралізації потребує невеликих виправлень. З іншого, він вважає своїм обов'язком зберегти національне забарвлення характерів і звичаїв і ставить перекладачеві розумні обмеження, бо *«права перекладача не сягають так далеко, щоб міняти суть книги, подаючи її новою мовою»*. Зрештою, на його думку, в цьому нема особливої потреби, бо *«чужоземний вигляд не найгірша рекомендація у Франції»* [4, с. 2–3]. Окремо зазначимо, що вжитий Прево термін *naturaliser* відбиває саму суть перекладацького методу, що утвердився у Франції з 30-их років 18 ст. в стосунку до творів англійської літератури.

Прево належить нова концептуальна метафора перекладу, яка відображає саму сутність стратегії натуралізації творів англійської літератури, необхідної для їх сприйняття французьким читацьким загалом. У вступному слові до ще одного епістолярного роману Ричардсона *"Nouvelles lettres angloises ou Histoire du chevalier Grandisson" (1755)* Прево, шукаючи виразних засобів для пояснення свого бачення перекладу, запозичує з галузі художніх мистецтв відомий образ одного з італійських скульпторів (Бокаліні), який стверджував, що в будь-якому куску дерева чи каменю завжди прихована красива скульптура. Трудність лише в тому, щоб її звідти видобути, і все мистецтво скульптора полягає в тому, щоб досить спритно зняти позбавлену форми масу, яка її покриває, так щоб не пошкодити її природну досконалість. Щодо скульптури, це звичайно лише жарт, однак, на думку Прево, він може бути перенесений у серйозну площину стосовно багатьох творів англійської літератури, в яких під шорсткою корою, тобто під значними недоліками форми, приховані тим не менше найвищі краси. Тільки вправна рука перекладача може *«зняти цю кору, тобто відновити порядок, відсікти зайве, виправити риси і показати лише те, що дійсно заслуговує захоплення»* [5, с. I–II].

Саме такого роду обробці Прево піддав роман Ричардсона, інакше ця збірка історичних оповідей не змогла б вийти французькою мовою.

Передусім, зважаючи на основний закид критики, яка докоряла авторові за те, що він не дотримується класицистичних пропорцій сюжету і губиться в подробицях, перекладач «надав творові іншого вигляду, усунувши довгі екскурси, перевантажені описи, непотрібні розмови і недоречні міркування». Керуючись приписами моралі і вимогами французького смаку щодо вихованості, шляхетності і чеснот, яким має відповідати літературний твір, Прево усунув з роману «залишки давньої британської грубості», привів у відповідність до звичного для Європи вжитку «те, що могло бути в англійських листах образливим для інших націй Європи». Іншими словами, в підсумку Прево значно розширює свої повноваження перекладача, додавши до них функції редактора і цензора [5, с. II–IV]. Щоб читач склав собі вірне уявлення про його працю як перекладача, він не без гордощів заявляє, що значно скоротив авторський текст, звівши сім томів англійського видання, що відповідали б чотирнадцяти томам такого обсягу, як у його виданні, до чотирьох. Задля об'єктивності зазначимо, що далеко не всі сучасники Прево приймали такий спосіб перекладу. Серед критиків практики виправлення і офранцуження оригіналів відомі літератори Ф.Ф. де Сент-Анж, Ж.-Л. Жофруа та ін. [2, с. 314; 1, с. 11–12].

Новаторський підхід Прево до перекладу виявився також у тому, що він один з небагатьох перекладачів, хто узагальнив власний досвід пошуку лексичних відповідників у перекладі, видавши у 1750 році спеціальний тлумачний словник рідковживаних і важких для розуміння слів: *Manuel lexique ou dictionnaire portatif des mots françois dont la signification n'est pas familiere a tout le Monde. Ouvrage fort utile a ceux qui ne sont pas versés dans les Langues anciennes et modernes, et dans toutes les connoissances qui s'acquierent par l'etude et le travail; Pour donner aux Mots leur sens juste & exact, dans la lecture, dans le langage & dans le style : Recueilli des Explications de divers Auteurs. A Paris, chez Didot, M.DCC.L.* Наведена повна назва словника добре розкриває його призначення – дати точне визначення значень слів для тих, для тих, хто не має достатньої загальної ерудиції і знань з давніх і сучасних мов.

Література

1. Collani T. La traduction / création du Vathek de William Beckford et la théorie de la traduction au XVIIIe siècle / Séminaire d'analyse textuelle Traductologie // Tania Collani. – Università degli Studi di Bologna, 2005. – 20 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www2.lingue.unibo.it/dese/didactique/travaux/Collani/COLLANI_Tesina%20traduttologia.pdf.
2. Graeber W. Le charme des fruits défendus : les traductions de l'anglais et la dissolution de l'idéal classique / Wilhelm Graeber // La traduction en France à l'âge classique. Michel Ballard, Lieven D'hulst (éds). – Lille : Presses Universitaires du Septentrion, 1996. – Pp. 305–319.
3. Prévost A. F. Préface du traducteur / Richardson. Pamela, ou la vertu récompensée (1743). Tome I / Antoine François Prévost. – Amsterdam: Aux depens de la Compagnie. – MDCCXLII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://books.google.ca/books?id=9n8TAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=fr#v=twopag e&q&f=true>.
4. Prévost A. F. Preface to Lettres angloises, ou Histoire de Miss Clarisse Harlove (1751) / Antoine François Prévost // French Translators, 1600–1800: An Online Anthology of Prefaces and Criticism. Paper 78. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://scholarworks.umass.edu/french_translators/78.
5. Prévost, Antoine François (trans.). Introduction des Nouvelles lettres angloises ou Histoire du chevalier Grandisson (1755) / Antoine François Prévost // French Translators, 1600–1800: An Online Anthology of Prefaces and Criticism. Paper 79. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://scholarworks.umass.edu/french_translators/79.
6. Roddier Henri. L'Abbé Prévost et le problème de la traduction au XVIIIe siècle / H. Roddier // Cahiers de l'Association internationale des études françaises, 1956, N°8. – Pp. 173–181. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/caief_0571-5865_1956_num_8_1_2092.

Тарасевич Н. А.

Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина

LINGUISTIC PERSONALITY DEVELOPMENT THROUGH DISCOURSE

The main objective in foreign language teaching is the formation and development of a linguistic personality. The linguistic personality is built in the mother tongue as well but the mechanism of acquisition of a different non-native lingua-cultural code does not coincide with the native language adoption. In a foreign language teaching the structure of a linguistic personality, the principles of the cognitive reflection of the outer world and the cognitive style of a learner should be taken into account.

The cognitive paradigm is one of the most effective in scientific investigation at present. The development of cognitive linguistics, cognitive psychology, neurolinguistics clearly shows that knowledge as a category appears from the scientific description of the three main concepts: “Universe”, “Man”, and “Man and Universe”. A natural mediator between the concepts is the language. Due to language existence the experience of people may be transferred from one generation to another, may be translated from one lingua-cultural code into another. Language appears to be able to reflect and register all the possible relations between the three main concepts.

The pivotal figure in language acquisition is the linguistic personality. The general structure of a linguistic personality is said to include three main levels: verbal-semantic, lingua-cognitive and motivating. The verbal-semantic level of the linguistic personality is characterized by direct nomination. In mother-tongue acquisition it the period of the first three years of life of a child when knowledge is acquired through direct contact with the environment. It is also clearly seen in inability of the children under three to understand humour, paradoxes, play of words, allegory and the like figures of speech. The same level in a foreign language acquisition comes much later, at school, when children are six or seven years old. In their native language, they are already on the second level of linguistic personality development, that is that they have worked out the metaphoric mechanism of thinking, the possibility of indirect nomination. At this period, the linguistic personality formation by means of a non-native language follows the way of natural language acquisition. The

selection of lexical units, syntactic structures is made according to the principle of direct correspondence: house – дом, the sun – солнце, to work – работать, to read – читать and so on.

The most difficult stage for linguistic personality development by means of a foreign language is the lingua-cognitive, or thesaurus level. It is here the difference between cognitive principles of the outer world representation by language means is revealed. Thus, the native concept “дом” falls into two related concepts “house” and “home”, “работа” into “work” and “job”. These examples show that it is just an illusion that all the languages reflect the objective reality in the same way. In fact, they reveal the cognitive principles underlying the process of categorization, showing what is important for one culture and irrelevant for another one. The lingua-cognitive level of a linguistic personality is characterized by personal experience; it is selective in its essence. At this level of development, a person is able to make generalizations, conclusions. It is here that the lingua-cultural code of a non-native conceptualization of the world is presented. For instance, in the British culture the idea of wide publicity is rendered in two ways: famous and notorious. The first lexeme shows the positive attitude of the society while the second – the negative. The connotation of lexical units becomes a very important factor in linguistic personality development. With its help, the principle of equivalence in interpretation and translation from one language into another is taught. Thus, the popular phrase “глубокие знания” in Russian corresponds to the English expression “profound knowledge”. It happens because of a different principle of world categorization: “deep” describes physical objects while “profound” mental and abstract ones. Another aspect that should be taken into account by teachers is holes in patterns. Many accidental gaps have no corresponding lexicalized concept: *успевать, зато, разве* are Russian words, which are translated into English contextually. Another group of lexical gaps does not correspond to each other in verbal expression: Good Friday – Страстная Пятница, Indian summer – бабье лето. Still another group of holes present lexical units, that sound more or less identical in some languages, but have different meanings: *интеллигентный* (обладающий большой внутренней культурой и высокими нравственными ценностями) in Russian / intelligent (having high intelligence, clever, mentally acute) in English; *рутина*

(следование заведенному шаблону, превратившееся в механическую привычку, застой, косность) / routine (a prescribed, detailed course of action to be followed regularly; a standard procedure).

The success of lingua-cognitive development of the linguistic personality depends not only on a teacher but also on the type of a cognitive style of a learner. Cognitive styles are mechanisms or means of individual world perception and categorization. A cognitive style includes intellectual style, direction of thinking and gnostic style. Thus, a learner with a creative intellectual style operates successfully with abstract models, is able to generalize, and is always interested in underlying principles of functioning. Learners with monarch direction of thinking concentrate on the most effective means of solving the problem, but ignores all other possible ways of problem solution. Their point of view is the only possible; the problem at their solving is the most important. Extrovert sensate learner has tight sensor ties to the outer world, concentrates on details, is very suspicious to everything that cannot be seen, touched, smelt, tasted, and heard. The individual characteristics of learners may help a teacher to organize the educational process so that the learning itself becomes interesting, developing and successful. The unity of language material, cultural commentary, and knowledge of cognitive styles of learners makes possible for a teacher to create and develop the lingua-cognitive level of the linguistic personality without considerable difficulties.

The third level of linguistic personality development is known as motivating. It is connected with functional and pragmatic needs of a speaker. The most significant units of the level are spheres of communication, conditions of language functioning, status indicating factors. The linguistic personality is developed through discourse at the stage in question. Discourse is nowadays understood as the combination of speech activities influenced and predicted by pragmatics. The foreign language teaching should be based on the principle of register organization of the vocabulary. There are distinct differences in oral and written speech, especially in English. The semantic relations of equivalence may serve as a good example of functional registers: parent – father – dad, proceed – continue – go on. Clear distinctions between official, neutral and colloquial registers help the foreign language learners use lexical items adequately. One more discursive characteristic is social differentiation of the

vocabulary. Professional jargons, slang or dialectal words and expressions give information on norms and usage of language means. On the other hand, types of discourses – academic, religious, political, legal – teach the learners to derive and deduce information. The word “love” in various discourses may mean a feeling, a preference, score, etc.; “sentence” in linguistic and in legal discourse will have different meanings. Discourse and language make up a continuum that falls into situations of communication, which demand a corresponding register, careful selection of vocabulary and grammar as well as time-and-space relationship realized within an utterance.

The linguistic personality creation is said to be accomplished when a learner of a foreign language has adopted the two lingua-cultural codes through acquisition of the conceptual and language maps functioning as a basis for the production, existence and analysis of the discourse.

Федун Л. М.

*Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НЕОЛОГІЗМІВ СФЕРИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

The abstract focuses on consideration of the features of translating the English neologisms in the computer technologies sphere. Peculiarities of various ways of English neologisms translation have been also distinguished.

Утворення нових слів у будь-якій мові є результатом боротьби двох тенденцій: тенденції розвитку мови та тенденції її збереження. Це зумовлено тим, що мова має досить сильну тенденцію зберігатися у стані комунікативної придатності. Однак для того, щоб більш адекватно відтворити й закріпити нові ідеї та поняття, лексика і мова взагалі змушені перебудовуватися, диференціюватися, породжувати нові одиниці. До того ж поява нових слів не завжди викликана прямими потребами суспільства в новому позначенні. Найчастіше неологізм – це результат нових асоціацій або результат усунення омонімії, тобто при створенні неологізму найчастіше діють лише внутрішньомовні стимули.

Переклад є зіставленням двох мовних систем на всіх рівнях. Найуживанішими способами перекладу неологізмів є транслітерація (транскрипція), калькування, описовий переклад. Проте, окремі лінгвісти виділяють ще й додаткові способи перекладу неологізмів для більш досконалого перекладу. Це – способи адаптації, ампліфікації, генералізації, конкретизації та модуляції.

Сам процес перекладу здійснюється у два етапи. Спочатку перекладач з'ясовує значення нового слова (звертається до останніх видавництв тлумачних словників чи з'ясовує значення слова, приділяючи увагу його структурі і контексту), потім робить власне переклад засобами української мови, застосовуючи при цьому існуючі способи перекладу. Проте для багатьох слів неможливо знайти відповідники у мові перекладу (МП), тому значення може бути передане лише описовим перекладом.

Отже, у процесі міжмовної взаємодії застосовується низка способів перекладу неологізмів:

1) *Транскрипція і транслітерація*. Це – так звані “квазіперекладацькі” способи передачі неологізмів, бо при використанні цих способів акт перекладу начебто обминається і замінюється актом запозичення звукової (при транскрипції) або графічної (при транслітерації) форми слова разом зі значенням з мови оригіналу (МО) до МП. Проте, неперекладність цього способу, насправді, тільки удавана: фактично тут запозичення відбувається саме заради перекладу, як необхідна передумова для його здійснення. Запозичене слово стає фактом МП та вже у цій якості виступає як еквівалент, зовні ідентичний до іншомовного слова. Цей шлях є одним з найдавніших і найбільш розповсюджених на стадії природних (дописемних) мовних контактів, втім він продовжує відігравати значну роль і зараз. Але у наш час використання цього способу пов'язане з цілою низкою обмежень (мовна політика, стилістичні норми, традиції різних соціолінгвістичних колективів тощо).

Спосіб *транслітерації* полягає у тому, щоб за допомогою українських літер передати літери, з яких складається англійське слово, наприклад, *put* – укр. “пут” (опціон), *Nikkei* – укр. “Ніккей” (індекс курсів цінних паперів на Токійській фондовій біржі) тощо. Транслітерація широко використовувалась перекладачами аж до кінця XIX століття, і

перекладачеві не обов'язково було знати вимову англійського слова, він міг обмежитись його зоровим сприйняттям.

Значно більшу розповсюдженість у сучасній перекладацькій практиці має спосіб *транскрибування*, який полягає в передачі фонетичної форми слова. Через значні відмінності фонетичних систем української та англійської мов така передача завжди є дещо умовною і відтворює тільки подібність англійського звучання. Наприклад, *utility* (утиліта, сервісна програма, призначена для виконання певної допоміжної функції), *glitch* (глючити, гальмувати), *back up* – для перекладу використовуються експлікація (action taken to confirm the information – резервне копіювання файлу, програми, системи чи будь-якої інформації з метою забезпечення можливості її відтворення у разі виникнення проблеми) або транскрибування (бекап).

Загалом, перекладачеві слід мати на увазі, що під час використання прийому транскрипції завжди присутній елемент транслітерації. Елементи транслітерації під час транскрибування виявляються у таких явищах:

- транслітерація невимовних звуків;
- транслітерація редукованих голосних;
- передача подвоєних приголосних;
- за наявності декількох варіантів вимови вибір варіанту, найближчого до графіки.

2) *Калькування*. Серед власне перекладних способів калькування займає проміжне положення між повністю перекладними та безперекладними способами передачі неологізмів. “Неперекладність” калькування виявляється у збереженні незмінної внутрішньої форми. Калькування припускає існування двосторонніх міжмовних відповідностей між елементарними лексичними одиницями, які й використовуються в якості “будівельного матеріалу” для відтворення внутрішньої форми запозиченого або перекладного слова.

Калькування як спосіб створення еквівалента схожий на буквальный переклад – еквівалент цілого створюється за допомогою простого складання еквівалентів його складових. Отже, калькуванню піддаються тільки неологізми-складні слова. Наприклад, слово *multicurrency* складається з *multi* і *currency*, обидва можна перекласти окремо як “багато” та “валюта”, при складанні отримуємо “багатовалютний”

(наприклад, кредит); *netiquette* складається з *net* і *etiquette* (правила поведінки в мережі). Перевагою способу калькування є стислість та простота отриманого еквівалента та його однозначна співвіднесеність зі словом, що перекладається.

Хоч еквіваленти-кальки “страждають” на буквализм, проте стислість та потенційна термінологічність робить їх досить привабливими для використання у газетно-публіцистичних та суспільно-наукових працях. Наприклад, у реченні “*There is a bug in the software*” слово *bug* перекладається як “помилка”, таким чином використовується відповідник рідною мовою.

3) *Описові еквіваленти* відносяться до некалькуючих способів передачі неологізмів та принципово відрізняються від кальки тим, що в описових способах передачі неологізмів інваріантом перекладу є саме значення іншомовної одиниці безвідносно до характеру її зв'язку із зовнішньою структурою слова, у той час як при калькуванні інваріантом перекладу є форма одиниці МО (не звукова або графічна, як при транскрибуванні або транслітерації, а лексична або лексико-морфологічна), змістова сторона залишається начебто “поза увагою”. Цей спосіб можна застосовувати як для пояснення значення у словнику, так і при перекладі неологізмів у конкретному тексті. Для прикладу наведемо наступні слова: *handshaking* (ситуація успішного зв'язку між модемами), *baroque hardware* (громіздке апаратне забезпечення), *steam-powered iron* (застаріле, але надійне обладнання), *tired iron* (застаріле обладнання); *doco* (людина, яка розроблює документацію), *netter*, *tourist* (користувач Internet), *newbie*, *naive user* (початківець-користувач у кіберпросторі, новачок), *oldbie* (старожил, давній користувач Мережі), *plug and play – a device that once plugged in is automatically recognized by the system and launches the expected process without any action on the user's side* не має дослівного перекладу. Проте ми можемо описати технологію як таку, що призначена для швидкого виявлення і конфігурування пристроїв у комп'ютері та інших технічних пристроях. Термін застосовується також як аббревіатура *PnP* і в такому разі перекладається способом транскрибування.

Описовий переклад здійснюється різними способами. По-перше, це пояснювальний спосіб, оскільки в еквіваленті ніби пояснюються суттєві

РОЗДІЛ II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВОПРАГМАТИКИ, ДИСКУРСОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

елементи значення перекладного слова. Пояснювальний переклад знаходиться ближче до тлумачення слова, але він усе ж таки залишається перекладом. Утім, навіть при оптимальному підборі пояснювального еквівалента для нього характерні такі недоліки, як багатослівність та деяка факультативність еквівалента в МП.

По-друге, описовий переклад може виконуватись *підставним* способом. Підставний переклад – спосіб передачі неологізму, при якому у якості його еквівалента використовується вже існуюче в МП слово або словосполучення, яке не є в ній неологізмом, але має достатню спільність значень зі словом, що перекладається. Наприклад, *exchange rate* – “курс обміну” (дослівно – “рівень обміну”).

Отже, основними критеріями, які повинні бути взяті до уваги перекладачем при пошуку відповідника англійському неологізму в українській мові, є стислість і однозначність тлумачення. Запропонований перекладачем варіант має бути доступним і зрозумілим усім учасникам комунікації у сфері інформаційних технологій.

РОЗДІЛ III. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ МОВ І КУЛЬТУР

Бараненкова Н. А.

Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

The article discusses the features of the functioning of the terms of Latin origin in the process of scientific and technical translation. Various ways of borrowing of vocabulary are analyzed. The recommendations for overcome the difficulties associated with the students' learning of professional term system are made.

В умовах активного входження України в світовий економічний простір та інтеграції з багатьма європейськими країнами на базі розширення промислових та наукових стосунків, однією з вимог до випускників закладів вищої освіти є практичне оволодіння іноземною мовою як засобом фахового спілкування. Студенти немовних навчальних закладів мають набути вміння швидко і вільно висловлюватися іноземною мовою для досягнення ними соціальних, академічних і професійних цілей; оволодіти загальноживаною та професійно орієнтованою лексикою; вміти знаходити спеціальні джерела іноземною мовою, відбирати роботи з певної тематики, працювати з довідковою літературою. У цьому контексті великого значення набуває засвоєння студентами фахової терміносистеми як невід'ємного складника їхньої професійної компетенції. Під фаховою терміносистемою ми розуміємо сукупність загальнонаукових і спеціальних термінів-слів та словосполучень, скорочень, аббревіатур, кліше, що характерні для певної галузі знань. Цілком справедливо вважається, що від рівня сформованості перекладацької компетентності студентів буде залежати не тільки швидкість та якість опрацювання ними науково-технічної літератури і виконання навчальних професійно орієнтованих завдань, але й

ефективність і результативність їхнього подальшого професійного спілкування, адекватність сприйняття фахової інформації та успішність розв'язання проблемних виробничих питань [2, с. 29].

Сучасна епоха розвитку іноземних мов характеризується значним кількісним зростанням термінів у різних сферах науки і техніки, їх активним проникненням у загальну розмовну мову, поповненням словникового складу новими одиницями. У зв'язку зі швидким розвитком науково-технічної інформації все актуальнішими стають проблеми вивчення особливостей функціонування термінів у процесі науково-технічного перекладу.

Важливо пам'ятати, що терміни багатозначні, спосіб їхнього перекладу залежить від спеціальності та області застосування. Серед усіх термінів, що зустрічаються в науково-технічній літературі, особливо виділяються терміни латинського і грецького походження. Проблема впливу латинської мови на національні терміносистеми була предметом розгляду багатьох робіт з термінознавства [1; 3; 4; 5]. Однак проблема специфіки освоєння латинських запозичень найчастіше розглядається у медичній терміносистемі, а функціонування латинської термінології у сфері технічних наук досліджено недостатньо, що і зумовлює актуальність нашої роботи.

Терміни, що використовуються у науковій літературі, власне, є запозиченнями. Запозичення лексики може відбуватися усним і письмовим шляхом. У разі запозичення усним шляхом слова швидше асимілюються в мові. Слова, запозичені письмово, довше зберігають свої фонетичні, орфографічні і граматичні особливості. Запозичення буває безпосереднім, а також відбувається за допомогою мови-посередника. Мовами-посередниками були, наприклад, латинська (через латину в англійську мову потрапило багато грецьких слів) і французька.

Більшість латинських запозичень належать до так званої інтернаціональної лексики, тобто повторюються в мовах багатьох народів, об'єднаних між собою загальними рисами культурного та суспільного розвитку. Такі терміни легко піддаються перекладу через їхню звукову й графічну подібність до української мови, наприклад: atom – атом; radio – радіо; energy – енергія; generator – генератор і т. п.

До основних способів запозичення лексики належать транскрипція, транслітерація, калькування і семантичне запозичення.

Транскрипція (фонетичний спосіб) – це таке запозичення словникової одиниці, при якому зберігається її звукова форма (іноді незначно видозмінена відповідно до фонетичних особливостей мови, в яку слово запозичується). Таким чином з англійської мови запозичені слова *football*, *trailer*, *jeans sport*, *travel*, *people*, *castle*, *fortress* та інші.

Транслітерація – це спосіб, при якому запозичується написання іноземного слова: літери запозиченого слова замінюються літерами рідної мови. При транслітерації слово читається за правилами читання рідної мови. Методом транслітерації з англійської мови походять слова *круїз* (*cruise*), *мотель* (*motel*), *клуб* (*club*), а також багато власних імен: *Вашингтон* (*Washington*), *Техас* (*Texas*), *Лондон* (*London*). В англійській мові багато слів грецького, латинського і французького походження, які зберегли свої графічні особливості, хоча і читаються за правилами англійської мови.

Калькування – це спосіб, при якому запозичуються асоціативне значення і структурна модель слова або словосполучення. Кальками називаються запозичення у вигляді буквального перекладу іноземного слова або виразу, тобто точного відтворення його засобами приймаючої мови із збереженням морфологічної структури та мотивування. Компоненти запозиченого слова або словосполучення переводяться окремо і з'єднуються за зразком іноземного слова або словосполучення. Наприклад, іменник "суїцид" – калька латинського *suicide* (*sui* – себе, *cide* – вбивство).

Семантичне запозичення – це запозичення нового значення, часто переносного, до вже наявного в мові слова. Так, наприклад, слова *pioneer* та *brigade* існували в англійській мові і до проникнення в неї «радянської» лексики, але значення «член дитячої комуністичної організації» та «трудоий колектив» вони отримали під впливом російської мови післяжовтневого періоду.

Найбільшу кількість слів, запозичених англійською мовою з латини, являють собою так звані книжкові запозичення. Це слова, що проникли в мову не в результаті безпосереднього, живого спілкування між народами, а за допомогою письмових документів, книг і т.п. Книжкові запозичення

якісно різняться від інших видів запозичень. Перш за все, вони менше зазнають різноманітних змін, особливо семантичних.

У сучасній англійській мові є й такі запозичення, які повністю зберегли свій латинський вигляд, тобто, не зазнали ніякої мовної асиміляції. Ці слова і вирази використовуються як свого роду цитати з латинської мови. Сфера їхнього застосування вельми обмежена: вони зазвичай вживаються в стилях наукової прози, ділових документах, в піднесеному ораторському стилі мови. До цих запозичень відносяться такі вирази як *alma mater*, *bona fide*, *ex officio*, *nota bene*, *et cetera* і подібні.

Розмаїття запозичень в англійській мові призвело до утворення великої кількості дублетів. Дублетами називаються два або кілька слів, які мають спільний корінь і спільне походження, але які, розвиваючись різними шляхами, отримують дещо різне звукове оформлення і значення. Як приклад, похідні від латинського дієслова *facere*: *factor*, *factory*, *faculty*, *defect*, *defeat*. Найбільші труднощі виникають при перекладі саме дублетів, і це питання заслуговує на окреме дослідження.

Підсумовуючи, зазначимо, для того, щоб будь-яка робота з термінами в рамках наукового або технічного тексту іноземною мовою була успішною, необхідно:

- 1) знати певний мінімум загальнонаукових і технічних термінів;
- 2) володіти термінами, характерними для тієї чи іншої сфери діяльності (спеціальності);
- 3) пам'ятати про багатозначність слів в англійській мові;
- 4) знати способи утворення множини деяких слів латинського походження;
- 5) уникати помилкових асоціацій з рідною мовою.

Володіння професійною термінологією робить майбутнього фахівця конкурентоспроможним, мотивованим, більш підготовленим до здійснення професійної діяльності, як рідною, так і іноземною мовою. У зв'язку з цим важливо приділяти цьому аспекту достатньо уваги в ході навчального процесу.

Література

1. Акуленко В. В. Вопросы интернационализации словарного состава языка / В. В. Акуленко. – Харьков : Изд-во Харьков. ун-та, 1972. – 215 с.
2. Барабанова Г. В. Когнітивно-комунікативна модель навчання професійно орієнтованого читання іноземною мовою в немовному вузі / Г. В. Барабанова // Іноземні мови. – 2004. – № 1. – С. 29–30.
3. Квитко И. С. Термин в научном документе / Исаак Семенович Квитко. – Львов : ЛГУ, 1976. – 129 с.
4. Лейчик В. М. Лингвистические проблемы терминологии и научно-технический перевод / В. М. Лейчик, С. Д. Шелов. – М : Всесоюзный центр переводов научно-технической литературы и документации, 1990. – 550 с.
5. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов / Дмитрий Семенович Лоте; [предисл. Т. Л. Канделаки, С. В. Гринева]. – М. : Наука, 1982. – 149 с.

Борисенко В. В.

*Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка*

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ- ФІЛОЛОГІВ

The author focuses attention on the necessity of introducing effective technologies and forms into educational process of pedagogical higher education institutions. The most effective modern forms and methods of training are determined. It is pointed out that such methods of teacher-student interaction can optimize the learning process and contribute to the improvement of professional communication of philology students.

Інноваційні зміни, зокрема в підготовці фахівців педагогічного напрямку, потребують упровадження новизни в зміст, форми, методи й принципи навчання, є творчим багатограним процесом інтелектуальної діяльності викладача й студента, спрямованим на відкриття, розповсюдження та використання практичного результату, що призводить до покращення, підвищення ефективності освітнього процесу.

Постійне оновлення змісту навчальних дисциплін, посилення уваги до практичного спрямування курсів у вищих навчальних закладах, а також визначення багатоаспектних завдань щодо формування

професійної компетентності майбутніх спеціалістів потребує активізації тих аспектів і механізмів, які забезпечують формування креативної особистості педагога й стимулювання її пізнавальних можливостей, розвиток професійної діяльності.

Тому важливим компонентом в освітній діяльності є вибір ефективних технологій та форм навчання.

Організаційними формами у навчанні студентів-філологів нами обрано лекційні, практично-семінарські заняття, захисти пропонованих проектів, проведення лінгвістичних та методичних «круглих столів», дискусій, рольових і сюжетних ігор, тренінгів, які є важливими формами розвивального навчання, сприяють удосконаленню професійного спілкування.

Нам імпонують думки Н. Голуб щодо впровадження в практичну діяльність видів спілкування, варіювання засобів впливу залежно від особливостей аудиторії, використання прийомів наочності. Інноваційна перебудова навчального процесу у вишах значною мірою впливає на характер форм, методів і засобів навчання, у тому числі й лекції. Практика підтверджує продуктивність нових її видів: лекції-діалогу, проблемної, інструктивної, узагальнювальної, бінарної, лекції теоретичного конструювання, лекції-ділової гри. Ефективності названих типів лекцій сприяють такі прийоми: з'ясування ключових питань попередньої лекції, привернення уваги студентів до змісту лекції за допомогою ключових фраз, постановка проблемних запитань і завдань, спільна пошукова діяльність тощо [1].

Однією з пріоритетних лекційних форм, які забезпечують розвиток професійно-комунікативних умінь і навичок студентів, на нашу думку, є лекція-візуалізація, оскільки така форма сприяє більш успішному сприйняттю й запам'ятовуванню навчального матеріалу.

Ефективною практичною формою, що сприяє процесу вдосконалення фахових умінь студентів, є комунікативні практикуми, під час яких забезпечується розвиток складових цілісного утворення, відбувається трансформація мовнокомунікативної діяльності в напрямку до покращення якості її репрезентації через усне та писемне комунікативне мовлення.

Дієвими технологіями й методами навчання майбутніх учителів-філологів визначено як традиційні, так й інноваційні: лекція, проблемний виклад матеріалу, частково-пошуковий метод, спостереження над мовою, експеримент, дослідницький метод, метод моделювання, кейс-метод, інформаційно-комунікаційні, особистісно зорієнтовані технології, комунікативні тренінги, інфографіка тощо.

У виборі ефективних технологій навчання нами враховано специфічні умови системи вищої філологічної освіти, мету і завдання навчальних дисциплін.

В основу взаємодії учасників навчального процесу з різним рівнем інтерактивності й управління навчальним процесом нами покладено сучасні інноваційні технології навчання (інформаційно-комунікаційні (комп'ютерні), ігрові, тренінгові).

Інформаційно-комунікаційні (комп'ютерні) технології сьогодні є одним із провідних засобів досягнення конкурентних переваг, тому розгляд ролі та значення сучасних інформаційних технологій на освітньому ринку є доволі актуальним. Освітні технології нами тлумачаться як система діяльності викладача і студента, що ґрунтується на відповідній ідеї, принципах організації та взаємозв'язку цілей, змісту і методів освіти.

У науковому обігу виокремлюють ігрові технології (гра, ділова гра), комп'ютерні технології (комп'ютеризація навчання), діалогові технології, пов'язані зі створенням комунікативного середовища (педагогічна взаємодія), тренінгові технології, інтерактивні технології, технології ОЗОН та компетентісно зорієнтованого навчання тощо.

Для реалізації інформаційно-комунікаційних технологій навчання викладачами розробляються та вдосконалюються комп'ютеризовані й електронні навчальні посібники, різноманітні моделі контролю рівня підготовленості студентів, комп'ютерні практикуми й навчальні тренажери, термінологічні словники-мінімуми для електронних навчальних завдань.

Одним із прикладів ефективних освітніх технологій сьогодні є інтерактивні технології навчання, зокрема кейс-технології, або метод аналізу ситуацій, які успішно й широко застосовуються в зарубіжжі, у вітчизняних вишах останнім часом теж розвиваються, а в останні два-три роки кейс-метод стає достатньо популярним засобом у викладанні та

бізнес-середовищі. Застосування кейс-технологій у навчанні передбачає такі цілі: розвиток навичок аналізу і критичного мислення, поєднання теорії й практики, представлення прикладів рішень; аналіз різних позицій та поглядів; формування навичок оцінювання альтернативних варіантів в умовах невизначеності.

Найбільш виразним прикладом кейс-технологій, що активізують процес навчання, є метод кейсів. Метод ситуаційного навчання (кейс-метод) розглядається як неперервний процес, спрямований на систематичний, цілеспрямований опис, вивчення, аналіз об'єктів реальної дійсності, що використовується не стільки для засвоєння знань, скільки для формування нових психолого-педагогічних і професійних якостей та вмій. Для викладача ж – це засіб творчого навчання [2, с. 190–195]. Провідною є роль кейс-методу в практичній підготовці майбутніх фахівців педагогічної галузі в аспекті формування їхньої професійної компетентності. Зазвичай, у ВНЗ студент здобуває знання й оволодіває відповідною методологією, практичного ж досвіду в нього майже немає. Кейс-метод дозволяє подолати цей недолік, оскільки націлює на використання теорії, оволодіння методологією та інструментарієм набуття досвіду. Систематичне застосування в навчальному процесі кейс-методу, або кейс-ситуації, на нашу думку, є доцільним у професійній підготовці студента.

Зазначимо, що ефективність застосування кейс-методу в навчально-виховному процесі залежить безпосередньо від якості пропонованих для вирішення студентам-філологам змодельованих професійних ситуацій, пов'язаних із їхньою майбутньою виробничою діяльністю.

Моделювання професійної ситуації передбачено на заняттях спецкурсів, оскільки такий вид роботи потребує знань із фахових дисциплін і є одним з ефективних засобів розвитку креативного мислення студентів-філологів та підготовки їх до виробничої практики.

Ефективними в реалізації зазначених технологій визначено ігрові форми навчання, які сприймаються студентами-філологами з великим інтересом, оскільки спрямовані на підвищення ефективності професійного спілкування. Активно пропонуються тренінги з когнітивної орієнтації, що передбачають проведення дискусій.

Комунікативні тренінги допомагають студентам реалізувати потреби в професійному спілкуванні. Продуктивними визначено види робіт, які супроводжуються відеозаписом з подальшим аналізом ситуації, вивченням мовлення учасників, проведенням словникової роботи з професійної термінології.

Ще одним дієвим інноваційним освітнім методом навчання студентів-філологів є інформаційна графіка, яка нині широко використовується у сферах політики, бізнесу, медіа, юриспруденції та інших галузях, проте, на жаль, дещо недооцінена в освіті, зокрема мовній.

Використання інфографіки дозволяє найбільш ефективно реалізувати можливості, закладені в нових педагогічних технологіях сучасності, що забезпечить підвищення рівня мовної освіти завдяки інтенсифікації навчання; стимулювання інтелектуальної активності; сприятиме розвитку візуальної пам'яті, нестандартного мислення, відповідатиме задоволенню потреб, інтересів, прагнень студентів.

Сучасний підхід до вибору ефективних методів і технологій навчання, форм діяльності, способів взаємодії викладача і студента дозволяє оптимізувати процес навчання, поліпшити організацію індивідуальної, групової, колективної діяльності студентів-філологів.

Отже, навчання за сучасними технологіями створює для студентів-філологів унікальні можливості: здобути уміння і навички орієнтуватися у сферах професійного спілкування, опанувати особливості мовної системи, специфіку використання різних мовних одиниць залежно від сфери та мети вживання, долучитися до вироблення мовних, мовленнєвих, комунікативних норм професійного спілкування.

Література

1. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі : монографія / Ніна Борисівна Голуб. – Черкаси : Брама-Україна, 2008. – 400 с.
2. Сурмін Ю. П. Метод аналізу ситуацій (case study) та його навчальні можливості / Юрій Петрович Сурмін // Глобалізація й Болонський процес : проблеми і технології: моногр. – К. : МАУП, 2005. – 328 с.

Василюк Т. В.

Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина

ДИАЛОГ КУЛЬТУР ВО ВНЕАУДИТОРНОЙ РАБОТЕ СО СТУДЕНТАМИ: ТРАДИЦИИ ГОСТЕПРИИМСТВА

The process of teaching foreign students at Belarusian universities is not confined to acquiring knowledge. Particular emphasis is placed on extracurricular educational work. The author describes the national features and cultural traditions of the Turkmen and Belarusian nations, which are a source of spiritual enrichment of students from these two countries.

Расширение международного сотрудничества в области образования, происходящее в последние десятилетия, способствует росту академической мобильности студентов из разных стран мира. Для Брестского государственного университета имени А. С. Пушкина опыт работы со студентами из-за рубежа является относительно новым – первые иностранные студенты появились здесь десять лет тому назад. На данный момент в университете обучается около 500 иностранных граждан, подавляющее большинство которых родом из Туркменистана. Из них около двухсот туркменских студентов изучают английский язык в качестве основной специальности на факультете иностранных языков или в качестве дополнительной специальности на филологическом факультете.

Обучение туркменских студентов в нашем университете представляет собой социальный опыт, который не сводится только к получению знаний, но предполагает опыт творческой деятельности, опыт эмоционально-ценностного отношения к социокультурной действительности. Высокий статус университетского образования предопределяет воспитание молодого поколения в духе толерантности, взаимоуважения и диалога культур. Важным фактором формирования поликультурного пространства иностранного студента в университете становится процесс внеаудиторной воспитательной работы. Кафедра лингводидактики проводит ряд уже ставших традиционными мероприятий с участием как туркменских, так и белорусских студентов филологического факультета и факультета иностранных языков.

Это круглые столы, семинары, конкурсы, викторины, праздники, выставки, экскурсии, презентации блюд национальной кухни.

Общение в менее формальной обстановке, чем на учебных занятиях, обсуждение интересных тем создают морально-психологического климат, благоприятный для укрепления дружбы и сотрудничества туркменских и белорусских студентов. Подготовка презентаций, участие в конкурсах и праздниках помогает белорусским и туркменским студентам обнаружить и проявить свои творческие способности. Знакомство с духовным и культурным достоянием как Беларуси и Туркменистана, так и других стран и народов способствует преодолению стереотипов и культурных барьеров, духовному взаимообогащению.

Оба наших народа имеют много схожих национальных черт. Одной из них является гостеприимство. О белорусском радушии и хлебосольстве можно судить и по тому, как у нас дома накрывают столы для гостей по случаю семейных и других праздников, и по тому, как мы «ад шчырага сэрца» принимаем иностранные делегации и в маленькой деревушке, и в райцентре, и в столице, на простых встречах и на международных фестивалях.

Туркменское гостеприимство – это также определяющий признак этого дружелюбного народа. Туркмены часто складывают мнение о человеке по тому, как он принимает гостей. Гости приветствуют словами «Хош гёлди низ!» («Добро пожаловать!») Скатерть, на которой расставляют блюда с едой, считается священной, и наступать на нее грех. Следует иметь в виду, что скатерть находится на полу, потому что туркмены едят сидя на коврах. Для кочевого туркмена ковер всегда был единственным предметом мебели – легко транспортабельные и теплые ковры служили и для покрытия внешних обводов юрт «кара-ой», и настилом для пола, и постелью.

Прежде чем приступить к приему пищи, каждый по традиции возносит хвалу Господу. На Востоке говорят: «Гость – от Аллаха!» Отсюда следует, что хорошо принять гостя – не только обязанность, но и священный долг хозяина. Эта традиция зародилась в древности и прочно укоренилась в сознании современных туркмен. В те времена это была элементарная форма защиты. Люди не перенесли бы тягот пустыни, не выжили бы без поддержки друг друга. Поэтому человеку,

не оказавшему гостеприимство путнику, выражали презрение даже его родственники [1, с. 17].

Такое внеаудиторное мероприятие как презентация блюд национальной кухни дает студентам уникальную возможность не только познакомиться с кулинарными традициями, но и в полной мере оценить гостеприимство друг друга. Белорусы угощают туркмен мясными блюдами, салатами, разнообразной выпечкой и, конечно же, блюдами из картофеля, среди которых наше «национальное достояние» – драники.

Находясь «в гостях» в нашей стране, туркменским студентам удастся готовить национальные мясные блюда (например, манты), супы (например, дограма), мучные изделия (печенье пишме, пончики баурсаки) и даже печь хлеб (лепешки чорек, которые всегда почитались как оберег, защищающий путника в дороге). Визитная карточка туркменской кухни – это, конечно же, плов. Его готовят десятками способов, но основу его всегда составляют рис и мясо, традиционно баранина (ее в Беларуси часто заменяют курицей), к которым добавляются перец, лук, тонко порезанные овощи и различные приправы. Многие блюда туркмены готовят в казане, который они привозят с собой из Туркменистана, так как пища, приготовленная в кастрюле или на сковороде, считается менее вкусной.

Развитие диалога культур в разных сферах духовной жизни невозможно без дружбы и сотрудничества, солидарности и взаимоуважения, поддержки гуманистических ценностей, взаимопроникновения культур. Время обучения туркменских студентов в Брестском государственном университете является важным эпизодом в этом диалоге не только для них самих, но и для белорусских студентов, которые учатся вместе с ними.

Література

1. Худайбердиев, М. Русско-туркменский разговорник / М. Худайбердиев. – СПб. : КАРО, 2014. – 144 с.

Грона Н. В.

Прилуцький гуманітарно-педагогічний коледж ім. І. Я. Франка

КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЦЕСУ ТЕКСТОТВОРЕННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

The article analyzes the conditions for the realization of cognitive-communicative approach during the text activities with primary school pupils. The research proves that the combination of semantic and functional aspects of working with the text at the Ukrainian lessons facilitates the formation of text work skills. The integration of cognitive and communicative methods allows the teacher to achieve the main goal of modern language education – the formation and development of communicative competence.

Сучасний стан мовознавства характеризується наявністю двох головних парадигм наукового знання – комунікативної й когнітивної, синтез яких є необхідним для розв'язання низки актуальних лінгводидактичних проблем, зокрема формування текстотворчих умінь учнів молодшого шкільного віку.

Мета статті – проаналізувати основні положення когнітивно-комунікативного підходу в процесі текстотворчої діяльності учнів молодшого шкільного віку.

“Когнітивний” (від лат. *cognitio* – знання, пізнання) підхід формально пов'язується з опублікованою в 1967 році У. Найсером науковою працею “Когнітивна психологія”. У своєму дослідженні У. Найсер обґрунтував необхідність урахування специфіки психічних процесів для підвищення ефективності інтелектуальної роботи людини.

Когнітивний підхід у лінгводидактиці розглядається науковцями як демонстраційно-пізнавальний процес, який спрямовує діяльність на засвоєння правил, уживання лексико-граматичних моделей, текстових моделей, на основі яких свідомо створюються висловлювання з комунікативною метою [2]. Комунікативний підхід передбачає вивчення мови в процесі спілкування. Комбінація когнітивного та комунікативного підходів активно реалізується в навчальному процесі під час вивчення молодшими школярами розділу «Текст».

У сучасних психолінгвістичних дослідженнях О. С. Кубрякової, В. З. Дем'янкова, Д. І. Ізаренкова, А. О. Кибрик, Ю. М. Караулова когнітивність розглядається як пізнавальна діяльність людини, яка має

психологічну природу й пов'язана з мовленням як формою прояву думки. Це виражається у сформованих когнітивних уміннях.

Аналіз різних науково-педагогічних джерел щодо тлумачення поняття «когнітивні вміння» дає можливість нам стверджувати, що когнітивні вміння пов'язані з процесами пізнання, а саме з набуттям, засвоєнням, опрацюванням, збереженням інформації, що надходить до людини з різних каналів, із переосмисленням знань, виведенням логічних висновків і прийняттям відповідних рішень. Тому ми будемо розуміти під когнітивними вміннями загальнонавчальні (універсальні) уміння, оволодіння якими дає можливість людині самостійно працювати з інформацією в процесі її набуття (засвоєння знань). Засвоїти знання — це означає бути здатним: відтворювати елементи базової навчальної інформації; застосовувати елементи навчальної інформації для розв'язання типових завдань предметної галузі; використовувати базу знань для здобуття нової інформації та розв'язання нових завдань у нових умовах. Організаційні, операційні, інформаційні вміння є складниками когнітивних умінь.

Призначення перших у ході текстотворчої діяльності учнів молодшого шкільного віку полягає в навчанні організовувати свою діяльність з метою набуття знань для створення змістовних текстів: планувати; уміти шукати необхідні джерела інформації, орієнтуватися в них; створювати тематичні словнички для написання творів; знати, як ділити текст на абзаци, складати план, анотацію; уміти користуватися системою Інтернет, здобувати необхідну інформацію з різних джерел. Зміст операційного складника полягає в уміннях виконувати певні дії (пізнавальні, розумові, практичні) за алгоритмами, правилами, схемами, тобто створювати самі тексти. Комунікативний складник когнітивних умінь охоплює групу вмінь, застосування яких забезпечує здійснення інтерактивного (діалогового) спілкування між учасниками. До складу інформаційного складника входять знання та вміння, і текстові зокрема, які необхідні для набуття нових знань та застосування їх у різних сферах людської діяльності, наприклад, написання молодшими школярами листів, запрошень, привітань, Інтернет-переписка та ін.

Формування когнітивних умінь неможливе без перебігу когнітивних процесів, до складу яких входять: увага, сприймання, мислення, пам'ять.

Усі вони взаємопов'язані в пізнавальному процесі, протікають відповідно до встановлених психологічною наукою закономірностей і потребують розвитку [4].

Наявність у молодших школярів когнітивних умінь дає можливість учням: визначати вид і призначення інформації; розуміти тексти наукового, художнього та ділового характеру (практично, без уживання термінів); виділяти основний зміст події, явища, тексту, співвідносити його з власним досвідом; утримувати в пам'яті одночасно декілька смислів явищ, висловлювань, текстів; добирати з бази ті знання і вміння, які необхідні для досягнення мети або задоволення потреб висловлювання, використовувати їх для власного розвитку; систематизувати отриману інформацію, на її основі будувати власні твердження, складати опорні плани, схеми тощо; вести спостереження за природними об'єктами. На цій основі робити висновки, узгоджувати результати спостережень із наявним досвідом й уявленнями, змінювати їх залежно від нової інформації; будувати припущення про можливі причини та наслідки подій із життя, висувати гіпотези й обґрунтовувати їх; бачити проблеми, шукати шляхи для їхнього розв'язання.

На сьогодні виділяють два аспекти роботи з текстом на уроках української мови: змістовий і функціональний. Отже, формування текстотворчих умінь відбувається як у плані змісту вираження думок, так і в плані функціональної доцільності. На матеріалі наукових досліджень з'ясовано сутність комунікативного підходу до навчання рідної мови, який ми розуміємо як стратегію навчання, яка спирається на живе мовлення, на спілкування (усне і писемне) та має на меті підготовку учнів до розв'язання комунікативних завдань на основі засвоєного мовного матеріалу.

Створення текстів ґрунтується і на діяльності особистості молодшого школяра. Діяльність особистості, або, точніше, її особистісний аспект, аналізується В. І. Селівановим у фокусі вольового процесу у вигляді трьох стадій: це виникнення мотиву до дії, усвідомлення його, «боротьба» мотивів, постановка мети й розв'язання; вибір засобів досягнення мети, коли визначаються можливі шляхи реалізації цієї мети, це важлива проміжна ланка між постановкою мети і її виконанням; виконання, реалізація мети і плану на практиці, а також оцінка отриманого результату» [4, с.107]. У текстовій діяльності ми

можемо виділити ці стадії у вигляді фаз мовленнєвої діяльності і мовленнєвих умінь школярів: орієнтація: в умовах спілкування, у змісті висловлювання, планування (створення програми), реалізація програми, контроль.

Отже, когнітивно-комунікативний підхід – це підхід до навчання, заснований на положеннях когнітивної психології, що передбачає в процесі формування текстотворчих умінь в учнів молодшого шкільного віку опору на принцип свідомості, урахування різноманітних когнітивних стилів, характерних для учнів конкретної навчальної групи, і навчальних стратегій, якими вони при цьому користуються у процесі комунікації.

Комунікативна методика зорієнтована на посилення практичної спрямованості змісту навчання мови, надання пріоритету формуванню й розвитку в учнів умінь та навичок спілкуватися в різних сферах соціального життя. «Своєрідність цієї методики полягає в оволодінні мовною особистістю усіма формами і видами мовленнєвої діяльності з метою спілкування» [3, с. 15].

До основних положень комунікативної методики відносимо: лінгвістичну науку про мову і мовлення як основу лінгвальної дійсності та їхні функції в спілкуванні; теорію мовленнєвої діяльності та її практичну реалізацію в процесі навчання мови; мовленнєве спілкування та його різновиди; текстоцентризм та інтерактивне навчання; комунікативну мовленнєву, мовну, соціокультурну й діяльнісну (стратегічну) компетентність мовної особистості.

Ці положення визначають теоретичні й прагматичні напрями реалізації комунікативної методики в навчанні української учнів молодшого шкільного віку і формуванні текстотворчих умінь зокрема.

Згідно з когнітивно-комунікативним підходом до навчання переважна частина уроку з української мови має бути присвячена вправлянню молодших школярів. Тобто, до 85 % урочного часу має відводитись на виконання вправ і лише 15 % – на засвоєння знань з мови, оскільки у процесі практичного вправляння учні краще формуються вміння й текстові зокрема.

Інтегруючись, когнітивна й комунікативна методики забезпечують досягнення головної мети стандартизованої мовної освіти – формування й розвитку комунікативної компетентності кожного, хто вивчає українську

мову. Отже, когнітивно-комунікативний підхід до навчання мови, що сформувався на базі провідних ідей означених методик, є одним із найпріоритетніших у реалізації стандарту мовної освіти в Україні.

Література

1. Брандес М. П. Предпереводческий анализ текста / М. П. Брандес, В. И. Провоторов. – Москва : НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. – 222 с.
2. Ковриго С. Б. Комунікативно-когнітивний підхід у навчанні англійської мови / С. Б. Ковриго // Англійська мова та література. – 2010. – № 36. – С. 17–23.
3. Пентилюк М. І. Сучасний урок української мови / М. І. Пентилюк, Т. Г. Окуневич. – Харків : Основа, 2007. – 171 с.
4. Селиванов В. И. Избранные психологические произведения / В. И. Селиванов. – Рязань : Изд-во Рязанского пед. ин-та, 1992. – 572 с.

Герасименко М. Д.

*Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка*

ЖАНРОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕКСТІВ ДЛЯ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО ЧИТАННЯ

The article analyses the genre characteristics of texts for professionally oriented reading by future language teachers. The definition of the concept professional text has been determined. Functional styles and genres of texts for teaching professionally oriented reading have been ascertained. Linguistic peculiarities, compositional and semantic structure of texts for teaching professionally oriented reading have been analyzed.

Професійно орієнтоване читання (ПОЧ) посідає важливе місце в іншомовній мовленнєвій діяльності майбутніх учителів, оскільки, окрім навчальної діяльності, учителі сучасного інформаційного суспільства мають займатися науково-дослідною діяльністю, вивчати та аналізувати останні досягнення і розробки українських та зарубіжних методистів, психологів, педагогів; брати участь у всеукраїнських, міжнародних конференціях та семінарах. Для цього учителям необхідно використовувати наукову інформацію з іншомовних фахових джерел, а тому ефективність діяльності вчителя залежить від його умінь читати

фахову літературу рідною та іноземними мовами. ПОЧ вимагає уміння читати з метою подальшого використання інформації тексту, тобто, зрілого читання.

Під ПОЧ майбутніх учителів англійської мови (АМ) ми розуміємо сприйняття та розуміння письмових повідомлень, тематично пов'язаних із фахом, метою якого є отримання, розуміння, оцінка та присвоєння нової, потрібної реципієнту, інформації для її подальшого використання у своїй професійній діяльності.

Інформація, що сприймається під час ПОЧ, передається у формі письмового тексту. Тому визначення жанрових особливостей фахового тексту (ФТ), за допомогою якого здійснюється навчання ПОЧ та ретельний відбір матеріалу для читання є важливою засадою для ефективного навчання ПОЧ.

Професійно орієнтований (фаховий) текст – це текст, призначений колу спеціалістів певної галузі знань, що містить професійно значущу інформацію, яка сприяє обміну професійними знаннями [6, с. 30].

Англомовний ФТ для майбутніх учителів є автентичним науково-педагогічним, методичним професійно спрямованим текстом англійською мовою, що сприяє оволодінню знаннями зі спеціальності.

Іншомовні ФТ належать до функціонального стилю наукової прози, який виконує функцію повідомлення, слугує інструментом для передачі наукових ідей та обміну науковою інформацією [5, 8].

Серед письмових жанрів наукової прози виділяють статтю періодичного видання, монографію, патент, навчальний посібник, рецензію, анотацію [3].

До основних жанрів англо-американської наукової прози відносять оглядові та експериментальні статті, наукові статті типу “обговорення за круглим столом”, “інтерв'ю”, матеріали наукових конференцій, повідомлення про майбутні та минулі конференції, нові наукові й технічні розробки, анотації, рецензії, монографії, традиційну та “електронну” наукову кореспонденцію тощо [2, с. 47].

Для навчання ПОЧ майбутніх учителів АМ доцільно використовувати неадаптовані автентичні наукові статті з іншомовних фахових журналів.

Під науковою статтею для навчання ПОЧ ми розуміємо жанр наукової прози, характерною ознакою якого є повідомлення про певне явище, процес, дослідження тощо із чітким зазначенням методів, спостережень, практичного використання та висновків.

Серед традиційних жанрів наукової статті виділяють наукові статті, в яких наводяться результати оригінальних теоретичних і/або експериментальних досліджень (експериментальні статті) та оглядові наукові статті (проблемні), серед нових – наукові статті типу обговорення за круглим столом, наукові статті-інтерв'ю, наукові статті, що містять аналіз конкретних випадків/прикладів (статті-аналізи), наукові статті-доповіді [2, с. 47].

Для навчання ПОЧ доцільно використовувати статті-аналізи, що містять аналіз конкретних випадків\прикладів, та оглядові статті, які репрезентують певну проблему, мають характер узагальнень, оглядів.

Лексика наукової прози поділяється на три основні групи: загальна лексика, загальнонаукова лексика та власне термінологія. У середньому, термінологічна лексика складає 15–20% загальної лексики наукового стилю [1, с. 53].

Лексичний рівень наукових статей для англомовного ПОЧ майбутніх учителів можна охарактеризувати наявністю таких лексичних одиниць: 1) лексичні одиниці із нейтральним стилістичним забарвленням, тобто загальнонавчальні слова, які створюють основу фахових статей; 2) лексичні одиниці загальнонаукового вжитку, які притаманні будь-яким текстам, що належать до наукового стилю та використовуються для підвищення інформативності та забезпечення науковості інформації; 3) термінологічні лексичні одиниці, які стосуються семантичного поля “педагогіка”, “лінгвістика”, “психологія”, “методика навчання іноземних мов”. Лексичні одиниці цієї групи забезпечують тематичність текстів для ПОЧ; 4) фразові одиниці, кліше, які використовуються для надання статті логіко-структурної організованості та для забезпечення зв'язності викладу.

Особливостями мовного оформлення фахових статей на граматичному рівні є вживання форм дієслів: the Present Simple Active and Passive, Past Simple Active and Passive, the Present Perfect, the Future Simple.

Крім того, простежується взаємозв'язок між формами дієслова та способом викладу професійно спрямованого монологу [4, с. 51].

Фахові статті характеризуються наявністю слів-зв'язок, які вказують на послідовність викладу, об'єднують частини тексту, забезпечують логічний та плавний перехід від однієї думки до іншої, від однієї структурної частини тексту до іншої. Вони є своєрідними сигналами структури тексту та допомагають орієнтуватися у тексті.

Англомовна оглядова стаття та стаття-аналіз включають такі структурно-сміслові компоненти: назву (заголовки), вступ, основну частину (складається з окремих розділів), в яких розглядаються окремі аспекти проблеми, висновки та бібліографію [7, с. 70].

У статтях фахових періодичних видань для учителів АМ найбільш важлива інформація розташована у «сильних» позиціях тексту, якими є вступна і заключна частини.

Таким чином, фаховий текст для навчання ПОЧ майбутніх учителів АМ співвідноситься із науковим функціональним стилем, власне науковим підстилем та реалізується у жанрі наукових статей таких видів як наукова оглядова стаття та наукова стаття-аналіз, тематично пов'язаних із майбутнім фахом. Фахова стаття структурно складається із назви, вступної та основної частини, висновків і характеризується специфічним мовним оформленням, притаманним науковому професійно спрямованому писемному мовленню.

Література

1. Бочкарьова О. Ю. Методика навчання майбутніх вчителів англійської мови професійно спрямованого аудіювання : дис. ... канд.. пед. наук : 13.00.02 / Бочкарьова Олена Юріївна ; КНЛУ. – К., 2007. – 278 с.
2. Ільченко О. М. Етикетизація англо-американського наукового дискурсу : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04 / Ольга Михайлівна Ільченко ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2002. — 37 с.
3. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу / А. Я. Коваленко. – К. : Інкос, 2002. – 318 с.
4. Самойлюкевич И. В. Методика обучения профессионально направленному говорению на английском языке : III курс языкового пед. вуза : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. / Инна Владимировна Самойлюкевич ; Киевский пед. ин-т. – К., 1991. – 247 с.

5. Сухова Л. В. Контекстуальная связь предложений (на материале французской научной прозы) / Сухова Л. В. – К. : Вища школа, 1982. – 160 с.
6. Тарабаева Е. В. Формирование познавательной-практической самостоятельности в профессиональной языковой подготовке студентов технических специальностей : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Елена Викторовна Тарабаева ; Удмуртский государственный университет. – Ижевск, 2005. – 191 с.
7. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти / О. Б. Тарнопольський. – Д. : Вид-во ДУЕП, 2005. – 248 с.
8. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / Светлана Григорьевна Тер-Минасова. – М. : Слово/Slovo, 2008. – 624 с.

Конопю О. С.

*Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка*

СУЧАСНІ АВТЕНТИЧНІ НАВЧАЛЬНІ ВІДЕОКУРСИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДОШКІЛЬНИКІВ

The article deals with the problem of authentic educational videocourses for forming English communicative competence for kindergarten kids. It suggests the definition of the term “authentic video” and gives the list of 20 selected authentic educational videocourses for forming English communicative competence for kindergarten kids.

Динамічна відеофонограма (ВФГ) є одним з найважливіших навчальних засобів для формування іншомовної комунікативної компетентності, яка завдяки слухо-зоровому синтезу здатна відтворити велику кількість базових характеристик процесу реальної усної комунікації, чого не можливо досягти жодним іншим навчальним засобом. Вивчення положення ВФГ застосування у навчальному процесі посідає значне місце серед наукових досліджень (Н. І. Бичкова, Р. І. Вікович, О. І. Гузь, С. Е. Кіржнер, Т. П. Леонтьєва, М. В. Ляховицький, Н. В. Мосьпан, С. А. Могільовцев, В. С. Пащук, В. І. Писаренко, І. А. Рябцевич, О. Яхнюк, О. В. Шмирова, М. Allan, В. Baddock, L. Brandi, W. Bufe, J. Lonergan, J. Sherman, E. Sumerfield та ін.). Але вивчення застосування ВФГ для формування іншомовної комунікативної компетентності у дошкільників вивчено ще недостатньо.

Для ефективного формування іншомовної комунікативної компетентності ВФГ повинні бути здебільшого автентичними, тобто підготовленими носіями мови для носіїв мови, а не для навчальних цілей вивчення мови як іноземної [2, с. 11]. Під автентичною ВФГ ми розуміємо ВФГ, виготовлену носіями мови, що являє собою джерело аудіовізуальної інформації, яке є достатньо достовірним; автентичність стосується декількох аспектів: 1) тексту сценарію (структурна, лексико-фразеологічна, граматична, функціональна автентичність); 2) параметрів мовлення акторів (автентичність вимови, структурна, лексико-фразеологічна, граматична, функціональна автентичність); 3) невербальних засобів спілкування; 4) автентичності національної ментальності і картини світу. Для ефективного формування іншомовної комунікативної компетентності у дошкільників серед різних типів ВФГ автентичні навчальні відеокурси (АНВ) є найпристосованішими для використання їх у навчальному процесі.

На сучасному етапі існує велика кількість АНВ. Вони значно відрізняються один від одного обсягом, змістом комунікативних ситуацій, наявністю вербального графічного матеріалу і відеофонівправ. Здебільшого АНВ виступають додатком до основних навчальних посібників або є самостійними навчальними курсами. Відеопаке́т додаткових відеокурсів складається з DVD/CD дисків, книги для вчителя (Teacher's Book), зошита для учнів (Student's Book). АНВ мають свої зовнішні та внутрішні характеристики. Дослідження АНВ показує, що вони здебільшого мають великий обсяг і поділені на частини.

Ми проаналізували 20 АНВ за такими критеріями відбору: ступінь морально-етичного впливу на дитину, автентичність, сучасність, урахування вокабуляру АНВ й лексику дітей і можемо рекомендувати для формування англійської комунікативної компетентності у дошкільників такі АНВ: *Baby Beetles, Collection of Easy Dialogue, Disney's Magic English, English Adventure Starter A, Family and Friends, Funny English, Gogo Loves English, Kid's Box 1, KID'S S ABC, Muzzy, Muzzy Comes Back, Muzzy In Gondoland, Learn English for Kids, Playway to English, Tom and Keri, Top Songs, Spotlight Starter, Super Why, Welcome 1, Wizardora, Zippy and Me*). Усі зазначені вище АНВ можна безкоштовно завантажити у мережі Інтернет.

Аналіз теорії і практики використання АНВ у навчальному процесі дозволяє визначити такі її переваги над іншими засобами навчання: 1) емоційний вплив ВФГ; 2) вільний доступ до автентичної ВФГ; 3) ВФГ реалізує різні види наочності; 4) ВФГ сприяє вирішенню проблеми масовості в навчанні; 5) ВФГ здатна індивідуалізувати процес

формування іншомовної комунікативної компетентності; 6) ВФГ забезпечує високу мовленнєво-розумову активність і інтенсифікацію навчального процесу; 7) ВФГ дозволяє ефективно організувати формування іншомовної комунікативної компетенції; 8) ВФГ надає можливість оптимально провести самостійну роботу; 9) наявність зворотного зв'язку, якщо автентична ВФГ використовується з комп'ютерною підтримкою [1, с. 245–252].

Таким чином, АНВ безперечно є ефективним засобом формування англomовної комунікативної компетентності у дошкільників. Вони створюють як раціональний, так і емоційний вплив на дитину, відображають реальне мовленнєве середовище завдяки єдності аудіо- та відеорядів.

Література

1. Конотоп О. С. Переваги використання автентичної відеофонограми у вивченні іноземних мов і культур // Здобутки та перспективи розвитку сучасного мовознавства: Міжнар. зб. наук. пр., присвяч. 70-річ. ювіл. проф. Алли Андріївни Калити. – К.: Вид-во «Політехніка», 2015. – С. 245–252.
2. Носонович Е. Параметры аутентичного учебного текста / Е. В. Носонович, Р. П. Мильруд // Иностранные языки в школе . – 1999. – № 1. – С. 11–16.

Kovalska N. V., Osipchuk Yu. S.

National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

LINGUISTIC COMPETENCE FOR THE FUTURE TRANSLATORS

The paper provides theoretical substantiation of linguistic and translational competences in terms of teaching methodology and techniques. Moreover, practical elaboration and solutions have been suggested for the improvement of the study process at the Faculty of Linguistics (NTUU “Igor Sikorsky KPI”), based on the studying experience at KU Leuven, Belgium.

The development of professionalism involves the obtaining of specific skills at the University. In terms of translators and interpreters necessary skills are represented by specific competences. According to the Multi-Languages Corporation translators and interpreters should acquire the following competences [1]:

1. Linguistic (language) competence – the ability to comprehend the source language and apply this knowledge to render the message as accurately as possible in the target language.
2. Interpreting – the ability to assess and comprehend the original message and render it in the target language without omissions, additions or distortions.
3. Interpersonal – strong communication skills, tactfulness.
4. Research and technical – the ability to efficiently acquire the additional linguistic and specialized knowledge necessary to interpret in specialized cases; experience in the use of research tools and the ability to develop suitable strategies for the efficient use of the information sources available.

Hurtado Albir summarizes these competences in one translational competence (TC) saying: “TC is seen as comprising five sub-competences (bilingual, extralinguistic, translation knowledge, instrumental and strategic) as well as some psychophysiological components” [2, p.169–170].

Teodora Popescu states that language learning together with its competences (linguistic, pragmatic, intercultural and sociolinguistic) is only an element of translation competence. She also declares that “the translation theory and practice syllabus for language learners should include the elements of translation competence from language learning to the translation profession proper” [4, p. 1187].

Linguistics – National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Ukraine, and Katholieke Universiteit Leuven, Belgium – it would be necessary to suggest following teaching techniques that could be applied at NTUU “Igor Sikorsky KPI”.

The Faculty of Linguistics at NTUU “Igor Sikorsky KPI” uses the Upstream textbooks (B2+ – C2 level) for the groups with first English language. The book is aimed to study the language (!), yet not translation. Therefore, in addition to the book material lecturers should provide students with the extra materials concerning translation practice exercises. In most cases translation represents the transition of the text from the mother tongue to the target language. M. Celce-Murcia gives the typical example in this this approach: “translating sentences from the target language into the mother tongue” [1, p. 5].

Moreover, talking about successful class framed by time, it would be suggested to use Belgian practice of preparing for classes: lecturer sends the presentation with key points of the next class (theory, grammatical material, new vocabulary with equivalents in Ukrainian etc) in advance. In such a way the lecturer will use the limited time in class for illustrating grammar examples, speaking practice with the usage of new vocabulary, listening and translation.

The best way of transferring the new vocabulary into the active one is through using it in a spontaneous speech. In addition to discussing some abstract quotas from Upstream students book (speaking section), lecturer may use various dilemmas with relevant information.

Another improvement in both teaching and assessment process could be made with the help of modern technologies, such as projector, free Wi-Fi, linguistic laboratories etc. Projector and Wi-Fi give the access to the huge database of audio and video materials, to online polls or tests, which are prepared by the lecturer that are available on any digital device (laptop, tablet, cellphone), and linguistic laboratories simplify the assessment of speaking skills of all students.

In conclusion, lecturers should find the way to motivate students to study through new modern optimal approach, updating the existing exercise structure and giving relevant up-to-date data. If students understand that what they are studying is necessary for their everyday life, they will try to do their best in order to gain competences.

References

1. Celce-Murcia M. Language teaching approaches: an overview / M. Celce-Murcia // Teaching English as a second foreign language. – Boston: Heinle & Heinle, 1991. – P. 3–11.
2. Hurtado A. Competence-based curriculum design for training translators / A. Hurtado // The interpreter and translator trainer. – NY: Routledge Custom Publishing, 2007. – Vol.1(2). – P. 165–195.
3. Interpreter skills and competencies [Електронний ресурс] // Multi-Languages Corporation. – Режим доступу: <http://multi-languages.com/>
4. Popescu T. Linguistic competence vs. Translation competence: A pedagogic approach / T. Popescu // – Режим доступу: [http://eprints.ibu.edu.ba/560/1/FLTAL % 202011%20Proceed%C4%B1ngs%20Book_1_p1183-p1189.pdf](http://eprints.ibu.edu.ba/560/1/FLTAL%202011%20Proceed%C4%B1ngs%20Book_1_p1183-p1189.pdf)

Онищук Е. В.

Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина

**К ВОПРОСУ О МЕЖЪЯЗЫКОВОЙ ИНТЕРФЕРЕНЦИИ ПРИ
ИЗУЧЕНИИ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА КАК ВТОРОГО
ИНОСТРАННОГО**

The article is devoted to the problem of language interference, which students with knowledge of the English language face while studying German as their second foreign language. Typical phonetic, spelling, lexical and syntactic errors in oral and written German speech are considered in the article.

Тема изучения нескольких иностранных языков особенно актуальна. Немецкий язык является типично вторым иностранным языком и не только у нас в вузе. Это обуславливается интенсификацией сотрудничества между нашей страной и Германией в коммерческой и профессиональной жизни, увеличением личной мобильности, расширением контактов между обеими странами. Изучающие английский язык в качестве первого иностранного языка могут использовать полученный опыт, знания, умения и навыки при изучении немецкого языка в качестве второго иностранного, что значительно облегчит его изучение. Но важно знать, что изучение каждого нового иностранного языка, влечет за собой множество трудностей, например, при обучении немецкому языку на базе английского учащиеся испытывают трудности при произношении, в правилах чтения, в интонации, в порядке слов, в склонении артиклей, в спряжении глаголов, в сложных грамматических конструкциях и т. д.

Такие трудности вызывает явление межъязыковой интерференции. Слово «интерференция» произошло от латинского *inter* (между) и *ferentis* (несущий, переносящий). Языковые явления, которые возникают в речи периодически, не приобретают распространения, не становятся нормой, относятся к области интерференции. В лингвистике явление интерференции возникает при контактировании двух или нескольких языков, т.е. под влиянием языковых уровней одного происходит нарушение норм языковой структуры другого. Причиной возникновения интерференции является тот факт, что человек строит свою речь по нормам родного языка или первого иностранного языка (ИЯ1), в данном

случае английского, и устанавливает между отдельными языковыми фактами второго иностранного языка (ИЯ2) (немецкого) несвойственные связи и отношения. Проблемы мультилингвального обучения охватывают все уровни (фонетический, лексический, грамматический, орфографический) и в целом влияют на продуктивную и рецептивную речевую деятельность при обучении ИЯ2.

В фонетике наиболее распространенным типом интерференции является интерференция по аналогии, связанная с прямым переносом произносительных навыков английского языка на соответствующее немецкое слово. Это касается гласных и согласных. Самыми типичными проявлениями фонемной интерференции в немецкой речи студентов, изучающих английский язык как первый иностранный, можно отнести следующие:

1. подмена одной фонемы немецкого языка другой, сходной по артикуляции, но отличной по звучанию, как, например, употребление /s/ вместо /z/ в таких немецких словах, как *Sofa, Isolation, Singular*;

2. подмена немецкой фонемы однотипной английской, например немецкого язычкового /r/ английским переднеязычным альвеолярным щелевым сонантом /r/, а также непроизнесение его в конце слова, как, например, в словах *Winter, Schwester, Meister*;

3. подмена одного аллофона данной фонемы другим. Так, более твердый вариант английского // на конце слова появляется на месте более мягкой немецкой фонемы //l. Ср. немецкое *hell* и английское *bell*.

Орфографическая интерференция проявляется на письме. Перенос в изучаемый язык правил написания слов английского языка порождает орфографические ошибки. Например, *October (Oktober), Shule (Schule), mine (meine)*.

Лексическая интерференция обычно приводит к буквализмам. Так, например, слово *das Gift* ('poison' – яд) воспринимается как 'gift' ('das Geschenk' – подарок); *bekommen* ('to get' – получать) как 'became' ('werden'- становится); союз *weil* ('because' – потому что) как 'while' ('während' – в то время как); *ich will* ('I want' – я хочу) как 'I will' ('ich werde' – я буду).

Своевременный комментарий по поводу «ложных друзей» переводчика, а также работа со словарем способствуют предупреждению

ошибок, возникающих по ложной аналогии с существующими английскими словами.

Анализ некоторых случаев грамматической интерференции позволяет определить типичные грамматические трудности и способы их преодоления. Грамматические системы английского и немецкого языков имеют много общего, которое проявляется как на морфологическом, так и на синтаксическом уровне, и именно: в данных языках имеются одни и те же части речи и члены предложения. Различия же обнаруживаются при сопоставлении любой части речи, например, несовпадение рода. Огромную трудность представляют собой артикли. В немецком языке они более развиты, чем в английском, так как имеют формы рода и числа. Трудным для усвоения является склонение прилагательных в немецком языке на фоне его отсутствия в английском.

Глагол – одна из сложных грамматических форм. Настоящее время имеет наибольшее сходство в образовании и употреблении. В качестве положительного переноса с ИЯ1 на ИЯ2 могут рассматриваться такие грамматические темы, как правильные и неправильные глаголы, простые и сложные времена, согласование времен, страдательный залог, наклонение. Наиболее трудным является прошедшее время. В английском языке существует 4 формы прошедшего времени, в немецком – три. Имеются расхождения в употреблении глагольных форм, вспомогательных глаголов *haben/sein* при образовании форм прошедшего времени Perfekt и Plusquamperfekt в немецком языке, в спряжении сильных глаголов в настоящем времени и глаголов с отделяемыми приставками. Для преодоления грамматической интерференции необходимо выявить сходства и различия и установить межъязыковые эквиваленты для успешного их усвоения.

На синтаксическом уровне интерференция обнаруживается в нарушении порядка слов. Одна из самых распространенных синтаксических ошибок - неправильный порядок слов в повествовательных предложениях с обратным порядком слов. Например, *Heute ich gehe* вместо *Heute gehe ich* по аналогии с английским *Today I go*. Строгий порядок слов в немецком придаточном предложении со сказуемым в конце тоже часто нарушается, как и несоблюдение рамочной конструкции предложения.

Сознательный анализ тех или иных явлений предотвратит интерференцию. Подбор текстов и упражнений, составление контрольных работ с учетом межъязыковой интерференции является одним из самых важных элементов организации эффективного обучения.

Частотность возникновения интерференции зависит от нескольких факторов:

- от уровня владения ИЯ1: чем лучше обучаемый владеет ИЯ1, тем меньше явлений интерференции у него возникнет, и тем больше появляется возможностей для положительного переноса. Но это означает также что низкий уровень владения ИЯ1 может оказать тормозящее воздействие на овладение ИЯ2.

- от величины промежутка времени, который отделяет изучение ИЯ2 от изучения ИЯ1: чем меньше промежутки, тем больше воздействие ИЯ1 на овладение ИЯ2.

Изучение ошибок со стороны интерферирующего влияния ИЯ1 на изучение ИЯ2 создает необходимость разработать систему методов и приемов в предупреждении и преодолении интерференции. Межъязыковые сопоставления и контрастирующие упражнения, перевод, вербальное объяснение трудных ситуаций эффективно воздействуют на предотвращение этого явления.

Учет фактора интерференции при изучении ИЯ2 позволяет предупредить ошибки, сократить их количество и тем самым облегчить процесс обучения. К тому же сознательная работа над ИЯ2 поможет и в работе над ИЯ1, так как взаимодействие опыта изучения языков оказывают взаимообогащающее влияние.

Сыч М. А.

Брестский государственный университет им. А. С.Пушкина

ПРИМЕНЕНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ПОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ

The article views an ambiguous approach to the problem of replacing the process of interaction in the 'teacher-student' system by artificial intelligence; examples are given for the benefit of different points of view on this issue.

Сегодня сложно представить образовательные учреждения, где бы в той или иной мере не применялись компьютерные технологии. Внедрение современной компьютерной техники и средств передачи информации в

различные сферы человеческой деятельности привело к появлению принципиально новых способов осуществления этой деятельности, объединенных в понятие новые информационные технологии (НИТ). Вопросы применения их в методике преподавания иностранных языков рассматриваются большинством исследователей как один из способов реализации на занятиях личностно-деятельностного подхода к обучению, благодаря которому учащиеся выступают как активные творческие субъекты учебной деятельности (И. Л. Бим, И. А. Зимняя, Е.С. Полат и др.).

Широкие перспективы для НИТ открываются и в педагогической области. Использование НИТ в учебно-педагогическом процессе представляет, по мнению специалистов, качественно новый этап в теории и практике педагогики. Стремление прогрессивных педагогов удовлетворить возрастающие потребности в образовании путем использования возможностей НИТ вызывает к жизни и новые формы обучения.

Многие компании инвестируют свои ресурсы в тренировку самообучающейся системы искусственного интеллекта для обучения иностранным языкам. Идея заключается в том, чтобы помочь преподавателю подобрать индивидуальную программу обучения студента даже при групповых занятиях. Преподаватель будет получать подсказки от системы: на что именно давать фокус, какие слова использовать и какие грамматические моменты прорабатывать с конкретным студентом. Но это не замена живого преподавателя. Еще несколько лет не будет аналогов живому человеческому обучению.

С 2014 года Стэнфордский университет работает над проектом исследования искусственного интеллекта 'AI 100', цель которого заключается в отслеживании того, как развитие новейших технологий влияет на жизнь человека в различных сферах его деятельности. У понятия «искусственный интеллект» нет четкого определения, но оно сводится к тому, что это – направление технологических разработок, которые делают механизмы «умными», действующими правильно в любых обстоятельствах.

Одной из самых успешных областей для разработчиков искусственного интеллекта стало образование. Преподаватели и студенты

постоянно пользуются различными приложениями и программами для изучения отдельных предметов. Сегодня большое количество компаний выпускают обучающих роботов, которые используют в школах. Приложения вроде Duolingo и Carnegie Speech обучают иностранным языкам; разрабатываются технологии, позволяющие анализировать ошибки студентов, определять самые сложные места в учебных программах, помогать в изучении проблемных тем

В этой связи представляется интересным эксперимент, проведенный Эшоком Гоэлом (Ashok Goel), профессором школы интерактивного обучения Института технологий (Атланта, штат Джоржия: School of Interactive Computing at the Georgia Institute of Technology in Atlanta), который использует интернет практически на всех занятиях, где он ведет обучение. Каждый семестр более трехсот выпускников являются слушателями его курса «Искусственный интеллект» (Artificial Intelligence). При этом студенты никогда не встречаются лично, поскольку все занятия проводятся в режиме онлайн через вебсайт. Сайт дает возможность задавать вопросы и выполнять задания, находясь в любой точке мира.

Восемь ассистентов помогают профессору отвечать на тысячи вопросов, задаваемых сотнями студентов на его занятиях. И этой помощи, по мнению профессора, недостаточно, чтобы помочь всем желающим. Поэтому был проведен эксперимент, позволяющий ответить на обсуждаемый вопрос о замене «живого» общения интерактивным.

Гоэл заметил, что каждый семестр студенты задавали много одинаковых вопросов. В начале весеннего семестра 2016 года он принял в свою команду нового члена – Джил Уотсон (Jill Watson), которая была способна отвечать на вопросы студентов гораздо быстрее его прежних ассистентов и могла делать это 24 часа в сутки.

Только в конце семестра студенты Гоэла разгадали секрет: Джил Уотсон – это искусственный интеллект, созданный профессором – компьютерная программа. «Как только они раскрыли секрет Джил, они спросили, не являюсь ли я сам искусственным интеллектом», – шутит профессор. Сейчас он использует Уотсон в двух своих аудиториях, но не говорит своим студентам кто из ассистентов-преподавателей – компьютерная программа. Он надеется, что эта технология поможет

учителям создавать собственные программы для работы как в классах, так и вне аудиторий.

Профессор Гоэл убежден, что доступность новых технологий сделает возможным образование в любой точке мира. Но есть некоторые опасения по поводу того, насколько хорошо работают эти технологии. Например, американские ученые выяснили, что учить иностранные язык взрослым мешает развившийся, по сравнению с детским возрастом, интеллект. Результаты этого исследования представлены в журнале 'PLOS One', а краткую информацию о нем можно получить на сайте MIT News.

'SRI International '(Stanford Research Institute International) является некоммерческой организацией, которая исследует различные вопросы. В апреле группа опубликовала результаты опроса по внедрению образовательных технологий в 14 колледжах. Они изучили результаты онлайн работы в классах, а также результаты специальный программ, позволяющих определить уровень достижений студентов, внесли свои предложения по поводу образовательных ресурсов. Исследование показало, что применение технологий не сильно помогло студентам в выполнении заданий.

Хосе Антонио Боуэн (Jose Bowen), президент Goucher College в городе Балтимор (штат Мэриленд), написал книгу под названием "Teaching Naked", в которой приводит аргументы против использования компьютерных технологий в классах. Боуэн отмечает тот факт, что технологии не улучшают доступ к информации. Он так же говорит о том, что они не бесплатны и доступны в большинстве случаев для тех, кто может за них платить. Боуэн так же предупреждает, что доступ студентов к получению большего количества информации через интернет или социальные сети не помогает им понять, как использовать эту информацию. Задача образовательного учреждения – научить студентов критически думать и находить свое место в жизни. Безусловно, современные технологии позволяют «привести учителя в любой класс и в любой точке мира», как в случае с Гоэлом Эшоком, но они окажутся бесполезными для студентов с ограниченным образовательным опытом. «Вам дадут неизвестный инструмент, но при этом не научат им пользоваться. Такая же ситуация и с онлайн-технологиями»[1].

Автор книги признает возможность применения компьютерных технологий вне аудиторий, их способность делать то, что не всегда может делать учитель. Например, найти ответ на интересующий вопрос, когда преподавателя нет рядом. Безусловно, учитель должен понимать, что в современных условиях невозможно игнорировать использование стремительно развивающихся технологий в процессе обучения, однако, они никогда не смогут заменить личного общения. Нужно понимать, что обучение в аудиториях сегодня готовит студентов к технологичному будущему.

Существуют опасения, что компьютеры начнут думать сами и, более того, могут прийти не к самым утешительным выводам относительно поведения человека. Подобные страхи вполне обоснованы: сегодня уже разрабатывается машинное обучение по принципу нейронных сетей, то есть по нашему собственному образу и подобию: так работает наш мозг. Это говорит о том, что компьютеры постепенно начинают выстраивать не только библиотеку моделей и клише, но и начинают закладывать основу традиционного мышления (причинно-следственные связи и так далее).

Сегодня искусственный интеллект применяется в активных разработках автономного транспорта, мгновенных переводах с иностранных языков, мобильных помощниках в смартфонах и так далее. Все эти достижения делают нашу жизнь удобнее и лучше. Вот на этом и стоит фокусировать свое внимание сегодня.

Совершенно очевидно неоднозначное отношение современных ученых к вопросу применения искусственного интеллекта в процессе образования несмотря на то, что он завоевывает новые сферы, связанные с моделированием человеческих способностей решать разнообразные задачи. Такие направления развития искусственного интеллекта, как «Система распознавания и синтеза речи, текста и изображений» и «Система искусственного интеллекта» включены в перечень приоритетных направлений создания и развития новых и высоких технологий, перспективных производств, основанных на этих технологиях в Республике Беларусь. Но, несмотря на стремительное развитие компьютерных технологий, автор доклада считает, что всё-таки живые учителя из школ не исчезнут и, по-прежнему, будут вести основные предметы.

Література

1. José Antonio Bowen, "Teaching Naked" [Электронный ресурс]. Режим доступа:<https://www.youtube.com/watch?v=nvTD0GxQsYQ>. – Дата доступа: 27.01. 2017.

Хотько Н. А.

Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина

**СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ КОМПОНЕНТ В СТРУКТУРЕ
ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ**

The socio-cultural competence is viewed as an integral component of an individual's communicative competence in foreign language. The knowledge of foreign language itself appears to be insufficient in overcoming various difficulties connected with cross-cultural interaction which testifies the necessity of the development of the socio-cultural competence. This process requires profound knowledge of this psycholinguistic phenomenon which is a complex system including a vast specter of psychological features and characteristics.

В настоящее время мы живем в условиях открытого общества, имеем широкий спектр возможностей общения с представителями других культур. Все это обуславливает практическую и социальную необходимость формирования коммуникативной компетенции как сущностной характеристики личности в современном поликультурном пространстве. В каждой культуре есть свои законы, свои нормы и правила, знание которых поможет освободиться от собственного этно – и эгоцентризма, быть компетентным и толерантным при общении с представителями других этнических культур [2].

Современная система овладения иноязычным общением связывает эффективность обучения с формированием компетенции межкультурного общения, социокультурной компетенции (В. Г. Костомаров, В. П. Фурманова, Ю. В. Прохоров, Т. Н. Чернявская, О. М. Отменитова).

Несмотря на то, что вопросы и проблемы обучения иноязычной культуре в процессе овладения иноязычным общением рассматриваются уже достаточно давно, само понятие иноязычной социокультурной компетенции как интегральной составляющей иноязычной коммуникативной компетенции, которая в самом общем плане

понимается и трактуется как осведомленность о социокультурном контексте использования языка, вошло в научный аппарат сравнительно недавно. Огромный вклад в исследование интеграции компонентов культуры внесли Е. М. Верещагин, Р. К. Миньяр-Белоручев, В. В. Сафонова, С. Г. Тер-Минасова, П. В. Сысоев, М. Байрам, А. К. Холлидей, К. Крамш и др. Вместе с тем проблема определения всей совокупности факторов, условий и параметров эффективного формирования иноязычной социокультурной компетенции, не имеет четких границ и определенного общепринятого пути своего решения.

Очевидно, что знание иностранного языка не гарантирует успешности межкультурного взаимодействия, на пути которого могут возникнуть неполное понимание, культурные стереотипы и предрассудки, состояние «культурного шока», переоценка сходства родной и иноязычной культур или их конфронтация, даже «конфликт». Практика показывает, что подавляющее большинство студентов и выпускников слабо знакомы с иноязычной культурой, более того, они не испытывают потребности в углублении своих социокультурных знаний, оказываются не готовы к межкультурному общению и не придают особого значения обучению иноязычной культуре. Этим и обуславливается по большей части необходимость совершенствования иноязычной коммуникативной компетенции студентов в процессе их профессиональной подготовки в вузе, где особая роль отводится знаниям, умениям и навыкам, обеспечивающим успешность коммуникации в межкультурном аспекте, т.е. формированию иноязычной социокультурной компетенции.

Межкультурная социализация студентов в процессе овладения ими иноязычным общением способствует осмыслению и осознанию ими своего «Я», как субъекта национальной культуры, вступающим в активное взаимодействие с представителями «чужих» культур. Толерантность по отношению к межкультурным различиям, позитивное отношение к ним, конструктивный анализ разнообразных социокультурных явлений получают свое развитие в рамках иноязычного образования, способствуя проявлению уважения, открытости, понимания межличностных различий и принятия собеседника. Интерес к проблеме иноязычной коммуникативной компетенции как способности и готовности осуществлять иноязычное общение возник достаточно давно,

но пристальное внимание к его социокультурному аспекту сравнительно ново и берет свое начало с работ Д. Хаймза, который первым акцентировал внимание на социокультурных и психологическо-лингвистических аспектах иноязычного общения.

В многочисленных научных исследованиях (И. Л. Бим, В. В. Сафонова, Р. К. Миньяр-Белоручев, А. А. Бердичевский, Т. Н. Чернявская, А. Г. Крупко, П. В. Сысоев, Я. ван Эк, Л. Бахман, М. Байрам, А. Фантини) понятие «социокультурной компетенции» понимается и трактуется как знание социокультурного контекста использования иностранного языка и умение в данном контексте общаться.

Иноязычная социокультурная компетенция должна иметь сложную структуру, включая в себя помимо традиционно принятых компонентов знания этнопсихологии своего народа и народов стран изучаемого языка, сущности межкультурной коммуникации, дополненные блоком личностных характеристик, способствующих достижению межкультурного понимания и успешному педагогическому общению [1].

Расширение сущности понятия "культуры" как образа жизни, набора стереотипных моделей поведения, способа восприятия, интерпретации, ощущения мира, новое понимание целей обучения культуре в процессе преподавания иностранного языка как согласования двух социокультурных миров в сознании обучающегося позволяют выделить факторы приобретения студентом социокультурных знаний широкого спектра. В их состав входят знания в области этнопсихологии своего народа и народов стран изучаемого языка, знание видения реалий нашей культуры, национального характера, норм и традиций общения носителями иностранного языка, знание уклада повседневной жизни и быта народов-носителей иностранного языка, актуальных в массовом быденном сознании житейских сведений, традиций и норм общения, лингвострановедчески окрашенной лексики, страноведческие знания [1].

В состав иноязычной социокультурной компетенции студента, по мнению Игнатенко, входят:

- профессионально значимые качества личности студента: открытость, восприимчивость к новым идеям, социокультурная наблюдательность, уважение своеобразия иноязычной культуры, принятие ее идей и ценностей, терпимость, позитивное отношение к

носителям иноязычной культуры, тактичность, владение своим эмоциональным состоянием в межкультурном и педагогическом общении;

- знания сущности межкультурной коммуникации; этнопсихологии: национальной системы ценностей, особенностей национального характера своего народа и народа страны изучаемого языка; реалий культуры страны изучаемого языка: уклада повседневной жизни и быта народов-носителей языка, актуальных в массовом обыденном сознании житейских сведений, традиций и норм общения, страноведческие знания, знание лингвострановедчески окрашенной лексики; видения реалий нашей культуры народом-носителем иностранного языка;

- умения идентифицировать, анализировать и сравнивать факты и явления иноязычной и родной культуры; выбирать приемлемый стиль речевого и неречевого поведения [1].

П. В. Сысоев выделяет в социокультурной компетенции три уровня: 1) знания, 2) опыт общения, 3) опыт применения языка. Основные компоненты социокультурного аспекта – национальная ментальность (язык, язык жестов, письменная коммуникация); национальное достояние (наука и искусство, история и религия, туристические достопримечательности). Опыт общения – это выбор социокультурно приемлемого стиля общения, верная трактовка явлений иноязычной культуры, прогнозирование восприятия и поведения носителей языка и культуры, повышенная толерантность при обучении на иностранном языке к участникам коммуникации, способность преодолевать и разрешать социокультурные конфликты при обучении, создание социокультурного портрета страны изучаемого языка, а также участников коммуникации [4].

Как утверждает в своей работе В. В. Сафонова, овладение иноязычной культурой не начинается с «абсолютного нуля». К моменту обучения под влиянием общего социокультурного фона родной среды у учащихся уже сформированы определенные представления об изучаемой культуре. При обучении иноязычной культуре в конкретном лингвистическом и культурном сообществе необходимо изучать и учитывать совокупность различных типов влияний как объективного, так и субъективного характера на обучаемого. Это делает необходимым разработку современных моделей изучения языков и культур, при

которых учитывалось бы влияние родной культуры на формирование представлений о культурных аспектах страны изучаемого языка [3].

Очевидно, что иноязычная социокультурная компетенция является эффективным средством формирования личности как субъекта полилога культур. Она способствует развитию восприимчивости к новым идеям, понимания психологического состояния собеседника, анализ и прогнозирование его коммуникативного поведения, осознание и анализ собственного психологического состояния и коммуникативного поведения; воспитанию терпимости к «чужому» отличного от родной социокультурной среды, уважения чужого мнения, позитивного отношения к иноязычной культуре, сферам ее проявления и ее носителям.

Литература

1. Игнатенко Н. А. Факторы формирования иноязычной социокультурной компетенции будущего учителя: Автореферат дисс. ... канд. пед. наук, 13.00.01– общая педагогика [Текст] / Н. А. Игнатенко. – Воронеж, 2000. – 17 с.
2. Лебедева Н. М. Межкультурный диалог: Тренинг этнокультурной компетентности [Текст] / Н. М. Лебедева, О. В. Лунева, Т. Г. Стефаненко [и др.] – М.: РУДН, 2003. – 268 с.
3. Сафонова В. В. Культуроведение в системе современного языкового образования [Текст] / В. В. Сафонова // Иностранные языки в школе. – 2001. – № 3. – С. 17–24.
4. Сысоев П. В. Язык и культура в поисках нового направления в преподавании культуры страны изучаемого языка [Текст] / П. В. Сысоев // Иностранные языки в школе. – 2001. – № 4. – С. 12–18.

РОЗДІЛ IV. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ЛІТЕРАТУРИ

Жила С. О.

*Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка*

КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСОБЛИВІСТЬ РОМАНУ «ВІЧНИК» МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

In the article the title of the novel “Vichnyk” written by Myroslav Dochynets is analyzed, the folklore field of this literary work is examined and the polygamous image of a man-fighter is discussed.

Панораму українського літературного життя сьогодні важко уявити без прози Мирослава Дочинця, яка за способом художнього моделювання світу і характерів є яскравою, живою і несхожою на інші твори. Ця проза філософсько-концентрична й антропоцентрична, насичена фольклорними полями, морально-етичними рефлексіями, сентенціями, максимами, психологічними колізіями. Письменник вміє витворити свій неповторний художній світ й приголомшувати читачів характером розгортання сюжетів, їхньою цілісністю, завершеністю, конфліктами, типами нарації, групуванням персонажів, символами, смисловим навантаженням деталей тощо.

Серед романів Мирослава Дочинця вигідно вирізняється «Вічник», який має необмежені можливості для виховання національно свідомого громадянина України, формування його гуманістичного світогляду, становлення людини з почуттям власної гідності, здатної до саморозвитку, самовираження, самоутвердження.

Твір Мирослава Дочинця маніфестує людину високого духовного гарту. Концептуальна особливість книги: національна людина є дух, а дух – це особистість, уважне ставлення до Природи, людей, до Бога і до себе: «Без молитви, як без одягу, я не виходжу з дому. Молитви мої короткі і зазвичай подячні й покайні. Але буває, щось і прошу для себе. Прошу

потрібности. Щоб я був потрібний іншим, потрібний Господу і був потрібний собі. Се три камені, на яких постає моє земне життя» [1, с. 266].

У образі-характері Вічника втілені найпосутніші риси карпатського мудреця Андрія Ворона, який прожив довге (104 роки) й красиве життя, хоча фортуна й не балувала його.

Досвід і життєві випробування цього велетня духу послужили авторові своєрідною моделлю для створення «сповіді великої душі, документа мудрого серця». Сьогодні про Андрія Ворона знає уся Україна. Це заслуга не тільки столітнього старця, а й письменника, який створив образ-персонаж незвичайної людини, надавши йому чітких індивідуальних рис – у зовнішності, в характері, в поведінці, в мові. Андрій Ворон користується сьогодні пошаною не лише українського, але й інших народів, як знатник, відун.

Мирослав Дочинець створив потужний полігамний образ Вічника. Видо-жанрова конструкція роману-сповіді дозволила запропонувати оригінальну концепцію вічного буття національної людини і національного світу. Особлива система світовідчуття героя, його багатий внутрішній світ, складні стосунки з зовнішнім світом спонукали письменника давати головному персонажеві різні імена, оживляти їх на міфічному рівні, позаяк імення є могутнім зарядом енергії.

Головний герой роману – Вічник має ще й такі імена, як Знахар, Знатник, Босоркун (Босоркун, очевидно утворене від босорканя – «ворожка, відьма, чаклунка [2, с. 237]; Босоркун – вітряник, гірський дух, який піднімає сильний вітер і літає з ним непомітним [3, с. 29]), Характерник, Вічний Дід, Той, що живе в Чорній Хаші.

Здавна в Україні вважалося: ім'я – як доля. Нове ім'я – нова доля. За своє довге життя головний персонаж роману нагороджувався різними прізвиськами: Панчук (знак того, що батьком хлопчика був молодий пан Драг); Панчук-копилець (копилець – байстрюк, мама ростила хлопчика без батька: «Моїм сонцем і моїм місяцем була мамка»).

Кохана Терка умудряється його іменувати навіть прислів'ями: «А ти вчений, мені не наречений», «А ти розумний, як попова шапка», «Ти панської крові... Від рівного дерева рівна й тінь» [1, с. 75].

На каторзі Андрій одержав ім'я Монах. Коли його саджали роздягненого до білизни в карцер, вкритий кригою, він співав церковні молитви: «Яка се полегкість легеням, яка розкіш душі, котра говорить тоді з небесами! Я співав, і мене се кріпило. А вартовий клав на дверях крейдяні хрестики. То означало, що мене за порушення позбавляли денного окрайця і кварти окропу. Та я все одно співав, і пара з рота клубилася в промерзлій норі.

Далі, коли голос вичахав, я молився. Спочатку пошепки, відтак подумки. Молитва гріє. І – жодної думки, жодного руху, щоб не тратити енергію. Думки теж забирають тепло й енергію, а молитви її дають» [1, с. 211].

Письменник жодного разу не іменує свого героя за прізвиськом, хоча й кидає камінець у його город, наменуючи: «Брате вороне, я ще не твій...Хіба ти забув, що ворон ворону око не видовбає?» [1, с. 38]. У такий спосіб герой твору стверджує, що він носить прізвисько Ворон. Нам здається, що Андрій з шанобою ставиться до ворон, бо він вважає їх тотемними птахами. Автор ненав'язливо показує надприродній зв'язок Андрія з воронами.

Унікальність «Я» Вічника очевидна – це вияв його духовно-активної особистості, це виклик тоталітарній абсурдній системі, спротив ворожому зовнішньому світу.

До честі Мирослава Дочинця він є майстром творення як заголовків, так і підзаголовків, які є одними з основних компонентів організації текстів. У його романах заголовки – це часто концептуальні згустки, у яких запрограмовані життєві функції персонажів («Криничар», «Горянин», «Вічник», «Світован»).

Назва «Вічник» – мовна перлина. Розкрити семіотичну сутність заголовка як конституюанта тексту, допоможуть словники. Так, скажімо, за «Етимологічним словником української мови» «вічняк» – «вічний володар землі» Я [2, с. 397]. А за «Великим тлумачним словником сучасної української мови» вічний, від якого утворене Вічник, «не має початку й кінця, безконечний у часі; незалежний від часу, незмінний; який не зникає, не перестає існувати» [4, с. 191]. Заголовок і називний, і символічний одночасно. Заслуга автора в гнучкості створеного образу, який збуджує в уяві читачів найрізноманітніший зміст, вміщує в собі асоціативну енергію. Заголовок «Вічник» містить вказівку на

атропоцентр й одночасно репрезентує концептуальну інформацію тексту, бо є носієм ідейного навантаження твору. Отже, назва роману є першим вербальним маркером задуму автора й ключем до концептуальної структури тексту, вона має прогностичний вплив на читачів. Полісемантичним є й підзаголовок до роману «Сповідь на перевалі духу». Дух і перевал є наскрізними символами твору, з розвитком сюжету вони набувають все нових і нових семантичних відтінків.

Дух і перевали постають як символи вічного тривання життя, спадкоємності поколінь і спадкоємності батьківської релігії, звичаїв, єдності людини й природи, духовного зростання героя, формування внутрішньої свободи, неминучість оновлення суспільного буття, перемога розумного, справедливого й доброго в людських душах і взаєминах.

Роздумуючи про сутність людського життя, про добро й зло, Вічник доходить висновку, що цінністю є правда й свобода, й відкриває світ безмежних можливостей у собі. Недарма ж українські етнопсихологи стверджують, що основною психологічною рисою українців є відчуття своєї індивідуальності. У нашого народу «Я» завжди яскраво виражене, а наше філософічне думання, розуміння моралі, етики впливають із поняття особистості. У нас навіть під час колядування, яке може тривати в хаті одного газди три години, побажання складаються окремо кожному, навіть для немовлят, а перед щедруванням завжди запитували, кого віншувати.

Роман Мирослава Дочинця «Вічник» має необмежені можливості для плідної й цікавої роботи як зі старшокласниками, так і зі студентами. Під час вивчення цього тексту доцільно використовувати такі методи й методичні прийоми, які увиразнять його зміст: проблемні бесіди, літературні полілоги, дискусії, вікторини за твором, філософські й фольклорні коментарі, збирання перлин мудрості для самовдосконалення, для усвідомлення свого справжнього «Я» (афоризми Сократа, Вічника, мінгрела Вано з Колхиди, аптекаря Джеордже, схимника на луб'яних листах – блаженного Лавра, ченців лісового скиту, китайця з уссурійської тайги Чан Бао), мистецтвознавчі діалоги й монологи типу: «Я режисер фільму «Вічник» за романом Мирослава Дочинця». «Концепція ролі головного героя фільму Андрія», «Специфіка музичного супроводу ігрового кіно «Вічник», «Особливості ілюстрування роману Мирослава

Дочинця «Вічник», «Концепція театральної вистави за романом «Вічник»: Сповідь на перевалі духу», «Мої родзинки під час виконання ролі Вічника», «Сценографія вистави «Вічник» за романом Мирослава Дочинця», словесне малювання, трактування різних художніх засобів роману як інструментарію образності (скажімо, функції словесної анафори «Бульк-бульк-бульк...» у романі «Вічник», с. 13–23; роль вставної діалогової новели про Сократа для розкриття образу Вічника, с. 103–106 тощо). У процесі такої роботи зміст роману сприйматиметься глибоко й образно, читачі легко увійдуть у філософські, фольклорні поля тексту, розумно інтегруватимуть до літературних ще й мистецькі знання.

Література

1. Дочинець М. І. Вічник / Мирослав Дочинець. – Мукачево: Карпатська вежа, 2013. – 280 с.
2. Етимологічний словник української мови: В 7-ми т. – Т.1: Л.–Г. / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. – К.: Наукова думка, 1982. – 631 с.
3. Персонажи славянської міфології / Рис. словарь. / Сост.: А. А. Кононенко, С. А. Кононенко; Художник В. А. Кононенко. – К.: Фирма «Корсар», 1993. – 224 с.: ил.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел] – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

Дягель С. Н.

Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина

ПРОЗА В. КАМИНЕРА В МУЛЬТИКУЛЬТУРНОМ КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ГЕРМАНИИ

The article deals with the phenomenon of “Immigrant Literature” in Germany. The author of the article regards the peculiarities of the German-speaking immigrant writer V. Kaminer’s books. His creative works are analyzed in the context of multicultural postcolonial literature.

Характерной чертой современной немецкой литературы является ее мультикультурность. Это связано с процессами глобализации во второй половине 20-го века. В Германии с конца 60-х гг. 20-го века резко увеличился приток трудовых мигрантов, политических беженцев, репатриантов. Это привело к тому, что в немецкий социум, немецкую

культуру и литературу интегрировалось значительное количество представителей различных национальных меньшинств. Сформировалась особая литература въехавших в страну авторов ненецкого происхождения. Для обозначения этого литературного феномена используется термин «*иммигрантская литература*» («*Migrationsliteratur*»), который получил распространение с 90-х гг. прошлого века, когда в немецком обществе началось пристальное рассмотрение культурных последствий политики мультикультурализма. Характерно, что до этого в немецком литературоведении писатели, для которых немецкий язык не был родным, не выделялись в отдельную группу. Немецким писателем считался тот, кто писал по-немецки, невзирая на то, живет ли он в стране либо за ее пределами, является ли для него немецкий язык родным либо выученным. Именно поэтому бесспорно немецкими писателями считались А. Шамиссо, Ф. Кафка и П. Целан [1].

До сих пор не до конца ясно, что следует понимать под иммигрантской литературой. Относятся сюда все авторы ненецкого происхождения, пишущие на немецком языке, или только те из них, кто затрагивает проблемы, связанные с иммиграцией? Относятся сюда представители первого поколения мигрантов или также второго и третьего, для которых немецкий язык является уже родным, но тематически они связаны со своим национальным окружением? Можно ли вообще считать иммигрантскую литературу особым направлением в национальной немецкой литературе либо это квазилитературное явление? Еще в 80-90-е гг. 20-го века литература авторов ненецкого происхождения считалась скорее маргинальным явлением наподобие женского романа либо тюремных мемуаров, занимающим свою нишу на периферии литературного процесса и предназначенным только для членов своей диаспоры. Однако в последнее время подход к этому явлению изменился: теперь иммигрантскую литературу считают частью национального литературного канона. Эти изменения обусловлены влиянием концепции постколониальной литературы, пришедшей из англоамериканской культуры [2]. И, хотя постколониальных отношений как таковых в немецком обществе нет, очевидно, что в немецкоязычной иммигрантской литературе присутствует ключевая тема

постколониального дискурса – тема интеграции в чужое общество и адаптации в пространстве чужой культуры. Немецкая иммигрантская литература как нельзя лучше иллюстрирует особенности постколониального дискурса: отказ от бинарной оппозиции *свой – чужой*; принятие смешанного, переходного, «гибридного»; отказ от западной европоцентристской позиции в пользу мультикультурной идентичности, в которой большую роль играет культура меньшинств.

Творчество Владимира Каминера, современного немецкого писателя органично вписывается в контекст современной мультикультурной литературы Германии. В. Каминер родился в 1967 году в Москве. С 1990 года живет в Берлине. В 2000 году вышел его дебютный сборник рассказов «*Russendisko*», мгновенно сделавший В. Каминера популярным и востребованным автором. На сегодняшний день В. Каминер опубликовал несколько книг («*Ich mache mir Sorgen, Mama*», «*Die Reise nach Trulala*», «*Frische Goldjungs*», «*Küche totalitär*» и др.), в двух из которых выступил как издатель и соавтор. Суммарный тираж его книг уже давно перевалил за миллион. Сегодня В. Каминер почти культовая фигура в Германии. При этом до приезда в Германию он не знал ни слова по-немецки (в московской школе он изучал английский язык).

В. Каминер пишет в Германии и для немцев, но преимущественно о русских. Его дебютный сборник своим названием – «*Russendisko*» – отсылает к русским дискотекам в крупных немецких городах, на которых собирались преимущественно выходцы из восточноевропейских стран. Само понятие «*русская дискотека*» стало для немцев нарицательным, обозначая национальный клуб по интересам. Сборники В. Каминера включают в себя короткие рассказы, объединенные автобиографическим повествователем, живущим в Германии иммигрантом. Большинство рассказов ведется от первого лица, при этом фигура рассказчика (Каминер-персонаж) практически сливается с фигурой автора. Центром литературного мира В. Каминера является Берлин после воссоединения. В этом космополитичном мегаполисе живет множество иммигрантов – турки, русские, вьетнамцы. Этот пестрый мир находится в постоянном движении, персонажи перемещаются по миру в поисках лучшей доли. Не случайно мотив перемещения в пространстве вместе с противоположным ему мотивом оседлости является ключевым в творчестве В. Каминера. Так, теме странствий посвящен сборник «*Die*

Reise nach Trulala», а теме оседлости – «*Russendisko*». Действие большинства рассказов разворачивается в немецко-русском межкультурном пространстве. В них показана история эмиграции В. Каминера из России, его первые годы в Берлине, а также истории других, иногда нелегальных, иммигрантов с их попытками найти свое место в немецком обществе. Легкие и остроумные рассказы В. Каминера продолжают традиции мастера юмористической зарисовки Курта Тухольски (тоже, кстати, берлинского журналиста).

Структурно некоторые истории В. Каминера сближаются с жанром анекдота (их часто обозначают как *anekdotenhafte Kurzgeschichten*) в том его понимании, которое бытует в немецкой литературе – короткий рассказ о каком-либо историческом лице или событии, в отличие от нашего представления об анекдоте, не всегда комический. Анекдотический нарратив часто встречается в рассказах о советском периоде и о жизни в постсоветской России, в которых в вымышленных ситуациях фигурируют реальные лица (известный режиссер Н. Михалков, ведущий советской телепередачи «Международная панорама», олигарх Ю. Быков и др.). При этом явного вымысла в историях и анекдотах В. Каминера нет. Поскольку действие в них разворачивается в сфере якобы подлинного жизненного опыта, они производят впечатление полной аутентичности. Проза В. Каминера вписывается в постмодернистский контекст рубежа веков: она иронична и цитатна.

Однако основная причина успеха рассказов В. Каминера у немецкой публики заключается не в художественных достоинствах его прозы, а в мастерской игре со стереотипами, в остроумном их применении. В его рассказах фигурируют «типичные русские» и «типичные немцы». Типичные русские бесшабашны, иррациональны, любят алкоголь. Типичные немцы характеризуются законопослушностью, здравым смыслом, отсутствием гибкости.

Стратегия В. Каминера заключается в двойном обыгрывании стереотипов: о немцах он говорит как русский, о русских – как немец. Интересно, что в Германии этот прием находит восторженный отклик, в то время как российская литературная критика упрекает В. Каминера в коммерциализации распространенных этнических стереотипов о русских. По словам Х. Риндисбахера, писатель явно рассчитывает на то, что «...в

конечных точках его мультикультурного русско-немецкого шпагата господствует определенное невежество, поэтому многие из повествовательных эффектов его книг основаны на неполном знании и стереотипах немецких читателей» [3]. Тем не менее, нельзя не заметить, что, играя со стереотипами, В. Каминер часто высвечивает абсурд немецкой жизни. Обычно это происходит в тех рассказах, где показано столкновение персонажей с немецким бюрократическим аппаратом (например, «*Sebastian und die Ausländerbehörde*»).

Современную европейскую мультикультурную ситуацию часто характеризуют понятием «*культурная гибридность*», которое обозначает взаимопроникновение и взаимовлияние элементов разных культур, в том числе и когда доминирующие национальные культуры подвергаются влиянию культур меньшинств. Процессы культурной диффузии сейчас активно идут и в Германии, в том числе в области литературы. Творчество В. Каминера показывает, как писатель-мигрант, сочетающий в себе культурные корни разных народов, осуществляет синтез «своего» и «чужого».

Литература

1. Stein P. Chronik der deutschen Literatur / P. Stein, H. Stein. – Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 2008. – 992 S.
2. Migrationsliteratur. Eine neue deutsche Literatur? [Электронный ресурс]. – 2012. – Режим доступа: http://www.migration-boell.de/web/integration/47_1990.asp. – Время доступа: 15.03.2012
3. Риндинсбахер, Х. Воображаемые и реальные путешествия Владимира Каминера / Х. Риндисбахер. – 2006. – [Электронный ресурс]. – <http://magazines.russ.ru/nlo/2006/82/ri25.html>/журнальный зал/ – Время доступа: 08.04.2016

Иванова В. М.

Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина

СТИЛЕВЫЕ ИСКАНИЯ В ПОЭЗИИ ВЕНДИ КОУП

In the article the peculiarities of the style of the modern English poetess W. Cope are considered on the basis of the poems from her last book. A creative review of the possibilities of the verse stanzaic organization, an experiment in the field of decanonization of strict poetic forms and an ironic modality of solving of traditional problems are among the main constituents of the author's unique style.

Творчество английской поэтессы Венди Коуп рассматривается современной литературной критикой как значительное явление в современной британской поэзии, хотя оно представлено лишь четырьмя

поэтическими сборниками. Первый сборник «Готовя какао Кингсли Эмису» (*Making Cocoa for Kingsley Amis*, 1986) сразу принес поэтессе известность. Затем последовали сборники «Серьезные заботы» (*Serious Concerns*, 1992), «Когда я не знаю» (*If I Don't Know*, 2001) и «Два средства от любви» (*Two Cures for Love*, 2008). Последний сборник включает подборку из 73 стихотворений, среди них большинство тех, которые печатались в прежних сборниках, и ряд неопубликованных произведений [4].

Характеризуя основные этапы развития английской поэзии в первой половине XX века, Г. Э. Ионкис выделила ряд наметившихся тенденций, которые все больше проявлялись как в проблематике, так и в формальных аспектах поэтического слова. Речь шла не только о широком распространении свободного стиха. К середине XX века активизировался процесс «деканонизации специфических средств стиха – рифмы, строфы, размера, интонационно-ритмико-синтаксических отношений – всех традиционных средств инструментовки» [1, с. 198]. Происходили изменения в структуре поэтического образа, шел постоянный поиск органичных связей между содержанием и формой. Перечисленные тенденции находили свое отражение в индивидуальном стиле таких английских поэтов, как У. Х. Оден, Дж. Бетчемен, Д. Томас, С. Смит, Т. Ганн, Ф. Ларкин, Т. Хьюз и многих других.

Стилевые искания В. Коуп позволяют говорить о ней как смелом экспериментаторе и как прилежной ученице своих предшественников. В раннем творчестве, по собственному признанию поэтессы, она подражала Т. С. Элиоту и С. Плат. Среди своих любимых поэтов она называет А. Э. Хаусмена, Э. Дикинсон, Дж. Герберта и Ф. Ларкина. Стихотворения Коуп отличаются особой технической гибкостью. Так, в сборнике «Два средства от любви» она демонстрирует виртуозное владение различными поэтическими формами. В ее арсенале строгих канонических форм встречаются сонет, вилланель, классическая французская баллада, рондель, триолет и др.

Стремление к техническому разнообразию проявляется в использовании необычной стихотворной формы малайской поэзии, состоящей из ряда четверостиший с перекрестной рифмой, в которых вторая и четвертая строки каждой строфы повторяются как первая и

третья строки следующих строф, и в результате первая и последняя строки идентичны, образуя рамочную конструкцию. Написанное в такой форме стихотворение «Разногласие во мнениях» (*Difference in Opinion*) в шуточной форме говорит о том, как трудно переубедить маму, которая считает, что земля плоская, и аргументы ее сына приводят лишь к ненужному обострению их отношений. Изящная спиралевидная форма определяет композиционную целостность и метрическое единство стихотворения.

В строфическом репертуаре поэтессы встречаются редкие виды строф, что говорит о диалогизме ее поэзии и стремлении экспериментировать в области стихотворной техники. Стиховедение рассматривает строфу как единицу поэтического синтаксиса, «знак комплексный, крайне сложный как с точки зрения формальной, структурно-смысловой, так и дискурсной, просодической ее организации» [2, с. 397]. Стихотворение «Тюльпаны» (*Tulips*) написано сафической строфой, которая и отличается такой сложностью. Строфа получила свое название от имени греческой поэтессы 6 в. до н.э. Сафо. В стремлении пользоваться редкими смысловыми конструкциями В. Коуп следует важному для нее мнению Т. С. Элиота, который считал, что обращение к поэзии Сафо не сводится к тому, чтобы вообразить себя греком, жившим тысячи лет назад: «Важен опыт, единый для всех людей разных времен и языков, способных радоваться поэзии, важен импульс, передаваемый через эти тысячелетия» [3, с. 317].

Произведения Коуп относят чаще всего к легкой поэзии (*light verse*), и именно в этой категории она получила несколько литературных премий. Они поражают своей веселой, ироничной тональностью, за которой, тем не менее, кроется серьезность затрагиваемых проблем. Используя канонические стихотворные формы, поэт часто вносит изменения в устоявшуюся структурную норму, не забывая предупредить об этом читателя. Примером могут служить названия стихотворений «Триолет из девяти строк» (в то время как формальным признаком триолета является восемь строк) и «Продублированное рондо». Название «Общеизвестная баллада» (*Proverbial Ballade*) подчеркивает, что стихотворение написано в жанре классической французской баллады, которая отличается от английской формы (*ballad*). Она включает три строфы по восемь строк с последней строкой рефрена и обязательного

структурного елемента «посылки» (*envoi*), краткого итога баллады [5, с. 53–54]. Уточняя в названии, что это общеизвестный жанр, в другом стихотворении, написанном в той же форме (*Being Boring*), автор сознательно опускает заключительный элемент, подчеркивая, что его содержание не требует отдельного вывода, будучи предельно ясным и «скучным».

Среди стихотворений рассматриваемого сборника встречаются великолепные пародии на известные стихи из детского фольклора, написанные в подражание стилю У. Вордсворта и Т. С. Элиота. Многочисленные литературные шутки и пародии эпиграмматичны по своему характеру. Неудивительно поэтому, что некоторые из них написаны в жанре хайку, японского стихотворения из 17 слогов. Хайку традиционно воссоздает образы природы, однако Коуп иронично подшучивает над собой – не надев очки, она принимает футбольный мяч за изумительный цветок: *What's that amazing / new lemon-yellow flower? / Oh yes, a football* [4, с. 47].

Проблематика стихотворений Коуп во многом сосредоточена на повседневных занятиях и обычных переживаниях. Она пишет о проблемах старения, отношениях с противоположным полом (*Bloody Men, My Lover*) и журналистами (*How to Deal with the Press*), о появлении и исчезновении влюбленности, и все это она делает с заразной легкостью и остроумием. В сборнике также приводится несколько стихотворений, написанных на заказ. Так, например, стихотворение «*Anniversary Poem*» было заказано священником собора св. Павла по случаю десятилетия рукоположения первых женщин-священников в англиканской церкви. Используя некоторые строки из библейских псалмов прославления для передачи праздничного настроения, поэтесса в то же время очень иронично отзывается о сохранившемся предвзятом отношении мужчин к женскому полу. Она называет такое отношение «отвратительным», поскольку оно вряд ли позволит женщине дорасти до сана примаса, почетного титула священников англиканской церкви. Из-за довольно откровенной иронии стихотворение было признано неуместным для предстоящей церемонии.

Стиль стихотворений Коуп обусловлен стремлением к демократизации стихотворного языка. Она использует простые,

обыденные слова, очень часто вводя сниженную лексику, но придавая этим словам свежее звучание. Синтаксический рисунок так же прост, частые стихотворные переносы и варьирование длины фраз создают эффект разговорной речи. Поэтесса стремится к лаконичности выражения своих мыслей, и это определяет поразительную избирательность и изобретательность в использовании возможностей языка. Поэтесса редко прибегает к аллегориям или помощи эпитетов и метафор, но всегда точно идентифицирует аллюзии, лежащие в основе заглавий отдельных стихотворений. Названием сборника «Два средства от любви» послужило заглавие одноименного стихотворения, которое, в свою очередь, было заимствовано поэтессой у древнего римского поэта Овидия, написавшего проникнутую юмором дидактическую поэму «Средства от любви». Коуп создает ироничную пародию, которая сводится к двум пронумерованным высказываниям, напоминающим советы читателю в соответствующей рубрике какого-либо популярного журнала.

Таким образом, поэтическое мастерство и индивидуальность стиля Венди Коуп заключаются в динамике строфического построения ее произведений, использовании традиционных форм, наполненных новым содержанием, во внешней простоте языкового оформления и поднимаемых проблем. Все это, в конечном счете, говорит об умении поэтессы говорить серьезные вещи легкомысленным тоном и вовлекать читателя в увлекательную игру, заставляя его по-новому взглянуть на известное.

Литература

1. Ионкис Г. Э. Английская поэзия XX века (1917–1945): Учеб. пособие для пед. ин-тов / Г. Э. Ионкис. – М. : Высшая школа, 1980. – 200 с.
2. Казарин Ю. В. Филологический анализ поэтического текста / Ю. В. Казарин. – М. : Академический проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2004. – 232 с.
3. Элиот Т. С. Назначение поэзии. Статьи о литературе. Пер. с англ. / Т. С. Элиот. – Киев : AirLand, 1996. – 350 с.
4. Cope W. Two cures for love. Selected poems 1979–1906 / W. Cope. – London : Faber and Faber, 2008. – 96 p.
5. Kujawinska-Courtney K. Words about eloquence : A glossary of basic literary, critical and cultural terms / K. Kujawinska-Courtney, A. S. Gross. – М. : RuBriCa; Kaluga : N. Bochkaryova Publishing House, 1998. – 400 p.

Кашпур С. І.

*Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка*

**ОБРАЗ ЛАБІРИНТУ В ПОСТМОДЕРНІЙ ЛІТЕРАТУРІ
(НА ПРИКЛАДІ НОВЕЛИ Х. Л. БОРХЕСА «ВАВИЛОНСЬКА
БІБЛІОТЕКА» ТА РОМАНУ Ю. АНДРУХОВИЧА «МОСКОВІАДА»)**

The article deals with the interpretation of the image of labyrinth on the principles of postmodernism in the short story “The Library of Babel” by J. L. Borges and in the novel “Moskoviada” by Yu. Andrukhovych. The motives of journey, search, initiation and purification are analysed.

Одним із напрямів сучасного мистецтва, у тому числі й літератури, є постмодернізм. Характерними рисами художніх текстів постмодернізму є інтертекстуальність і метафоричність. Найпоширенішою метафорою виступає образ лабіринту, який безвідривно переплітається з мотивом подорожі та пошуку істини. Така ознака притаманна не лише творчості зарубіжних письменників, а й українських, проте реалізується вона в кожного письменника по-різному.

Сучасні дослідники стверджують, що для творчості Х. Л. Борхеса типовим є символічний трикутник «лабіринт – бібліотека – книга». Найяскравіше він знайшов своє втілення в новелі «Вавилонська бібліотека». О. М. Чайка зазначає, що в цьому творі Борхес створив свій Всесвіт на зразок Бібліотеки. Вона складалася із безкінечного числа шестигранних галерей з книжковими полицями. У коридорах галерей – дзеркала, які подвоювали і так безмежну кількість фондів Бібліотеки, в яких не було двох однакових книг: вони відрізнялися хоча б однією буквою, хоча б одним словом. Тут зберігалися всі практично можливі книжки, які розкривали світ минулого, теперішнього і майбутнього [3]. Тобто, у творі Бібліотека постає перед нами у вигляді безкінечного лабіринту, який має сферичну будову. Можемо стверджувати, що автор обрав саме таку будову не випадково, адже в новелі лабіринт слугує для захисту центру, у якому, за повір'ям, має знаходитися книга, яка передає зашифровану суть та короткий зміст усіх інших книг, тобто, приховує в собі істину.

Образ лабіринту притаманний і творчості українських постмодерністів, зокрема Ю. Андруховичу. Так, у романі «Московіада»

лабіринтом виступає саме місто Москва, у якому проживає головний герой Отто фон Ф. У романі місто постає як своєрідний образ пекла, що представлене певними колами, які долає головний герой роману. Москва поглинає своїх мешканців і веде їх до занепаду. Щоб вибратися з цієї безодні, потрібно пройти своєрідні кола московського лабіринту. Це єдиний шлях до очищення та втечі.

Міський простір ніби рухається по колу й головний герой блукає його лабіринтами. Москва стає метою прагнень та зусиль Отто фон Ф. та в цілому всієї радянської молоді. Вони мріють потрапити до цього міста та підкорити його.

З образом лабіринту нерозривно пов'язаний мотив пошуку та ініціації. Як головний герой Борхеса, так і Андруховича, має свою мету. Щоб досягнути мети, герой має пройти лабіринтом, тобто в певному розумінні, здійснити ритуал ініціації.

У новелі «Вавилонська бібліотека» герой блукає інтелектуальними лабіринтами Бібліотеки. Його мета – знайти каталог каталогів, Універсальну Книгу, у якій зберігаються істинні знання, зібрані зі всіх інших книг Бібліотеки. У процесі пошуку книги герой доходить висновку, що це має бути велика кругла книга, корінець якої проходить стінами Бібліотеки, тобто ця книга є первинною для інших. Герой новели усвідомлює, що ця книга має сферичну будову і вона є Бог, тобто містить істину всього сущого [2, с. 81]. Єдиний шлях для віднайдення Універсальної Книги – це читати і розшифровувати всі інші, але в той же час і створювати нові.

На відміну від героя Борхеса, Отто фон Ф. з «Московіади» перебуває в пошуках власного «я», своєї культурної та національної ідентичності. Тому, у романі «Московіада» концепт подорожі можемо схарактеризувати через розкриття образу головного героя. Свій шлях Отто фон Ф. починає з сьомого поверху гуртожитку, де всі перебувають немовби під гіпнозом через близьке розташування Останкінської вежі: «Живеш на сьомому поверсі, <...> з вікна бачиш московські дахи, безрадісні тополинні алеї, Останкінської вежі не бачиш <...> але близька її присутність відчувається щохвилини; випромінює щось дуже снодійне, віруси млявості та апатії <...>» [1, с. 144].

Отже, гуртожиток постає перед нами як місце, що негативно впливає на його мешканців, не сприяє творчому та особистісному

розвитку, а лише пасивному існуванню. Далі відбувається сходження головного героя до підземелля Москви. Символічним вважаємо той факт, що Отто фон Ф. проживає на сьомому поверсі, оскільки під час своєї подорожі він долає так звані сім сходинок у безвість.

Протягом перебування в кожному з місць, які уособлюють собою ці сходинки, головний герой вживає певні алкогольні напої, які згодом складають сім рівнів, або шарів його існування. Так, у пивбарі на Фонвізіна він вживає пиво та вино, у будинку Галі – горілку, у «Закусочній» – «крепкій віноградний напиток». Потім герой робить «подовжній розтин себе самого» і виявляє чотири рівні, які становлять схему його «внутрішньої порожнечі». Отже, кожна зі сходинок до підземелля залишає свій відбиток на внутрішньому світі героя і веде до його падіння. Потім Отто фон Ф. потрапляє в «Дитячий світ», а звідти – до підземелля, де опиняється на своєрідному святкуванні. Тут він вживає лимонну горілку, яка повинна стати шостим рівнем. Сьомим же рівнем стає темна настоянка. Після цього головний герой проходить процес «очищення». Сам герой доходить невтішного висновку: «<...> цей світ тримається на ненависті. Вона його єдина рушійна сила. І я хотів утікати від неї. Хотів здійснити навколосвітню подорож, але мені не вистачило грошей навіть для того, аби доїхати кораблем до Венеції. Тому я задовольнявся снами, коханням і міцними напоями. Бо пияцтво – також різновид подорожі! Це подорож по звільнених півкулях свідомості, а значить, і буття» [1, с. 213].

Отже, можемо стверджувати, що герой постмодерного твору завжди перебуває в пошуку, подорожуючи дорогами лабіринтів. Для героя Борхеса – це інтелектуальний лабіринт у вигляді Бібліотеки, для героя Андруховича – це лабіринт-пекло. Однак, досягнення мети пошуку неможливе без проходження цих лабіринтів.

Література

1. Ионкис Г. Э. Английская поэзия XX века (1917–1945): Учеб. пособие для пед. ин-тов / Г. Э. Ионкис. – М. : Высшая школа, 1980. – 200 с.
2. Казарин Ю. В. Филологический анализ поэтического текста / Ю. В. Казарин. – М. : Академический проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2004. – 232 с.

3. Элиот Т. С. Назначение поэзии. Статьи о литературе. Пер. с англ. / Т. С. Элиот. – Киев : AirLand, 1996. – 350 с.
4. Cope W. Two cures for love. Selected poems 1979–1906 / W. Cope. – London : Faber and Faber, 2008. – 96 p.
5. Kujawinska-Courtney K. Words about eloquence : A glossary of basic literary, critical and cultural terms / K. Kujawinska-Courtney, A. S. Gross. – M. : RuBriCa; Kaluga : N. Bochkaryova Publishing House, 1998. – 400 p.

Мартинець А. М.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

**ДВА ВИБОРИ ЯК ПРЕДСТАВЛЕННЯ ДВОХ СВІТІВ ГЕРОЯ-
ВОЇНА У ТВОРАХ ПРО СУЧАСНУ ВІЙНУ
УКРАЇНСЬКИХ ТА РОСІЙСЬКИХ ПРОЗАЇКІВ**

The article attempts to analyze and compare the epic works of Ukrainian and Russian modern literature about the Afghan and Chechen wars. The analysis outlines two the different worlds of soldiers-heroes, motivated by their moral choice.

В українській та російській сучасних літературах війсьній прозі відведено особливе місце. Вона отримує новий сплеск щоразу, коли у світі розгорається нове вогнище війсьних протистоянь. Варто сказати, що така література не має географічних кордонів, але чітко розмежовується за принципом кордонів культурних. З цього приводу А. Урицький стверджує, що війсьна тема завжди була значима для літератури незалежно від її національної приналежності не тому, що її сутність полягає у зверненні до війни та війовничості, а якраз навпаки: тому, що саме художні твори допомагають зрозуміти природну сутність людини, виявити сили добра, які можуть протистояти злу.

Кожен сучасний письменник, що пише про війну, реалізує ці намагання по-своєму. У них, представлено нового героя, якому властива особлива модель поведінки, розрахувати або передбачати яку важко. Правдивість словесного зображення базується на пережитому, побаченому, частково чи повністю розмитому художнім домислом автора. У більшості випадків право на правду цих митців було завойовано не тільки роботою у редакторських кабінетах, але і перебуванням в окопах у період кривавих подій.

На думку Т. Маркова війна викликає в людині почуття перенасичення реальністю, вона все вивертає навиворіт, виводить на поверхню. Навіть потаємні душевні переживання людини, його «внутрішній світ», піддаються певній перебудові. Той, хто побував там, більше ніколи не буде колишнім [12, с. 34]. *«У нас нет будущего; ничто не ждет нас в той жизни, к которой мы так стремимся, и это еще одно предательство по отношению к нам, восемнадцатилетним ветеранам, многие из которых уже седые. <...> У нас нет будущего»*, — створює головний персонаж твору З. Прилепина «Патології» Єгор [17, с. 128].

На війні людина стикається віч-на-віч зі смертю в усіх її проявах, вона стає одночасно і жертвою, і катом. Убиваючи, перш за все, іншу людину, а потім вже ворога, кожний учасник воєнних подій убиває на сам перед себе. Психологічно він піддається страшному випробуванню, наслідки якого залишаються і після війни, підпорядковуючи собі мирне життя.

Важливою умовою розвитку представленого у тексті характеру персонажа є його національність. На український національний характер вплинуло безліч факторів, зокрема І. Крип'якевич виділяє кілька: географічне розташування, історичне формування нації, ментальність [7]. Майже всі дослідники, виділяють такі типові риси українського національного характеру, як демократичність, волелюбність, емоційність, яка виражається в музичності, наближеності українців до природи, культурі жінки і родини, релігійності, толерантності у ставленні до інших народів, працьовитості, гостинності. Виходячи з цього, більшість науковців схиляється до думки, що українцям властива інтровертивність. Ця особливість проявляється у занурення в свій власний внутрішній світ. Звідси – велика увага до родини як справжньої цінності. Інтровертивність проявляється в миролюбності та несхильності до насильства, зосередженості на своїй внутрішній свободі. Ще однією примітною рисою українців є індивідуалізм. Основні її прояви – це волелюбність, незалежність, самостійність, хазяйновитість, оптимізм, ліризм душі. Властива також риса, яку відзначає більшість дослідників українського національного характеру – емоційність. Вони вказували на підвищену

чуттєвість української душі, її схильність ображатися, і відповідно, слабку вольову регуляцію. Емоційність у поєднанні з інтровертивним властива людям, які схильні до виконання етичних норм, здатних надати допомогу слабшим, бідним, проявляти жалість до них.

Російський характер відрізняється від українського, хоча і має певні спільні з ними риси. На думку філософа Н. Лоського, основна, риса російського народу представлена його релігійністю і пов'язаним з цим пошуком абсолютного добра [10, с. 20]. Звідси випливають два абсолютно протилежних за значенням комплекси властивостей російського народу. Про один писав О. Солженіцин, окреслюючи його як духовно-душевні властивості людей [8], а інший знаходимо у дослідженнях Н. Лоського [10], прагнення досягнути поставлену мету, не зважаючи ні на які обставини. Як потвердження цього приводимо цитату героя твору А. Бабченко «Алхан-Юрта» Артема, який говорить про свободу на війні, якої немає в повсякденному житті: *«...мне здесь интересно... У меня нет никаких обязательств... такой свободы не будет больше никогда в жизни...»* [2, с. 24]. Але це лише виправдання, за яким ховається те, що змінено війною. Артем не знаходить сенсу навколо себе і перестає поступово думати, аналізувати події, що відбуваються: *«... Артем сидел... курил... ни о чем не думал. Все происходящее вокруг – туманно-сырое утро, морось, поле... трасса Алхан-Юрт – протекало мимо сознания, не останавливаясь ни на чем»* [2, с. 43]. Він став іншим. Нічого з минулого життя не залишилося. Тепер він може робити усе, що хоче, та ця «вседозволеність» як і «всепрощення» – війна усе спише, а час вилікує не приносить йому щастя. Життя, якого він на війні прагне понад усе робить його заживо мертвим. Кривдячи інших, Артем не виживає, він щоразу губить себе, та не усвідомлює цього і не усвідомить ніколи. Йому так зручно, і за цією зручністю назавжди поховано людяність і людськість.

Дослідниця В. Пустова стверджує, що перед нами історія трансформацій, перероджень душі молодого людини. Від простого хлопця з вищою юридичною освітою нічого не залишилося. Замість колишнього Артема з'явилася нова людина, загартований досвідом війни, що не має елементарної жалості [14, с. 153].

Потрапивши в осередок військових дій, герой роману «Патології» З. Прілепіна поступово змінюється: ловить себе на думці, що йому цікаві

трупі щойно вбитого противника; на раптовій близькості до божевілья, на фантазії про дезертирство або хвороби, яка звільнила б його від майбутнього бою, на істеричному бажанні голосно співати або гойдатися на гойдалках під час напруженого очікування ворога. Наближення бою паралізує Єгора : він істерично, без бажання їсть, для нього втрачають сенс книги, він сміється над солдатом, який підшиває свою шкарпетку. Життя як таке втрачає для нього сенс. І тут таки, наляканий власними роздумами про майбутній бій – сигаркою ледь не випалює собі очі. Відчутий біль приводить його відчуття у реальний стан. Єгор оживає: *«Радость, что я не ослеп, настолько сильна, что я бодро пихаю в бока идущих мне навстречу товарищей. <...> Цепляю на плечо автомат, с радостью чувствую его славную, привычную тяжесть»* [17, с. 139]. Представляючи подібну модель поведінки письменник показує наскільки людська психіка зазнає трансформацію після позбавлення життя собі подібного. Драми війни позбавляють героя можливості не тільки тверезо мислити і міркувати, але і подальші його дії не піддаються логіці. Завдяки увазі до психологічних деталей, мотивів поведінки героя, читач може побачити процес становлення особистості в той момент, коли в кругообігу військових дій персонаж не завжди може знайти своє місце в цій боротьбі.

3. Прилепин доволі яскраво, почасти бравурно показує зміну поведінки Єгора. Спочатку читач знайомиться з молодиком, який дивиться на війну ще з позиції наївного романтика, але поступово він змінюється до невпізнання. Екстремальні умови військових дій породжують в головному персонажі агресивність, яка, за висловлюванням А. Реана «... суперечить позитивній сутності людини і допомагає виживанню й адаптації» [19, с. 4].

Молодик навіть не підозрював, що він може зробити з іншою людиною в пориві відчаю і боротьбі за власне життя. У цей момент спрацював інстинкт самозбереження, який диктує всупереч усьому – вижити, навіть ціною чужого життя: *«Меня скидывает легко, словно разрядом. Клешня моя смыкается не на горле, – на кадыке резко обернувшегося ко мне человека, и я тяну этот кадык на себя, и другая моя рука лезет в глаза ему, сразу в оба глаза, выщипывая их, выковыривая... Стреляет автомат возле ноги, – он нажал на спусковой*

крючок... но я уже сижу на нём, на груди его, - мы упали... и я рву, пытаюсь порвать лицо человека, словно оно резиновое... словно это тушка курицы,... <...> Лежащий подо мной человек крикает, хекает, и слабнет» [17, с. 220]. Автор, вводячи читача в патологічну природність війни, через інстинктивний досвід, страх смерті, показує трансформації, що відбуваються з людиною в світі первісно-жорстоких інстинктів, демонструє модель їх поведінки, потверджуючи конкретним вибором і вчинками. Але у З. Прілепіна ці патології подаються як норма. Складається враження, що автор отримує певне задоволення, зображуючи психологічні зрушення, і навіть намагається їх навязати читачеві, певною мірою узаконюючи.

Схожі відчуття переживає і герой І. Моїсеєнка. Він також увесь час знаходиться на межі життя і смерті, щоразу змушений робити вибір: ти уб'єш, чи уб'ють тебе. Та бажання вижити не перетворює його на істоту з тваринним інстинктом. Він залишається людиною навіть у критичні миті. О. Деркачова зазначає, що агресивне середовище, у якому знаходиться герой, породжує насильницькі вчинки [6, с. 202]. Та навіть агресія не завжди є вирішальним вчинком у виборі поведінкової моделі персонажа. Бо вже помираючи, відомий український поет з псевдо «Аіст», лейтенант Стовба передає своєму побратимові пораненому поетові Богдану Білограду, свого зошита з недописаним віршем. Він стає наче хрестом, який передають з рук у руки й тягнуть Богом натхненні, жертвуючи своїм життям заради вищих ідеалів і мистецтва, яке покликане врятувати людство від прірви бездуховності – так пише Л. Кучеренко у статті «АІСТи сильніші за смерть» [8]. І як потвердження вище сказаного цитата з тексту: *«Ніхто не знав, чому Білоград під час співу закриває очі. А він свою пісню плакав:*

Чорне із білим – в аїста крила, як хвилі.

Чорне – це смерть, а життя – зверху біле перо!» [13].

Пройшовши горнило воєнних дій, Єгор, герой «Патології» уже не здатний на колишні емоції: біль, розчарування, замкнутість, спустошення стають головними його орієнтирами. Війна зробила його машиною-вбивцею, хоча і залишила в живих. Вижити за будь-яких обставин – ця теза врятувала його життя та врятувати у ньому людину не змогла. Вибір героєм зроблено, та що стало його наслідком? На останніх сторінках Єгор

прагне забути, те, що відбувалося зовсім недавно, намагаючись втопити свою пам'ять у горілці, а за можливості і в наркотиках.

Якщо герой Прілепіна повертається з лінії вогню живим, то героя Моїсеєнко привозять на рідну землю у цинковій труні. Його життя закінчилося там, далеко від рідного дому, на чужій землі, обірвала його чужа рука. І мати ніяк не може зрозуміти, чому хтось далекий, чужий, невідомий, так жорстоко помстився їй, відібравши найдорожче: «Коли його виряджали, вона заклинала: *«Синочку, повернись! Я не вірю, що дочекаюся. Чує моє серце: бачу тебе востаннє...»* [12, с. 304]. Відчуття матері, яким ніхто не вірив збулися. Сина не стало. Минало усе, минула і війна, та естафета, передана помираючим лейтинантом піснею продовжує звучати у мирному житті:

*«Аісти, аісти, – чи не пора відлітати?
Чом ви кружляєте в бурю – посеред громів?
Бачу, я бачу ви ніби чекаєте брата...
Ви із собою його захотіли забрати?!
Нашого Аіста – сина далеких степів...»*

...З останнім акордом Білоград ще раз провів долонею по струнах, наче вгамовуючи їх, і з неприхованим жалем, ніби прощаючись, поклав гітару на колишнє місце...» [13].

Та далеко не для усіх післявоєнне буття стало таким, як для Богдана з твору І. Моїсеєнка, що перехопив естафету життя у побратима. Між вибором жити та існувати, учорашні солдати часто перетворювалися у невпізнаваних істот.

Костя вперше розуміє, що до таких як він нікому немає діла. Він чужий на «святі життя», живі, ті що не були на війні його бояться і це взаємно. Важко і з побоюваннями озпочинається його нове життя. На війні, у горнилі бетееру було спалено не тільки його обличчя, але і все життя, усе до крихти: минуле і майбутнє. Нове життя Кості – це горілка, що дає можливість забутися на якийсь час: *«– Ты чего задумался? – сказал Генка.*

– Ничего. Просто думаю – что с нами будет.

– А чего тут думать? Сейчас приедем – водки возьмем.

Насчет водки я был согласен. После всего, что произошло, без нее обойтись было бы трудно. Можно, но как-то не так» [3, с. 22].

Дослідник творчості А. Геласімова М. Ремізова стверджує, що життя головного героя повісті «Спрага» розділилося надвоє: до Чечні і після, а травма, яку він отримав, залишила великий незгладимий відбиток на усе його подальше життя. Усі зароблені гроші він спускає тільки на водку: *«Он наливал себе водку в толстый стакан и пил из него, как будто бы он действительно пил воду, как будто ему просто хотелось пить. Как человеку, у которого пересохло в горле»* [3, с. 33].

Він, як і його друзі не хочуть зустрічатися, щоб зайвий раз не згадувати про те, що прийшлося пережити разом: *«Они с Генкой совсем перестали встречаться. Водку стали пить в разных компаниях. Хотя – куда им было деваться в этом Фрязино друг от друга? Все компании были одни и те же. Поэтому приходилось заранее узнавать, чтобы не встретиться где-нибудь невзначай. А то кто его знает, чем это могло там закончиться. Пашка говорит не любил, но водки выпить за один раз мог очень много»* [3, с. 78]. Фізичні та психічні травми увесь час дають про себе знати. І тільки рідні, що не захотіли махнути на нього рукою, роблячи надзусилля поступово повертають його до життя, витягуючи з стану алкогольного оп'яніння.

Та що робити тим, хто повернувся «звідти» калікою? Вони теж мають вибір – наполягає В. Слапчук у романі «Книга забуття», змальовуючи світ, у якому живуть «люди-обрубки». *«На війні його вбили... він сам про себе так казав. Одних, каже вбили зразу, а мене так, щоб помучився»* [22, с. 117]. Л. Оляндер [16] зазначає, що герой тільки формується, тому складно вести розмову про його потенційні можливості. Він щоразу себе перекроює, щоб відповідати прийнятим нормам: кудись іти, воювати, помирати у госпіталі.

У романі автор наголошує що війна дає людині вибір : перетворює її у тварину, спраглу крові або раба, який всеціло їй підкоряється. Часто повертаючись з війни людина втрачає свою людську сутність, залишає там своє життя, стає інвалідом як фізично так і морально. Почуття приреченості і безвиході, ламає її, якою б міцною вона не була: *«... син не переставав схлипувати. Уже всім тілом бився в риданні. Неможливо було розібрати слів, якими він виповідав свій біль, свій відчай, свій страх ... Зрештою всі слова втратили силу і зміст. Окрім одного. – Мамо! Мамо! Мамо!... – обриваючи завивання голосно вигукував,*

шукаючи в матері підтримки, захисту, рятунку, і далі продовжував тужно по зв'язаному квилити ...» [22, с. 241].

В. Слапчук показує, як приречені своїм каліцтвом на забуття, хлопці усім закономірностям на зло виживають, намагаються знайти своє місце у мирному житті: *«Усі довкола заворушилися й повернули голови в одному напрямку. Хлопці просочилися на майданчик, але до хвіртки в загорожі потягнулися інші, а за ними звідкілясь із-за кущів, із-під тіней дерев, із темряви продовжували і продовжували прибувати нові: здавалося, що їм немає ліку і не буде кінця цьому потокові скалічених (найперше впадало в око порожні холоші та порожні рукави) молодих тіл. Майже всі були на милицях або з палицями, кілька – на інвалідних візках. Одягнуті в спортивні костюми, декотрі в казенні лікарняні піжами. Поводилися так, наче тут були тільки вони і нікого більше. Їхні танці нагадували танці первісних людей, які, повернувшись із полювання, стрибають, розмахуючи стисами. Тільки замість стисів у хід ішли милиці» [22, с. 290].*

Герой Слапчука Микола має усі підстави, щоб спитися, морально деградувати. Але український автор упевнений, що вихід в будь-якому випадку є. Підтвердженням цього служать заключні рядки твору, де знайома герою Надя разом з ангелом-охоронцем шукає шляхи порятунку покаліченого Корнелюка.

Підсумовуючи вище аналізовано можемо сказати, що у творах українських та російських авторів представлено зовнішньо схожі та зовсім різні за суттю одрази героїв-воїнів. І якщо спільними для них є мотивація до змін (війна, смерть, жахіття, стрес і т.д.), то абсолютно різними є їхній вибір і як результат моделі поведінки у схожих ситуаціях.

Література

1. Абрумова А. Профилактика суицидального поведения / А. Абрумова. – М.: Учебное пособие, 1980. – 24 с.
2. Бабченко А. Алхан-Юрт / А. Бабченко // Новый мир. – 2002. – №2. – С. 12–51.
3. Геласимов А. Жажда / А. Геласимов. – М.: Художественная литература, 2003. – 123 с.
4. Выговская Н. С. Молодая военная проза второй половины 1990–2000х гг. / Н. Выговская. – М.: Просвещение, 2009. – 29 с.
5. Давидов Д. Хроника современной литературы / Д. Давидов // НЛЮ. – 2004. – № 66. – С. 20–39.

6. Деркачева О. Світ у тексті / О. Деркачева. – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2013. – 300 с.
7. Історія української культури [за заг. ред. І. Крип'якевича] / [Електронний ресурс]. – К., 2002. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/krypcult/krcult.htm>
8. Кучеренко Л. АІСТи сильніші за смерть / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://np.pl.ua/freeblog/aisty-sylnishi-za-smert>.
9. Кукулин И. Живая боль незначительных войн / И. Кукулин // Новое литературное обозрение. – 2004. – № 55. – С. 150–180.
10. Лосский Н. О русском характере / Н. Лосский. – М.: Высшая школа, 1990. – 53 с.
11. Максимов В. Спектр нарративных форм военной повести второй половины XX в. / В. Максимов // Русская речь. – 2011. – №1–2. – С. 12–14.
12. Маркова Т. Новые акценты в военной прозе конца XX века / Т. Маркова // Русская речь. – 2005. – №4. – С. 32–36.
13. Моїсеєнко І. Сектор обстрілу / І. Моїсеєнко. – К.: Художественная литература, 2010. – 384 с.
14. Николаев А. Основы литературоведения / А. Николаев. Иваново: Высшая школа, 2011. – 255 с.
15. Николаев Н. Современный литературный процесс глазами теоретика / Н. Николаев // Русская речь. – 1997. – № 2. – С. 3–12.
16. Оляндер Л. Василь Слапчук і Волинський текст / Л. Оляндер // Золота пектораль. – 2014. – № 8. – С. 18–22.
17. Прилепин З. Патологии / З. Прилепин. – М.: Художественная литература, 2005. – 320 с.
18. Тимофеев Л. Теория литературы / Л. Тимофеев. – М.: Высшая школа, 1934. – 380 с.
19. Реан А. Агрессия и агрессивность личности / А. Реан // Психологический журнал. – 1996. – №5. – С. 3–7.
20. Ремизова М. Здравствуй проза молодая / М. Ремизова // Знамя. – 2003. – № 12. – С. 3–16.
21. Сенчин Р. Питомцы стабильности или грядущие бунтари / Р. Сенчин // Дружба народов. – 2010. – №1. – С. 17–23.
22. Слапчук В. Книга забуття / В. Слапчук. – Львів: Ярославів вал, 2013. – 368 с.

Острянюк-Емін О. О.

*Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка*

ОНІРИЧНА СИМВОЛІКА В ПОЕЗІЇ ЕМІЛІ ДІКІНСОН

Poetry by E. Dickinson has a substantial oneiric component. For romanticism oneiric poetics is quite natural: they regard life as a dream. As for E. Dickinson, a dream becomes the unique form of construction of internal dialogue and declaration of her own attitude towards it. The oneiric notion of 'life' and 'death' is always combined, as though marking the scale of spiritual processes of reproduction in her lyric poetry.

Романтична поетична традиція завжди наштовхувала на роздуми про місце сакрального у житті людини, про співвідношення сексуального і сакрального, про феномени Життя та Смерті, Смерті та Сну, вивільнення енергії, яка й забарвлює нашу екзистенцію. Хибним є судження про те, що люди можуть пізнати себе лише у стосунках з іншими. Розчинення людського «Я» саме і розпочинається з бажання побачити себе збоку.

Художнє мислення, за своєю природою, є цілісним, багатограним, таким, що лежить поза часом, хоча, реалізуючись, корелює з ним. Воно існує у двох вимірах: творчої індивідуальності, неповторності та художнього твору. Це певний унікальний тип мислення, позначений специфікою психіки. Тому не дивно, що спроби аналізу та тлумачення певного художнього мислення виникають на психологічному ґрунті. Розуміння художнього твору зводиться до того, що текст є способом зв'язку між людиною і світом, всесвітами. Гармонія і краса знають два реєстри – монологічний та діалогічний [4, с. 361]. Психологічний чи візіонерський тип творчої індивідуальності об'єктивується як епічний та ліричний тип художнього мислення. Безперечно, романтиків усіх країн та народів об'єднає їхня світоглядна концепція, універсальний спосіб здійснення, сприйняття та осмислення життя. В їхньому розумінні життя є Сон.

Не виключенням є поезія Е. Дікінсон, для якої сон – це зустріч з собою, «побачення» свідомості з позасвідомим комплексом уявлень.

Глибокий зміст душевних переживань, які поетеса намагається приховати у потаємних кутках суб'єктивного світовідчуття, виявляється та вивільняється саме у нічний час – час не лише релаксації та відпочинку, а й активної роботи мозку, продукування страхів, що перетворюються на кошмари, а особливо для душі, яку гнітять сумніви щодо досвіду Віри:

Кончалась дважды жизнь моя.
Не подойдя к концу.
Но встретитъ вечность предстоит
И мне лицом к лицу.
Два раза в бездне я была.
Что ждет на третий раз?
Разлука – вот что в рай зовет
И в ад ввергает нас [1, с. 225].

Стомлена свідомість Е. Дікінсон ніби блукає в пошуках відповідей на вічні питання між Життям та Смертю, Раєм та Пеклом. Саме шлях до прозріння, пізнання, каяття та прощення наче благословення для поетеси. «Усвідомлення гріха – перший корок до звільнення від нього» [2, с. 301]. На думку С. Бочарова, саме під час сну у людини проявляється гіпертрофована, вкрай сконцентрована «неявна самосвідомість» героя-сновидця [2, с. 97]. У лабіринтах ночі Е. Дікінсон бачить погляд смерті, якого вона вжахується та одночасно підсвідомо воліє як глибоко віруюча людина:

Я видела предсмертный взгляд,
Как он блуждал по стенам –
Казалось, нечто ищет он,
Подернутый туманом,
Потом он как-то помутнел
И канул в тьму тугую,
Не рассказав, что отыскал, –
О зрелище благое! [1, с. 105].

Д. Хартлі зазначав, що сни – це відображення вражень, думок та подій, які людина увібрала в себе у свідомому стані [3, с. 20]. Колористика поезій передає настрій Е. Дікінсон. Сірий мутний колір стін, темряви та туману свідчить про смуток та невпевненість самотньої жінки. Іменники «туман», «темрява» сповіщають про розпливчастість думок мисткині, збентеженість та розгубленість у реальному світі. Літературний

сон у певному розумінні є псевдо сном, оскільки він контролюється свідомістю, принаймні авторською. В той час, як у дійсності свідомість у цьому стані, навпаки, пригасає, набуває зміненого стану. Письменник може лише наблизитись до логіки сновидіння, алогічно. Адже сновидіння конструюються з певних образів. Які мають специфічне значення (архетипи, символи). Встановлюється ніби асоціативний тип зв'язку – діалогу, з певною недомовленістю, обірваністю, фрагментарністю, мозаїчністю. Сновидіння не має композиції як такої, воно тримається на змісті, який утворюється комбінацією значень. Онірична символіка поезії Е. Дікінсон тісно переплітається з її трансцендентним спрямуванням до Іншого світу, до прориву за межі світу іманентного, жагою залучення до Царства Божого. Щодо діалогічних архетипів «Душа – Світ» та «Я – Бог», то потрібно зазначити, що протестантизм, який сповідувала поетеса, переніс центр ваги життя та його пізнання до особистісного віту людини, до сфери суб'єктивного та зв'язаних з цим переживань, рефлексій, афектів, самозаглиблення, вкрай відірваної духовності. Сон є дарована нам можливість випробувати на власному досвіді сакральну загадковість та глибину «інших світів».

Свого роду резюме щодо ролі сновидінь можуть служити слова поезії Е. Дікінсон, як її «індивідуальна форма нескінченності»:

Не стану портить дивный сон
Лучами дня капризного,
Чтобы в мою дневную ночь
Он воротился сызнова [1, с. 281].

Література

1. Дикинсон Э. Стихотворения. Пер. с англ. / Э. Дикинсон. – СПб.: «Симпозиум», 2000. – 351 с.
2. Нечаенко Д. А. Сон, заветных исполненный знаков. Таинства сновидений в мифологии, мировых религиях и художественной литературе / Д. А. Нечаенко – М.: Юридическая литература, 1991. – 304 с.
3. Шепперд Л. Загляни в свои сны. Практическое руководство к самопознанию: [Пер. с англ. З. Зарифовой] / Л. Шепперд. – М.: Аквариум, 1995. – 144 с.
4. Шупта-В'язовська О. Г. Ліричне та епічне родові начала в структурі художнього часу / О. Г. Шупта-В'язовська // Літературознавство:

[Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації українців]. – К.: «Обереги», 2000. – С. 360–365.

5. Юнг К. Г. Психология и поэтическое творчество / К. Г. Юнг // Самосознание европейской культуры XX века. – М.: Политиздат, 1991. – С. 103–119.

Пікун Л. В.

*Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка*

КАЗКОВІ МОТИВИ В РОМАНІ Б. КОСМОВСЬКОЇ «ПОЗОЛОЧЕНА РИБКА»

The article investigates the fairy-tail motives in the novel “Gold covered fish” by B. Kosmowska. The author uses a constant detail of the fairy-tail archetype that raises an associative symbolic image in the reader’s consciousness, for example “the king and the queen”, “an old man and woman and their granddaughter”, “gold fish”, “paradise apple tree”. These fairy-tail details have been conceptualized in the postmodernist ideological paradigm and reduced to rhizomes, caricature, black humor.

Барбара Космовська (1958 р.н.) – сучасна польська письменниця, надзвичайно популярна в Україні. Її романи увійшли до обов’язкової шкільної програми зі світової літератури. У сучасній науковій літературі натепер відсутні системні аналітичні роботи, що надають ґрунтовне розуміння творів письменниці. У загальному доступі наявні лише інтерв’ю, в яких авторка анонсує свої твори читацькому загалу й оглядові, досить неоднозначні, а подеколи необґрунтовані відгуки на романи «Буба» і «Буба: мертвий сезон». Роман «Позолочена рибка» взагалі не набув висвітлення у науковій літературі. Така ситуація ускладнює надання системного викладення зазначених творів у процесі їх освоєння в школі.

У контексті нашого дослідження розглянемо роман «Позолочена рибка» Б. Космовської. Роман «Позолочена рибка» суттєво відрізняється від романів «Буба» і «Буба: мертвий сезон». У цих творах Б. Космовська реалізувала своє прагнення створити «звичайну літературу, котра торкається наших повсякденних проблем, іноді незначних, втім болючих» [3]. Але, на наш погляд, саме у «Позолоченій рибці» письменниці

якнайкраще вдалося реалізувати своє уявлення про «гарний роман», а саме те, «що цей твір пробуджує фантазію, схильність до роздумів, є грою та пригодою» [3].

Аліція, головна героїня роману, за допомогою своєї бабусі із самого початку твору осмислює проблеми свого життя, звертаючись до казкових мотивів. Бабуся описує себе, розповідаючи про свою історію кохання як про королеву, а дідуся – як королевича [2]. Пізніше подарунок і вшанування Аліції Робертом також порівнюються авторкою з королівною і королевичем.

Але ідилічні родинні стосунки для Аліції вже стосуються іншого казкового концепту. Це життя онучки з дідом і бабою у селі без батьків. Дівчина зізнається коханому, що це її заповітна мрія [2].

Наскрізним казковим мотивом у романі є переосмислена казка про золоту рибку, на що вказує сама письменниця [1]. У контексті твору актуалізується декілька базових характеристик казкового образу золотої рибки як чарівного помічника, а саме – її здатність впоратися з будь-яким найскладнішим завданням і можливість повторного загадування бажання. У різних варіантах казки про чарівну рибку актуалізуються нездійсненні бажання до надмірного збагачення і властолюбство. У сучасному її варіанті важливими для підлітків виявляються зовсім інші прагнення. Підлітки досить відповідально, критично та прагматично підходять до своїх жадань. Такі наміри висловлює Роберт: «Я б волів, щоб моє бажання було реальним. Лише таке може збутися» [2]. Роберт бажає, аби батько перестав пити. Аліція погоджується із думкою Роберта: «я хотів би мати таку силу, яка змушувала б дорослих отямитися, щоб до них повертався розум? І щоб вони самі збагнули, як вони нас лажають. Скільки сорому завдають! Нічогенька мрія, га?» [2].

З плином подій у творі підлітки ще раз повернулися до образу золотої рибки, але їхні побажання кардинально змінюються. Роберт відповідає, що він має все, чого бажає – Аліцію і нову скрипку, а Аліція таємно бажає «щоб хвилини з Робертом ніколи не закінчувалися», але соромиться цього і проговорює «подвійну порцію гарячого шоколаду» [2]. Відтак, виявилось, що Аліція та Роберт зовсім не потребують чарів золотої рибки для здійснення своїх мрій.

Втім, у романі є герой, якому, на переконання Аліції, золота рибка вкрай необхідна – маленький хворий на рак зведений братик Фрицек. Аліція купила помаранчевого вуалехвоста і принесла його в лікарню, сказавши, що «ця рибка золота, і вона неодмінно виконає твої бажання» [2]. Хвора дитина також загадує свої бажання, визначаючи їх важливість для себе. У першу чергу він хоче, аби Зося погодилася стати його дружиною [2]. Другорядними для Фрицека виявляються бажання повернутися до дому і видужати. Пізніше сам Фрицек розуміє, що рибка виявляється безсилою і називає її позолоченою.

У творі згадується ще один фольклорний казковий образ райської яблуні. Таку назву Клодія дала своєму фільму, який вона зняла про тяжко хворих дітей після смерті свого сина Фрицека. «Фільм Клаудії розповідає про дітей, які видираються на цю яблуню, щоб опинитися ближче до раю, коли життя на землі перетворюється на пекло, сповнене страждань і болю» [2].

Крім фольклорних казкових мотивів твір пов'язаний із життям і творчістю відомої шведської казкарки Астрід Ліндгрєн. Також на початку твору Аліція говорить бабусі, що читає книгу цієї письменниці про двох братів. Мати Аліції «блукала заплутаними стежками життя Астрід Ліндгрєн» [2], пишучи про неї і позбавляючи дочку своєї уваги. У кінці твору Сара ототожнює мати Аліції з А. Ліндгрєн не випадково, адже попри свою відчуженість від доньки і оточуючих проблем, мати Аліції в результаті копіткої роботи зуміла за допомогою життєвого і творчого шляху письменниці самовизначитись і вирішити власні психологічні проблеми і зблизитися з дочкою.

Поданий аналіз казкових джерел роману «Позолочена рибка» Б. Космовської унаочнює ігровий спосіб логічної трансформації, комбінаторності, аплікації культурного спадку різних казкових джерел на сегментному рівні. У творі письменниця використовує певну константну деталь того чи того казкового архетипу, котрий викликає асоціативно-символічний образ у читацькій свідомості, наприклад: «король з королевою», «дід з бабою і онучкою», «золота рибка», «райська яблуня». У результаті дзеркального моделювання такого казкового спадку Б. Космовська переводить його на якісно новий рівень змістового розвитку, надає йому своє тлумачення, унаслідок чого аксіологічні домінанти вихідних традиційних характеристик змінюються. Король –

верховний правитель – у романі «міг скинути королівські шати, злізти з білого коня й схопити життя за роги» [2]. Життя онучки з бабою і дідом позначається, як «звичайна втеча з дому» [2]. «Золота рибка» є не всесильною, адже здійснюються лише реальні бажання і перетворюється на «позолочену рибку», вона також виконує терапевтичну функцію. Ловцем рибки у творі виявляється дівчина, а бажання висловлюють хлопці (Роберт і Фрицек).

Постмодерна свідомість синтезує різні смисли, які закладені в образах яблуні як дерева життя і плодоносіння та яблука як символу цілісності, земних бажань, символу начала всіх речей, символу пізнання добра і зла. Б. Космовська надає власне прочитання образу «райська яблуня»: «Іноді треба спуститися до самого пекла, щоб потім піднятися до неба (...). На цій дорозі не можна бути самому, бо в самотності біль лише посилюється, і ніколи не маліє... Цей фільм також про те, що ми не маємо права байдуже дивитися на самотність інших. На самотність хворих, бо з-поміж усіх самотностей вона є найважчою» [2]. Крім фольклорних архетипів письменниця залучає літературні, а саме життя і творчий доробок письменниці-казкарки А. Ліндгрєн. Власне історія про хворого братика постає як альянс по-перше до повісті-казки А. Ліндгрєд «Брати Левине серце», а по-друге до казок «Крихітка Нільс Карлсон» і «Мію, мій Мію». Також «Астрід Ліндгрєн у своєму нелегкому житті зробила все, щоб мамина книжка про неї народжувалася у справжніх творчих муках», іронічно зауважує героїня твору [2].

Відтак казкові мотиви у романі «Позолочена рибка» Б. Космовської зачіпають усі грані сучасного буття як дорослого, так і підлітка. Використані елементи казкових архетипів осмислюються у світоглядній постмодерністській парадигмі, де сумнів та іронія панують, а відтак казкові стереотипи, іміджі та кліше зводяться до ризоми, карикатури, чорного гумору.

Література

1. Городницька Б. Барбара Космовська: «У книжках завжди шукаю виправдання для молоді» [Електронний ресурс] / Божена Городницька // Сумно. – 2012. – Режим доступу до ресурсу:

<http://sumno.com/article/barbara-kosmovska-u-knyzhkah-zavzhdy-shukayu-vupra/>.

2. Космовська Б. Позолочена рибка: роман / пер. з пол. Божени Антоняк. [Електронний ресурс] / Барбара Космовська // Л. : Урбіно. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.rulit.me/books/pozolochena-ribka-read-380597-1.html>.
3. Семенченко М. Барбара КОСМОВСКАЯ: «Я – враг слепого дидактизма» [Електронний ресурс] / Марія Семенченко // День. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://day.kyiv.ua/ru/article/ukraincy-chitayte/barbara-kosmovskaya-ya-vrag-slepogo-didaktizma>.

Росстальна О. А.

*Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка*

РОЛЬ ПРОТИСТАВЛЕННЯ У НОВЕЛІ Т. ГАРДІ «ЗАБОРОНА СИНА»

The role of contrast in the short story of T. Hardy “The Son’s Veto” is under analysis. Contrast is the main way of organizing both the plot and characters’ presentation in the short story. Contradiction between rural and urban life as well as contrast in portraits and characters appear to be the part of Hardy’s style.

Новела Т. Гарді “Заборона сина” (“The Son’s Veto”, 1891) – особливе явище у творчій спадщині митця. Письменник продовжує дослідження контрасту між життям у селі та місті, що розкривається у творах збірки “Весекські оповідання” та романах.

Героїня твору, Софі, проста сільська дівчина, працює служницею в домі священника Твікотта й виходить за нього заміж після смерті дружини. Шлюб з чоловіком з вищим соціальним становищем та освітою, значно старшим за неї, з одного боку, покращує матеріальне становище героїні, проте, з іншого, робить її нещасливою.

Софі, яка виросла у селі, змушена перебраться до міста. Молода жінка потрапляє в полон умовностей, де не пробачаються граматичні помилки, простуваті манери і невміння відповідно поводитися у товаристві. Контраст між затишним, чистим сільським будинком у садочку й брудним та пильним помешканням у кінці вулиці – ілюстрація

протиставлення ідилічного пасторального спокою та метушливого урбаністичного пейзажу, яку фіксує розповідач.

Героїня, відірвана від рідних місць, неначе дерево, у якого підрубали коріння, стає заручницею нового життя. Жінка, яка спочатку залежить від чоловіка, а після його смерті – від сина, не може розпоряджатися собою. Таке обмеження підкреслюється фізичною вадою. Ставши кульгавою у результаті нещасного випадку, місіс Твікотті позбавлена вільного пересування та змушена користуватися візком. Її краса поступово тьмяніє, а єдиною згадкою про колишню вроду стає розкішне каштанове волосся, з якого Софі кожного дня споруджає складну зачіску з тим, щоб надвечір знову її розпустити.

С. Гілмартін і Р. Менгхем трактують сцени заплітання героїнею волосся як ремінісценцію сюжету гомерівської “Одіссеї” [2, с. 95–96]. Проте, якщо робота Пенелопи – свого роду процесуальна дія, Софі зайнята роботою беззмістовною, яка фактично не має кінцевої мети. Для вдови священника плетіння волосся перетворюється на ритуал, який займає значну частину її часу.

Безрадісність жінчиного існування ускладнюється зневажливим ставленням сина. Соромлячись неосвіченості та простих манер матері, Рендольф, вихованець однієї з кращих приватних шкіл, поводить себе дуже егоїстично. На противагу Софі, яка й у місті залишається сільською мешканкою, її чоловік та син – представники міста. Соціальний статус молодого Твікотті підкреслюється передусім його вбранням, адже молодий чоловік завжди носить костюми. Стосунки між матір’ю та сином реалізуються у вигляді спотвореної моделі “батьки – діти”. Софі та Рендольф ніби міняються місцями. Амбіції молодого чоловіка, що сягають найвищого лондонського товариства, його прагнення позбавитися свого невизначного походження зумовлюють поблажливо-жорстоке ставлення до матері. Він не хоче визнати її право на щастя та спокій, яке їй може дати Сем Гобсон. Шлюб з бакалійником – розрада для Софі та можливість повернутися до рідного селища – в очах Рендольфа виглядає як ганебний для його репутації вчинок.

Образ Сема Гобсона складає різкий контраст із егоїстом Рендольфом Твікотті. Закоханий у Софі до шлюбу зі священником, Сем з’являється в її житті у складну мить. Сем, виходець із села, добре

адаптується до життя у місті, не відмовляючись від свого походження. Натомість він переносить сільський уклад життя у місто. Покращивши своє становище у суспільстві власною працею, герой проходить шлях від простого садівника до хазяїна великої крамниці. Проте чоловік зберігає чистоту почуттів, не підпорядковує своє життя умовностям. Його не хвилює матеріальне становище Софі, її місце у соціальній ієрархії. Він хоче зробити жінку щасливою.

Ілюстрацією поєднання сільського та міського укладів життя є опис вранішніх поїздок на ринок Ковент-Гарден. Яскрава та кольорова картина (ілюстрація сільського життя) різко контрастує із замальовкою шкільного свята (уособлення життя в місті). Опис залишків їжі біля карет заможних школярів створюють гнітючу атмосферу споживацтва. Софі, яка з радістю спостерігає за базарною процесією, що повертає її у щасливі дні юності, відчуває себе сторонньою на святі міських багатіїв.

Незрушність Рендольфа та неспроможність Софі боротися за своє щастя спричиняє трагічну розв'язку. За кілька років жінка помирає. Тільки після смерті вона отримує право на виконання заповітного бажання – повернення до рідного селища (інтерпретація мотиву “повернення на батьківщину” – одного із ключових у прозі Т. Гарді). Проте й після смерті син не дозволяє “порушити пристойність”. Сем, що проводить траурну процесію повними сліз очима, наштовхується на жорстокий та агресивний погляд молодого священника.

Контраст у зображенні героїв, які уособлюють ідеал та його руйнацію, – передусім протиставлення особистих людських якостей, що реалізуються через ставлення до головної героїні. Слабка та нерішуча Софі – полонянка власного соціального становища та любові до сина – приносить себе у жертву синовніх переконань та бажань, проте він не здатний їх оцінити.

Прості людські цінності: повага до старших, шанобливе ставлення до батьків, вміння любити втрачають значущість для Рендольфа Твікотті, який перебуває у гонитві за власними цілями. Образ Рендольфа Твікотті, названий К. Бреді “карикатурним” [1, с. 106] – зображення молодої людини з блискучою освітою, проте хибними людськими чеснотами. Священик за професією, але не за переконанням, він своєю поведінкою ілюструє моральні принципи, дуже віддалені від християнських.

Своєрідним доповненням образу Рендольфа стануть герої іншої новели цієї збірки “Трагедія двох амбіцій”.

Література

1. Brady K. The Short Stories of Thomas Hardy / K. Brady. – N.Y.: St. Martin’s Press, 1982. – xii, 235 p.
2. Gilmartin S. Thomas Hardy’s Shorter Fiction / S. Gilmartin, R. Mengham. – Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd, 2007. – 144 p.
3. Hardy T. Selected short stories / T. Hardy. – Hertfordshire: Wordsworth Edition Ltd, 1996. – 180 p.

Сальникова Е. Г.

Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина

ЖАНРОВОЕ СВОЕОБРАЗИЕ РОМАНОВ С. АХЕРН

The article deals with defining genre characteristics of C. Ahern’s novels. The author attempts to show the peculiarities of the genre forms used by the author. The main attention is called to fantastic and irrational elements of her books presented on the levels of the plot structure, the system of characters and the parallel world creation.

Сесилия Ахерн – достаточно молодая (ей всего 35 лет) и, несомненно, талантливая романистка Европы. Ее книги переводятся на десятки языков и издаются более чем в 40 странах мира. В возрасте 21 года С. Ахерн написала свой первый роман «P.S. I Love You» (2002), который занял верхние строчки в книжных рейтингах США, Англии, Ирландии, Германии. С тех пор она пишет в среднем по 1 роману в год, и все они тут же становятся бестселлерами.

Творчество С. Ахерн представляет собой довольно неоднородный по жанровым характеристикам, однако, цельный по стилистическим признакам корпус романов. Будучи сугубо женскими по затронутым проблемам и по стилистическому оформлению, ее тексты на разных уровнях и в разной степени включают ирреальный и фантастический элемент. Для анализа жанровых разновидностей женских романов С. Ахерн нами были выбраны десять произведений писательницы.

Если расположить романы по мере усиления в них ирреального начала, то получится следующий условный порядок:

1. «The Year We Met» (2014), «One Hundred Names» (2012).
2. «P.S. I Love you» (2002), «Love, Rosie» (2004), «How to Fall in Love» (2013).
3. «The Book of Tomorrow» (2009).
4. «Thanks for the Memories» (2008).
5. «If You Could See Me Now» (2005), «The Time of My Life» (2011).
6. «A Place Called Here» (2006).

Как можно заметить, исходя из года создания романа, в творчестве писательницы нельзя проследить тенденцию к реалистичности или же, напротив, усиление традиций ирреализма.

В первую группу нами были отнесены романы, в которых начисто отсутствует фантастический элемент. В книге «The Year We Met» героиня, воспользовавшись непредвиденным отпуском, решает наконец-то заняться своим участком и по мере возделывания земли и высаживания травы, решает другие более глубокие проблемы межличностных отношений. Как ни удивительно, но мужчина, вокруг отношений с которым вертится центральный конфликт романа, это не ее «принц на белом коне», а радио-диджей, голос которого сопровождал ее долгие годы.

Роман «One Hundred Names» также лишен любовной интриги как таковой. Главная героиня, журналист, ставит перед собой задачу продолжить дело рано умершей подруги и дописать статью, материал к которой та собирала. Проблема лишь в том, что в списке людей, о которых подруга не успела написать – сто имен, и нет никаких зацепок, что же связывает этих людей и о чем должна была быть статья. Знакомясь с этими людьми и, помогая им найти себя, героиня понимает ценность самой жизни.

Произведения второй группы, наоборот, объединяет очень сильная любовная интрига, что видно даже из их заголовков. Ничего в этих романах не нарушает реалистичности происходящего, но в то же время довольно ощутима некая сказочность, присущая традиционной женской прозе. «P.S. I Love you» – первое произведение С. Ахерн, в котором сразу же проявилась способность автора к оригинальным сюжетным ходам, позволяющим расцветить любой банальный любовный роман.

Главная героиня, безутешная после смерти своего мужа, с которым они прожили чуть больше года, начинает получать от него письма, написанные при жизни для того, чтобы облегчить ей боль утраты и помочь вернуться к жизни.

В книге «How to Fall in Love» главной героине предстоит за две недели убедить мужчину, от которого ушла любимая женщина, который разрывается между необходимостью быть хорошим сыном умирающему отцу и нежеланием продолжать его дело, что жизнь стоит того, чтобы жить. Гадкий утенок, который всю свою жизнь строит по написанными другими инструкциям, и мечтает написать свою книгу по самосовершенствованию, в конце концов пишет любовный роман, основанный на собственном счастливом опыте.

Роман «Love, Rosie» имеет, пожалуй, наиболее традиционную и предсказуемую сюжетную канву (герои любят друг друга, но обстоятельства мешают им быть вместе), но наиболее оригинальную форму. Это роман в письмах, которыми герои обмениваются на протяжении пятидесяти лет.

К третьей группе можно отнести произведение «The Book of Tomorrow», в котором фантастичность вводится в сюжетную структуру в виде магического предмета. Это дневник главной героини, в котором проявляются записи о событиях еще не наступившего дня. Пользуясь этим предвидением, Тамара сможет раскрыть тайны своей семьи и обрести уверенность в завтрашнем дне после самоубийства отца.

В романе «Thanks for the Memories» происходит усиление иррационального начала за счет неожиданного сюжетного хода, используемого автором. Главная героиня, нуждающаяся в переливании крови, вместе с кровью донора получила и его воспоминания, пристрастия, знания. Следуя логике женского романа, эти герои не могли не встретиться и не полюбить друг друга.

В следующих двух романах, принадлежащих к пятой группе, иррациональное начало присутствует на уровне системы персонажей, что позволяет причислить эти произведения к разряду мистических.

Один из персонажей книги «If You Could See Me Now» – это воображаемый друг, которого часто выдумывают себе дети, лишенные общения сверстников и родительского внимания. В романе «The Time

of My Life» автор идет еще дальше. Если Ивана могли видеть только мальчик и его тетя, которым нужна была моральная поддержка («we exist only to serve the needs of those who need us» [1, с. 305], то здесь жизнь каждого индивидуума персонифицируется в образе обычного человека, причем не обязательного того же пола, который появляется для того, чтобы помочь человеку исправить свои ошибки, вспомнить про себя, найти свою дорогу: «I'm the other part of you. The X-ray to your life. I show how you are hurting, how you're unhappy. It's all reflected on me» [2, с. 72].

Наконец, к последней группе можно отнести роман «A Place Called Here», в котором С. Ахерн создает целый вымышленный мир, параллельный реальному, куда попадают потерянные вещи и пропавшие люди и благодаря которому главная героиня Сэнди обретает себя.

Таким образом, можно говорить о разнообразии жанровых характеристик романов С. Ахерн, которые проявляются на различных уровнях художественного текста и способствуют выявлению авторской концепции произведения.

Литература

1. Ahern C. If You Could See Me Now / C. Ahern. – N.Y. : Hyperion, 2006. – 307 p.
2. Ahern C. The Time of My Life / C. Ahern. – N.Y. : Hyperion, 2011. – 271 p.

Смирнова Т. П.

*Нижегородский государственный лингвистический университет
им. Н. А. Добролюбова*

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОВРЕМЕННОГО ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ: НЕМЕЦКОЯЗЫЧНАЯ ЛИТЕРАТУРА МИГРАНТОВ

The article examines the role of modern transcultural literature in German-speaking countries in the context of European transcultural dynamics. It highlights the impact of mother tongue on the creativity of migrant authors writing in German. We argue that the stylistic and conceptual influence of writers' mother tongue on the chosen literary language (German) creates a sound emotional and empirical foundation for understanding the field of modern transcultural literature in German-speaking countries. This hypothesis is illustrated by the works of K. Şurdum.

Транснаціоналізація мов і культур ставить в центр наукових досліджень вітчизняної і зарубіжної германістики сучасну німецькомовну літературу мігрантів. Об актуальності тематики свідчать нещодавні європейські дослідницькі проекти «Полифонія – Многоязичність_Креативність_Письмо» (*Polyphonie – Mehrsprachigkeit_Kreativität_Schreiben*) [5]; «Література в русі» (*Literature on the Move*) [4], орієнтовані на міждисциплінарне вивчення «багаторівневих зв'язків» між «мультилігвальністю і креативністю» сучасної транскультурної німецькомовної літератури [5]. Зростаючої, «немаргінальної» ролі літератури (окремо літератури мігрантів) в сучасному суспільстві була присвячена конференція «Перехід меж: міграція і література з точки зору соціології літератури» (*Grenzüberschreitungen: Migration und Literatur aus der Perspektive der Literatursoziologie*), що відбулася в Австрійській академії наук (Віна) 20–21 червня 2016 року. Один з головних тезисів конференції базувався на припущенні про те, що «австрійська література знаходиться в процесі транснаціоналізації»; «нові умови» дозволять здійснити «прорив письменників-мігрантів», що просувають «транснаціоналізацію літературного поля» в смислово- і стилістичному плані [4].

Частиною сучасної німецькомовної літератури мігрантів, представлена в Австрії в тому числі іменами В. Вертліба (*Vladimir Vertlib*, народ. 1966), Д. Дінева (*Dimitré Dinev*, народ. 1968), Р. Кнаппа (*Radek Knapp*, народ. 1964), Ю. Рабінович (*Julya Rabinowich*, народ. 1970), С. Цакір (*Seher Çakır*, народ. 1971) [1, с. 15], є творчість турецького поета і перекладача К. Сурдума (*K. Şurdum*, 1937–2016), емігранта, який у 1971 році з Туреччини переїхав до Форарльбергу, найзахіднішої і найменшої – після Відня – федеральної землі сучасної Австрії [8, S. 130].

Ще в 1970-і роки на вірші К. Сурдума, виконані «яскравими образами», почуття «тихої туги», «едва означеної туги», звернув свою увагу Е. Яндль [Цит. по: 7, S. 248]. Ліричні зарисовки К. Сурдума, в оцінці У. Ленгле, розповідають про «екзистенціальні теми любові, війни, туги», про «життя в якості гастарбайтера», «розставання і переслідування» [Там же]. К. Сурдум, підкреслюють

критики, является поэтом в самом подлинном значении этого слова, он «поэтически» преобразует «реальность» [Там же].

Поэтический слог К. Сурдума далёк от исчерпанности абстрактных риторических высказываний. Реальные и осязаемые образы его поэзии максимально приближены к действительности. Возможно, именно с этим связано отсутствие в его лирике строгой строфики и рифмовки, сближающих в языковом плане поэзию и прозу. Вместе с тем стихи турецкого поэта наполнены внутренним психологизмом, соединяющим лирическое переживание мира с проблемой «другого». «Непотерянный» образ Родины незримо присутствует во многих лирических сочинениях К. Сурдума. Наполненный разными коннотациями, он осязаем в осязаемом запахе сливового дерева, в тени которого играет ребёнок (стихотворение «Не хочу, чтобы мать будила меня» (*Ich will nicht, dass Mutter mich weckt...*) [3]). Знаменитый Галатский мост в Стамбуле становится местом мучительных размышлений лирического героя о «судьбах Родины», сотрясаемой политическими конфликтами («Галатский мост» (*Galatabrücke*) [10, S. 41]). В поэтической зарисовке «Моя жена говорит мне, вернёмся назад» (*Meine Frau sagt mir, kehren wir zurück*) страх возвращения на родину навсегда оставляет лирического героя и его семью на чужбине [6].

По замечанию итальянского литературоведа И. Амодео (*Immacolata Amodeo*), диалогичность с родной культурой, «латентное двуязычие» (*latente Zweisprachigkeit*), проявляющееся на уровне поэтики и тематической рефлексии, свойственны творчеству многих писателей-мигрантов. Взаимодействие двух (или нескольких) культур может рассматриваться как «обогащение репертуара выразительности» (*eine Bereicherung des Ausdrucksrepertoires*) в творчестве иноязычного автора [Цит. по: 2, S. 349] (В. Вертлиб указывает в этой связи на «добавочную ценность познания» (*Mehrwert an Erkenntnis*), возникающую при «соприкосновении» нескольких национальных – ментальных и языковых – традиций, что оказывается «выигрышным» для автора-мигранта, лучше осознающего таким образом неоднозначность и противоречивость окружающего мира [9, S. 408]). Вместе с тем, как отмечает чешская исследовательница Р. Корнейо (*Renata Cornejo*), каждый иноязычный автор «расставляет разные акценты и приоритеты» в выборе

соответствующих языковых моделей, что исключает наличие «единой эстетики» для всех писателей-мигрантов [2, S. 351].

Отметим, что подобный «многоуровневый» диалог, возникающий в процессе взаимовлияний языков и культур, создаёт прочную эмоциональную и эмпирическую основу при вхождении иноязычных авторов в поле современной транскультурной немецкоязычной литературы.

Литература

1. Смирнова Т. П. «Плодотворная литературная провинция»: Форарльберг / Т. П. Смирнова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2016. – № 10 (64). Часть 1. – С. 13–17.
2. Cornejo R. Dialogizität und kreativer Umgang mit der (Fremd)Sprache im lyrischen Schaffen von Jiří Gruša / Polyphonie, Mehrsprachigkeit und literarische Kreativität / R. Cornejo // Polyphonie, Mehrsprachigkeit und literarische Kreativität / Hrsg. M. Bürger–Koftis, H. Schweiger, S. Vlasta. – Wien: Praesens, 2010. – S. 349–366.
3. Journalist und Dichter Surdum verstorben / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vorarlberg.orf.at/news/stories/2769960/> (дата обращения: 07.07.2016).
4. Literature on the Move / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.litmove.oeaw.ac.at/> (дата обращения: 25.03.2017).
5. Polyphonie_Mehrsprachigkeit_Kreativität_Schreiben / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.polyphonie.at/> (дата обращения: 25.03.2017).
6. Forum Musliminnen in Tirol / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.yumpu.com/de/document/view/10656269/download-forum-musliminnen-in-tirol/27> (дата обращения: 07.07.2016).
7. Längle U. Im Westen viel Neues. Zur Literatur aus Vorarlberg / Neue Bärte für die Dichter? Studien zur österreichischen Gegenwartsliteratur / U. Längle. – Wien: Österreichischer Bundesverlag, 1993. – S. 224–251.
8. Smirnova T. Dialogizität mit der (Sprach)Heimat in der gegenwärtigen Transkulturalitätsdynamik: mehrsprachiges literarisches Schreiben und die Translationstätigkeit / T. Smirnova. – Vertimo Studijos: Vilnius University, Lithuania, 2016. – S. 123–138.
9. Smirnova T. Sinn und Bedeutung bei Vladimir Vertlib. Zum Zusammenhang von Mehrsprachigkeit und literarischer Kreativität / T. Smirnova, V. Susmann //

Polyphonie, Mehrsprachigkeit und literarische Kreativität / Hrsg. M. Bürger–Koftis, H. Schweiger, S. Vlasta. – Wien: Praesens, 2010. – S. 404–411.

10. Şurdum K. Kein Tag geht spurlos vorbei / K. Şurdum. – Eggingen: Edition Isele, 2002. – 105 S.

Чередник Т. П.

*Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка*

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ТВОРІВ СУЧАСНОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ВИКЛИК ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛЯ ЛІТЕРАТУРИ

The article highlights a multidimensional issue of presenting contemporary works of foreign literature in class. It submits the analysis of biographical and literary-critical materials constituting the methodological basis for the teachers of World Literature. The author outlines the ways to prevent difficulties during the processing of newly introduced pieces of literature.

Завданням сучасної школи є підготовка підростаючого покоління до ефективної самореалізації в умовах складно організованого нестабільного суспільного простору. Кожного дня сучасна людина потрапляє в ситуації, що потребують негайного вирішення або формулювання власної позиції щодо проблем різної аспектності. Різноспрямовані медіальні впливи, переосмислення традицій/канонів та утвердження нових ідеологічних позицій створюють непрості умови для реалізації освітньої мети.

У центрі бурхливих процесів сьогодні знаходиться вчитель літератури взагалі і вчитель зарубіжної літератури зокрема, оскільки на уроках зарубіжної літератури об'єктом вивчення є твори різних національних літератур. Сьогодні учні нарешті отримали можливість познайомитися не тільки з класичними творами, що розповідають про минуле, а й поміркувати над проблемами сьогодення, віддзеркаленими в творах про сучасність, тому факт звернення до сучасної літератури в межах шкільної програми можна тільки вітати.

Заглиблення у світ, різнобарвний за етно- та соціокультурними характеристиками, намагання віднайти та відкрити для учнів та разом з учнями смисли, актуальні для сьогодення, вимагають від вчителя зарубіжної літератури повної професійної мобілізації. У процесі визначення тактики учитель зазвичай спирається на програмові

документи, якими визначена стратегія мовно-літературної освіти в українській школі, а саме на положення Державного Стандарту освіти та навчальної програми. Однак під час здійснення навчання вчитель-словесник неодноразово потрапляє в ситуації, що потребують науково-методичного пояснення та грамотного вирішення.

Аналіз чотирирічного досвіду роботи з нововведеними творами дозволяє стверджувати, що вчитель ЗЛ сьогодні чекає на допомогу від науковців різних галузей. Твори сучасної літератури потребують іншого ставлення і інших підходів щодо їх презентації, застосування іншого інструментарію для аналізу та інтерпретації і тому, готуючись до уроків, вчитель зарубіжної літератури, має вирішити кілька питань, які вкладаються в наступний алгоритм «БІОГРАФІЯ ПИСЬМЕННИКА → ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ РОЗВІДКИ → ПРОПОЗИЦІЇ МЕТОДИСТІВ → КРЕАТИВНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЧИТАНОГО/ПЕРЕЖИТОГО У ПЛОЩИНІ УРОКУ» а саме:

а) знайти достовірну, науково підтвержену інформацію щодо біографії письменника, проаналізувати її у контексті всього життя, відібрати ті факти, що відповідають віковим особливостям учнів та не перевантажують пам'ять юних читачів зайвим.

б) ознайомитися та уважно поставитися до наявного наукового доробку з літературознавства та методик викладання літератури. Саме це допоможе запобігти шаблонному мисленню, коли штампи, напрацьовані під час вивчення попередніх творів, переносяться в роботу з новими текстами;

в) спланувати та реалізувати на практиці найбільш дієвий та природній шлях презентації біографії письменника та його твору на уроці зарубіжної літератури.

Традиційна схема в умовах сьогодення набула певної складності в реалізації, оскільки працювати з біографією живої людини складніше, ніж з біографією класика, в якій вже усі акценти розставлені. Непросто вчителю підготуватися до уроку з вивчення творів сучасної літератури, оскільки «нововведені» тексти не мають аналітичної історії. Чи готовий сучасний учитель відповісти на такі виклики?

На нашу думку, своєрідним заручником ситуації став англійський письменник Роалд Дал та його повість «Чарлі і шоколадна фабрика».

І сам письменник, і твір, написаний у 1964 році, не вписуються в схему традиційної шкільної презентації, оскільки і сьогодні твір та його автор є об'єктами дискусійних баталій.

Слід зазначити, що сучасні біографи ще не зацікавилися особистістю Р. Дала, мабуть, тому ґрунтовні біографічні праці щодо життєвого та творчого шляху письменника відсутні. Інтернет-простір певним чином заповнює цю інформаційну лакуну [2; 3]. Інтернет-джерела послужили основою для біографічних довідок підручників [9, с. 268–271]. І саме в Інтернеті ми знайшли матеріали для аналізу проблеми.

Сьогодні у пошуках біографічних матеріалів вчитель також має можливість звернутися до інтернет-джерел. Під час святкування сторіччя автора однієї з найвідоміших казок світу з'явилося багато статей на інтернет-сайтах, назви яких є дуже промовистими, а думки, що висловлюються їх авторами, не є хором, що славословить ювілярові, а підштовхують до дискусії. У кожній із наведених статей має місце згадування загальновідомих фактів із життя письменника (психологічні травми дитинства, робота в Африці, участь у II-й світовій війні, важке поранення, початок письменницької кар'єри, родинне життя тощо). Але ставлення до біографічних подій у кожному з матеріалів є індивідуально визначеним, як на рівні заголовків, так і в інтерпретації творчих досягнень Дала.

Микола Дік у блозі з нейтральним формулюванням назви «Дал Роальд – англійський письменник і сценарист» коротко переказує події біографії ювіляра, згадує про критиків, що звернули увагу на Дала, одностайно помітивши «демонічне» бачення світу, близько тому, що характерно для творів класика англійської літератури Сакі, майстра містифікації і абсурду. У «Нью-Йорк таймс» побачили в Далі письменника, який характеризується «гротескною уявою, здатністю розгледіти анекдотичну ситуацію, яка обертається самим неочікуваним образом, жорстоке почуття гумору, з яким краще наносити рани, і точно розрахований, економний стиль» [4].

Традиційним для ювілейного матеріалу є заголовок статті Бориса Невського «Роальд Дал: головний казкар ХХ сторіччя». Автор, аналізуючи творчий доробок Дала, зауважує, що новація письменника полягає у тому, що він «мінє місцями дітей і дорослих, перевиховуючи саме останніх» [9]. Разом із тим Б. Невський згадує про той факт, що

після виходу повісті «Чарлі і шоколадна фабрика» критики поставилися до неї насторожено, оскільки, на їхню думку, «Віллі Вонка поводить себе як соціопат з натяком на шизофренію. А Чарлі перемагає в усіх випробуваннях лише тому, що він слухняний тихоня з неможливої родини» [8].

Перекладач Ігор Богданов у передмові до книги творів Дала (назва передмови – «Добрий казкар із чорним гумором» – побудована на антитезному поєднанні діаметрально протилежних епітетів) пише про постмодерну стилістику письменника (про специфіку творення комічного через застосування чорного гумору) і разом з тим згадує чудові слова Дала, які певним чином перегукуються з хрестоматійними висловлюваннями іншого літератора-льотчика – А. де Сент-Екзюпері: «Найголовніше – вглядіться пильно в той світ, який тебе оточує, найдивовижні таємниці ховаються там, де на них менш усього очікуєш. Той, хто не вірить в дива, ніколи не зустрінеться з ними» [1], створюючи ефект дисонансу.

На думку Владислава Крилова, для оцінки позиції Р. Дала в літературі більш підходить словосполучення оксюморонного типу. У статті «Недобрий казкар» автор зауважує, що «успіх дитячих книг Дала був зумовлений не тільки блискучою майстерністю розповідача, але і тим, що автор відступив від звичної солодкої манери спілкування з маленькими читачами – небезпеки, що пильнують за героями, нагадують чи то нічні кошмари, чи то реальні, а не адаптовані та «зацукровані» Голівудом класичні казки» [5].

Маргарет Толбот, граючи в алюзії, у статті «Любитель солодкого» [10] також спростовує думку про Дала, як про доброго казкаря. Дослідниця наголошує на брутальності стилю письменника, вказує на його «отруйний тон, позбавлений сентиментів та приправлений елементами садизму та лукавства» [10]. Згадаємо, як у повісті «Чарлі і шоколадна фабрика» покарані неслухняні діти. На думку дослідниці, письменник установлює рівність між каліцтвом зовнішнім і каліцтвом внутрішнім. Саме тому його негативні персонажі настільки огидні. В цьому М. Толбот бачить бажання письменника затаврувати внутрішню моральну деформацію, вивести її на світло. У такий спосіб, вважає авторка, Дал унаочнює можливість вибудовування чесних стосунків

дітьми з дорослим світом, оскільки така зовнішність дорослої людини свідчатиме про небезпеку.

Бібліотекар, перекладач, літературний критик Ольга Мьяотс у статті «Обурюючий Роальд Дал» [7], дотримуючись класичної думки про споконвічне протистояння світів дорослих та дітей, бачить у Далі захисника цінностей дитячого світу, який готовий до застосування навіть аморальних засобів заради збереження дитини. «Не дивно, – пише О. Мьяотс, – що дитячий бунт у книгах Дала завжди спрямований проти світу дорослих – такого незатишного для дитини, жорстокого і лицемірного. З перших же книжок, запідозривши в Далі небезпечного ворога, дорослі – вчителі, критики, батьки – ополчилися на «шкідливого» письменника.

Аналіз наведених текстів підтверджує думку щодо місця Р. Дала в дитячій літературі та у культурному просторі вже XXI століття. Кожен зі згаданих дописувачів визнає авторитет Дала-письменника, проте ставлення до його творів, а, значить, і до автора, не є однозначним.

У дитячому читанні, в шкільній літературі таких прецедентів ще не було, оскільки твори класичної літератури, перевірені часом, зазвичай вже поза межами емоційно гарячих дискусій. Проте такий формат комунікації є характерним для будь-якого мистецького явища епохи постмодерну. Учитель, не маючи великого досвіду роботи з творами сучасної чи умовно сучасної (Р. Дал) літератури потрапляє в ситуацію складного вибору, коли необхідно, з одного боку, представити письменника-провідника у світ його героїв, а з іншого, – не відмовитися від об'єктивності в зображенні його світу. В подібну ситуацію вчитель зарубіжної літератури потрапляє і під час вивчення літературознавчих чи методичних матеріалів. Невтішним результатом неусвідомлення першопричини проблеми стала значна кількість неякісних, шаблонних методичних матеріалів, що заповнили методичні сайти та книжкові магазини.

Процес виховання творчого читача із самостійним критичним мисленням та розвинутим естетичним смаком потребує від учителя грамотно організованої зустрічі учнів із письменником. Саме від того, якою буде ця зустріч, багато в чому залежить мотивація школярів до читання твору та подальша історія стосунків юного читача і письменника. І тому вчителю прийдеться разом з науковцями і самостійно шукати відповіді на запитання, що формулює час.

Література

1. Богданов И. Добрый сказочник с черным юмором. – [Электронный ресурс] / И. Богданов. – Режим доступа: http://lib.ru/INPROZ/DAL/dal3.txt_with-big-pictures.html.
2. Дал Роальд. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://uk.wikipedia.org/wiki/Роальд_Дал.
3. Даль Роальд. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Даль,_Роальд.
4. Дик М. Даль Роальд – английский писатель и сценарист / [Электронный ресурс] / М. Дик. – Режим доступа: <http://soyuz-pisatelei.ru/forum/52-694-1>.
5. Крылов В. Недобрый сказочник / [Электронный ресурс] / В. Крылов. – Режим доступа: <https://russian.rt.com/article/320720-nedobryi-skazochnik-stolet-so-dnya-rozhdeniya>.
6. Мартиненко А. Великий добрый велетень британської літератури Роальд Дал / [Электронный ресурс] / А. Мартиненко. – Режим доступа: <http://www.chytomo.com/news/velikij-dobrij-veleten-britanskoi-literaturi-roald-dal>.
7. Мязотс О. Возмутительный Роальд Даль / [Электронный ресурс] / О. Мязотс. – Режим доступа: <http://lib.1september.ru/article.php?ID=200602018>.
8. Невский Б. Роальд Даль: главный сказочник XX века / [Электронный ресурс] / Б. Невский. – Режим доступа: <https://www.mirf.ru/book/roald-dahl-glavnyu-skazochnik-xx-veka>.
9. Ніколенко О. М. Світова література: підручник для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. М. Ніколенко, Т. М. Конєва, О. В. Орлова та ін. – К.: Грамота, 2013. – 296 с.
10. Толбот М. Любитель сладкого: [Пер. с англ. С. Карпа] / [Электронный ресурс] / М. Толбот. – Режим доступа: <https://old.russ.ru/perevod/20050727.html>.

ВІДОМОСТІ ПРО УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Жила Світлана Олексіївна – докт. пед. наук, професор, завідувач кафедри української мови та літератури Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна.

Колесник Олександр Сергійович – докт. філол. наук, професор, професор кафедри германської філології Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна.

Славова Людмила Леонардівна – докт. філол. наук, доцент, професор кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

Хоменко Ілля Андрійович – докт. наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри телебачення та радіомовлення Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

Hall, Lee Douglas, Ph.D, Chair of the Computer Science Department, St. Mary's University, San Antonio, Texas, USA.

Бараненкова Наталія Анатоліївна – канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри української мови та літератури Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна.

Борисенко Валентина Володимирівна – канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування Чернігівського національного технологічного університету, м. Чернігів, Україна.

Борисов Олексій Олександрович – канд. філол. наук, доцент, завідувач кафедри германської філології Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів.

Васильєва Олена Григорівна – канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри германської філології Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна.

Василюк Тетяна Валентинівна – ст. викладач кафедри лінгводидактики Брестського державного університету імені О. С. Пушкіна, м. Брест, Білорусь.

Ворохобов Олександр Володимирович – канд. філос. наук, доцент, завідувач кафедри богослів'я та філософії Нижегородської духовної семінарії, м. Нижній Новгород, Росія.

Вуск Ольга Євгенівна – аспірант кафедри англійської мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна.

Ганжа Ірина Володимирівна – викладач кафедри германської філології Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна.

Гаценко Ірина Олександрівна – канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Чернігівського національного технологічного університету, м. Чернігів, Україна.

Герасименко Марина Дмитрівна – викладач кафедри мов та методики їх викладання Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна.

Гідора-Шишковська Алла Леонідівна – асистент кафедри теорії, історії держави і права Чернівецького юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія», м. Чернівці, Україна.

Горбачова Надія Ігорівна – аспірант кафедри англійської філології та перекладу Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир, Україна.

Грона Наталія Вікторівна – канд. пед. наук, викладач вищої категорії, викладач-методист Прилуцького гуманітарно-педагогічного коледжу ім. І. Я. Франка, м. Прилуки, Україна.

Деркач Наталія Валеріївна – канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри германської філології Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна.

Дягель Світлана Миколаївна – старший викладач кафедри лінгводидактики Брестського державного університету імені О. С. Пушкіна, м. Брест, Білорусь.

Зінцова Юлія Миколаївна – канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики німецької мови ФДБОЗ ВПО "Нижегородський державний лінгвістичний університет ім. М. О. Добролюбова", м. Нижній Новгород, Росія.

Іванова Віра Мирославівна – канд. філол. наук, доцент кафедри англійської філології Брестського державного університету імені О. С. Пушкіна, м. Брест, Білорусь.

Кашпур Світлана Іванівна – викладач кафедри германської філології Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна.

Ковальська Наталія Вікторівна – старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови Національного технічного університету України "КПІ" імені Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна.

Конотоп Олена Сергіївна – канд. пед. наук, доцент кафедри мов і методики їх викладання Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна.

Красавіна Валентина Василівна – канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри української мови та літератури Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна.

Кришталюк Ганна Анатоліївна – канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри англійської мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна.

Куценко Микола Анатолійович – доцент кафедри іноземних мов Військового інституту телекомунікацій та інформатизації, м. Київ, Україна.

Кузьмичова Анна Олександрівна – канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики німецької мови ФДБОЗ ВПО "Нижегородський державний лінгвістичний університет ім. М. О. Добролюбова", м. Нижній Новгород, Росія.

Мартинець Алла Михайлівна – канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри світової літератури і порівняльного літературознавства факультету філології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ, Україна.

Марчишина Алла Анатоліївна – канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри англійської мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна.

Матвєєва Ірина Володимирівна – канд. філол. наук, доцент кафедри теорії та практики німецької мови ФДБОЗ ВПО "Нижегородський державний лінгвістичний університет ім. М. О. Добролюбова", м. Нижній Новгород, Росія.

Мойсеюк Юлія Миколаївна – викладач кафедри германської філології Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна.

Набок Анна Іванівна – аспірант кафедри германської філології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна.

Новицька Тетяна Вікторівна – викладач кафедри германської філології Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна.

Оніщук Олена Василівна – ст. викладач кафедри лінгводидактики Брестського державного університету імені О. С. Пушкіна, м. Брест, Білорусь.

Осіпчук Юлія Сергіївна – магістрант, Національний технічний університет України "КПІ" імені Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна.

Острианко-Емін Ольга Олександрівна – викладач кафедри германської філології Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна.

Пархоменко Ольга Миколаївна – канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови Національного технічного університету України "КПІ" імені Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна.

Пікун Леся Василівна – канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри германської філології Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна.

Плісов Євген Володимирович – канд. філол. наук, доцент, завідувач кафедри теорії та практики німецької мови ФДБОЗ ВПО "Нижегородський державний лінгвістичний університет ім. М. О. Добролюбова", м. Нижній Новгород, Росія.

Репех Наталія Валеріївна – канд. філол. наук, ст. викладач кафедри германської філології Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна.

Росстальна Олена Анатоліївна – канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри германської філології Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна.

Сальникова Катерина Геннадіївна – канд. філол. наук, доцент, завідувач кафедри лінгводидактики Брестського державного університету імені О. С. Пушкіна, м. Брест, Білорусь.

Смирнова Тетяна Петрівна – канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики німецької мови ФДБОЗ ВПО "Нижегородський державний лінгвістичний університет ім. М. О. Добролюбова", м. Нижній Новгород, Росія.

Тарасевич Наталія Анатоліївна – канд. філол. наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології Брестського державного університету імені О. С. Пушкіна, м. Брест, Білорусь.

Федун Лариса Миколаївна – канд. пед. наук, ст. викладач кафедри германської філології Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна.

Хотько Наталія Олександрівна – старший викладач кафедри англійської філології Брестського державного університету імені О. С. Пушкіна, м. Брест, Білорусь.

Чередник Тетяна Павлівна – канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри германської філології Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна.

Шерстюк Ірина Володимирівна – магістрант, Національний технічний університет України "КПІ" імені Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна.

Ярошук Марина Володимирівна – викладач кафедри англійської філології Брестського державного університету імені О. С. Пушкіна, м. Брест, Білорусь.

ЗМІСТ

**РОЗДІЛ I. КОГНІТИВНИЙ, КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ І
ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТИ МОВИ Й МОВЛЕННЯ**

Kolesnyk O. S. Defragmenting the Worlds: M-Logic in Verbal Modeling ...	3
Хоменко І. А. Аудіальний контент у медіа та освіті: спроба осмислення явища з позицій східної філософії та європейської психології	5
Hall D. L. Social Media is “The Message”	10
Борисов О. О. Когнітивно-семантичний аналіз ключових номінацій концептів DIALOGUE та ДІАЛОГ: зіставний аспект (на матеріалі сучасних англомовних та україномовних лексикографічних джерел).....	12
Борисов О. О., Васильєва О. Г. Філософсько-методологічні засади дослідження комунікації	15
Ворохобов А. В. Герменевтика Ульриха Кёртнера как индикатор постмодернистской дилеммы протестантской академической теологии на Западе	19
Гідора-Шишковська А. Л. Інформаційна характеристика правових текстів ЄС	24
Зинцова Ю. Н. Способы выражения аспектуальных характеристик предельных глаголов немецкого языка	26
Красавіна В. В. Символічна концептуалізація епітета козацький (на матеріалі творів другої половини XIX – першої половини XX ст.)	28
Кришталюк Г. А. Фокусування як когнітивно-дискурсивна функція заперечення в англомовних газетах	32
Марчишина А. А. Маскулінна гендерна ідентичність у постмодерністській прозі	35
Мойсеюк Ю. М. Символіка геральдичних кольорів в англо-американській художній літературі	39
Набок А. І. Моделі створення ефекту суб’єктивності в ініціальних заголовках інтернет-новин: фіксовані моделі.....	43
Плисов Е. В. Исламская лексика в немецком толковом словаре	47
Репех Н. В. Роль семантики <i>початку</i> і <i>кінця</i> в англомовному медіа-дискурсі: лінгвокогнітивний аспект	50
Ярошук М. В. Политическая корректность как феномен американской культуры	54

**РОЗДІЛ II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВОПРАГМАТИКИ,
ДИСКУРСОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА**

Славова Л. Л. Мовна особистість політика як носій індивідуальних і соціальних цінностей	59
Вуєк О. Є. Linguo-cultural reconstruction via pragmatics of poetic texts....	64
Ганжа І. В. Невербальна поведінка представників англomовної лінгвокультури у процесі уникнення комунікативних невдач.....	67
Гаценко І. О. Своєрідність загадки як жанру фольклорного дискурсу....	72
Горбачова Н. І. Прагмалінгвістичний аспект спілкування керівника та підлеглого (на матеріалі англomовного кінодискурсу).....	75
Деркач Н. В. Просодична організація англійських прислів'їв з функцією несхвалення, осуду та критики	79
Ковальська Н. В., Шерстюк І. В. Особливості перекладу мовних засобів вираження іронії в художніх англomовних текстах	84
Куценко М. А. Обґрунтування статусу висловлень співчуття в англійському діалогічному мовленні.....	86
Кузьмичёва А. А. Темпоральний компонент просодии (на матеріалі німецьких восклицательних іронічних висказувань).....	89
Матвеева И. В. Коммуникативно-прагматический потенциал «я»-суб'єкта в сучасному німецькому мові	92
Новицька Т. В. Історіографічний аспект дослідження економії мовленнєвих зусиль	95
Пархоменко О. М. Переклад як міжкультурна комунікація: досвід А. Ф. Прево.....	100
Тарасевич Н. А. Linguistic Personality Development through Discourse.....	105
Федун Л. М. Особливості перекладу неологізмів сфери інформаційних технологій.....	108

**РОЗДІЛ III. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ МОВ І
КУЛЬТУР**

Бараненкова Н. А. Особливості формування перекладацької компетентності у студентів технічних спеціальностей.....	113
Борисенко В. В. Сучасні технології в навчанні студентів-філологів...	117

Василюк Т. В. Диалог культур во внеаудиторной работе со студентами: традиции гостеприимства.....	122
Грона Н. В. Когнітивно-комунікативний підхід до процесу текстотворення учнів молодшого шкільного віку.....	125
Герасименко М. Д. Жанрові характеристики текстів для навчання майбутніх учителів англомовного професійно орієнтованого читання..	129
Конотоп О. С. Сучасні автентичні навчальні відеокурси для формування англомовної комунікативної компетентності у дошкільників	133
Kovalska N. V., Osipchuk Yu. S. Linguistic competence for the future translators	135
Онищук Е. В. К вопросу о межъязыковой интерференции при изучении немецкого языка как второго иностранного.....	138
Сыч М. А. Применение искусственного интеллекта в процессе обучения	141
Хотько Н. А. Социокультурный компонент в структуре иноязычной коммуникативной компетенции	146
 РОЗДІЛ IV. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ЛІТЕРАТУРИ	
Жила С. О. Концептуальна особливість роману «Вічник» Мирослава Дочинця	151
Дягель С. Н. Проза В. Каминера в мультикультурном контексте современной литературы Германии	155
Иванова В. М. Стилиеве искания в поэзии Венди Коуп	159
Кашпур С. І. Образ лабіринту в постмодерній літературі (на прикладі новели Х. Л. Борхеса «Вавилонська бібліотека» та роману Ю. Андруховича «Московіада»)	164
Мартинець А. М. Два вибори як представлення двох світів героя-воїна у творах про сучасну війну українських та російських прозаїків..	167
Острияно-Емін О. О. Онірична символіка в поезії Е. Дікінсон.....	176
Пікун Л. В. Казкові мотиви в романі Б. Космовської «Позолочена рибка».....	179
Росстальна О. А. Роль протиставлення у новелі Т. Гарді «Заборона сина»	183
Сальникова Е. Г. Жанровое своеобразие романов С. Ахерн.....	186

Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції

Смирнова Т. П. Актуальные вопросы современного литературоведения: немецкоязычная литература мигрантов	189
Чередник Т. П. Презентація творів сучасної дитячої літератури як виклик професіоналізму вчителя літератури	193
Відомості про учасників конференції	199

Збірник наукових праць

**Мова. Культура. Комунікація:
поширення інтегративних тенденцій
у сучасних дослідженнях мов і літератур**

Матеріали VIII-ї Міжнародної
науково-практичної конференції

Технічний редактор *О. М. Єрмоленко*
Макетування *Н. В. Деркач*

Підписано до друку 16.05.2017 р. Формат 60 x 84 1/16.
Папір офсетний. Друк на різнографі.
Ум. друк. арк. 13,0. Обл.-вид. арк. 12,09.
Наклад 100 прим. Зам. № 0071.

Віддруковано ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року
14027, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40
Тел. (0462) 972-664